

Journal

2023

Ročník IX., číslo 2

| socioterapie

ENVIRONMENTÁLNA
SPRAVODLIVOSŤ
V SOCIOTERAPII

Vydavateľ: Inštitút edukológie a sociálnej práce, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Ul. 17 novembra 1, 080 78 Prešov, <https://www.unipo.sk/filozoficka-fakulta/ieasppff/journal-socioterapie/>

Šéfredaktorka: prof. PhDr. Beáta BALOGOVÁ, PhD., MBA

Zástupkyňa šéfredaktorky: doc. Mgr. Antónia SABOLOVÁ FABIANOVÁ, PhD., doc. Mgr. Michaela Skyba, MBA.

Redakčná rada a recenzenti/ky: doc. PhDr. Jozef KREDÁTUS, PhD., FF PU v Prešove; prof. PhDr. Kvetoslava REPKOVÁ, CSc., IVPR v Bratislave a FF PU v Prešove; prof. PhDr. Viera BILASOVÁ, CSc., FF PU v Prešove; prof. PaedDr. Lenka PASTERÁKOVÁ, PhD., MBA, FHPV PU v Prešove; prof. PaedDr. Anna HUDEC OVÁ, PhD., PF KU v Ružomberku (do 27. 08. 2023); prof. J. Jay MILLER, Ph.D., MSW, CSW., College of Social Work, University of Kentucky; prof. PaedDr. Jana LEVICKÁ, PhD., UCM v Trnave; prof. PhDr. Eva MYDLÍKOVÁ, PhD., FZaSP TU v Trnave; doc. PhDr. Alžbeta BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, PhD., PF UMB v Banskej Bystrici; prof. PhDr. Eva ŽIAKOVÁ, CSc., FF UPJŠ v Košiciach; doc. JUDr. Mgr. Dušan ŠLOSÁR, PhD., FF UPJŠ v Košiciach; doc. PhDr. Markéta RUSNÁKOVÁ, PhD., PF KU v Ružomberku; prof. PhDr. Jaroslav VETEŠKA, PhD., MBA, PF UK v Prahe; Mgr. Zuzana TRUHLÁŘOVÁ, PhD., FF UHK v Hradci Králové; prof. Mgr. Kamil KARDIS, PhD., GTF PU v Prešove; prof. PhDr. Tomáš HANGONI, PhD., PBF PU v Prešove; prof. PaedDr. Ctibor HATÁR, PhD., PF UKF v Nitře; PhDr. Eva DRAGOMIRECKÁ, PhD., FF UK v Prahe; dr hab. Marta UBERMAN, prof. UR v Řešove; dr hab. Monika PODKOWIŃSKA, prof. SGGW vo Varšave; dr hab. Ks. dr hab. Janusz MIERZWA, prof. UPJP II v Krakove; dr hab. Leon SZOT, prof. UPJP II v Krakove; prof. dr hab. Joanna TRUSZKOWSKA, LSUAS; prof. dr hab. Henryk SKOROWSKI, UKSW vo Varšave; prof. hab. Joanna Mysona BYRSKA, UPJP II v Krakove; dr hab. Beata SZLUS, prof. UR v Řešove; doc. Mgr. Ing. Zuzana POKLEMOVÁ, PhD., FF PU v Prešove; prof. PhDr. Ladislav VASKA, PhD., PF UMB v Banskej Bystrici; prof. Ing. Bohuslava MIHALČOVÁ, PhD., PhD., EUR ING, PHF, EUBA v Bratislave; doc. PaedDr. Barbora KOVÁČOVÁ, PhD., PF KU v Ružomberku; dr hab. Hubert JURJEWICZ, PAISR v New Jersey; Rev. Krzysztof MASLOWSKI, S. D. T., SHU; Mr. Tshering DORJI, MSW, FHEA, Samtse College of Education, The Royal University of Bhutan; dr hab. Małgorzata DUDA, prof. UJPII v Krakove; Ks. prof. nadzw. dr hab. Janusz Jan MIERZWA, prof. ISA, KZPS, PWSZ JG v Sanoku; Dr Agnieszka ZABOROWSKA, KSS, PSPS, KUL JP II v Lubline; Ks. prof. dr hab. Mirosław KALINOWSKI, KUL JP II v Lubline; dr hab. Iwona NIEWIADOMSKA, prof. KUL JP II v Lubline; dr hab. n. med. Mirosław DZIEKIEWICZ, prof. WIM vo Varšave; ks. dr hab. Waldemar CISŁO, prof. UKSW vo Varšave; dr hab. Andrzej NIESPOREK, prof. UŚP; prof. dr hab. Tadeusz BĄK, PWSTE Jarosław i KU (do 2022); dr hab. Waldemar URBANIK, prof. ANSTWP v Štetíne; prof. dr hab. Kazimierz WOLNY- ZMORZYŃSKI, UŚK Śląski v Katoviciach; prof. dr hab. Kazimierz ZABŁOCKI, IP UKSW vo Varšave.

Editorky: prof. PhDr. Beáta BALOGOVÁ, PhD., MBA; prof. PhDr. Jana Levická, PhD.; doc. Ing. Mgr. Zuzana POKLEMOVÁ, PhD.

Technickí redaktori a grafické spracovanie: doc. Ing. Mgr. Zuzana POKLEMOVÁ, PhD.;

Afiliácia: Časopis bol publikovaný ako výstup projektov VEGA č. 1/0535/23 *Integrácia ukrajinských migrantov a posúdenie náročnej životnej situácie spojennej s krízou vyvolanou vojnovým konfliktom optikou sociálnej práce* a KEGA č. 027PU-4/2022 *Transfer digitálnych technológií do inovácie metodiky odbornej praxe v pregraduálnej príprave študentov sociálnej práce*.

Periodicita: 2x ročne

Titulka: www.canva.com; doc. Mgr. Antónia SABOLOVÁ FABIANOVÁ, PhD.

© Inštitút edukológie a sociálnej práce, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2023.

ISSN 2453-7543

OBSAH

EDITORIÁL.....	6

Jana LEVICKÁ, Monika ORLÍKOVÁ <i>Východiská a perspektívy ekosociálnej práce .....</i>	8

Katarína STRAPCOVÁ <i>Klimatická zmena, zelená transformácia a environmentálne dilemy vo výskume verejnej mienky .....</i>	19

Kvetoslava REPKOVÁ <i>Eko-výzvy sociálnej práce očami študentov a študentiek sociálnej práce .....</i>	26

Stela RICHNAVSKÁ, Beáta BALOGOVÁ <i>Inšpirácie Haidtovskej hypotézy šťastia v oblasti starostlivosti o seba.....</i>	32

Miriama BORISČÁKOVÁ <i>Životné prostredie a kvalita života odsúdených klientov .....</i>	40

Peter GALLO, Beáta BALOGOVÁ <i>Environmentálna zodpovednosť vo sfére sociálnych služieb v kontexte spoločenskej zodpovednosti .....</i>	49

Lívia PASTRNÁKOVÁ <i>Ekologická perspektíva v kontexte porúch autistického spektra.....</i>	53

RECENZIE

TAKAHASHI, Bruno, Julia METAG, Jagadish THAKER a Suzannah EVANS COMFORT, eds. <i>The Handbook of International Trends in Environmental Communication .....</i>	62

WALKER, Matthew <i>Prečo spíme .....</i>	64

SPRÁVY Z PODUJATÍ

Stela RICHNAVSKÁ, Natália VRANKOVÁ <i>XIV. doktorandská konferencia - Environmentálna spravodlivosť vo výskume .....</i>	66

Stela RICHNAVSKÁ, Natália VRANKOVÁ <i>Krátkodobá stáž na Husitskej teologickej fakulte Univerzity Karlovej .....</i>	68

Antónia SABOLOVÁ FABIANOVA <i>Pracovné stretnutie k prebiehajúcim vedeckým projektom IESP.....</i>	70
Stela RICHNAVSKÁ, Natália VRANKOVÁ <i>Mikulášsky koláčik a Vianočné trhy.....</i>	71
Lívia PASTRNÁKOVÁ <i>Študenti a študentky sociálnej práce IESP FF PU v Prešove na diskusnom fóre v praxi .....</i>	73
Zuzana POKLEMOVÁ, Antónia SABOLOVÁ FABIANOVA <i>Učiteľská mobilita na Slezskej univerzite.....</i>	75
Gizela BRUTOVSKÁ <i>Konferencia: NP PARTI: LET'S GO PARTI! .....</i>	76

EDITORIÁL

Druhé číslo *Journalu socioterapie* z roku 2023 je venované environmentálnej spravodlivosti v socioterapii. Zdravé životné prostredie je jedným zo základných ľudských práv s dôrazom, že toto priaznivé životné prostredie je zároveň právom každého občana *Európskej únie*. Problematika environmentálnej spravodlivosti je veľmi široká. Je to jednak otázka riešenia environmentálnej spravodlivosti vo vzťahu k sociálne odkázaným skupinám obyvateľstva žijúcich v segregovaných lokalitách, ale aj voči občanom veľkých miest ohrozených smogom, neopomínajúc naše prírodné bohatstvo národných parkov, a s tým spojenej environmentálnej a sociálnej spravodlivosti.

Druhú oblasť tvorí súčasná hrozba pre životné prostredie a environmentálnu oblasť. Zvlášť v súvislosti s vojnovým konfliktom na Ukrajine, práve z dôvodu, že prírodné prostredie je tichou, no vážnou obeťou každej vojny. Účelom tohto čísla je prezentovať, akým spôsobom vybrané vládne rezorty susedských štátov komunikujú o otázkach životného prostredia svojim občanom počas vojny na *Ukrajine*.

Sumarizujúcim kontextom je fakt, že sociálne problémy sa zhoršili vplyvom úsporných politík neoliberalizmu na sociálnu prácu a poskytovanie sociálnej starostlivosti vo všeobecnosti, nielen v rámci stredoeurópskeho priestoru, ale celosvetovo. Najvážnejšími aktivitami, v úvode storočia, boli úsporné opatrenia vlád, ako reakcia na finančnú (bankovú) krízu v roku 2008, posilnenú migráciu, utečeneckú krízu a následnú veľkú recesiú. Tie viedli k tomu, že konzervatívne vlády tvrdili, že je nevyhnutné reagovať skôr represívne v čase národnej núdze. Skutočný účel bol skôr politický, ako ekonomický. Cieľom bolo znížiť podiel štátu na riešení a trvalo znížiť sociálne zabezpečenie. Spravodajca OSN, profesor Philip Alston, už v novembri 2018 vypracoval odsudzujúcu správu o chudobe a nerovnosti, v ktorej tvrdil, že úsporné opatrenia sa používajú ako zbraň proti chudobným, pričom hlavnými príkladmi sú znižovanie dávok a udelenie sankcií na ohrozené skupiny. Pandémia koronavírusu sa pridala k týmto problémom, ktorým čelia chudobní, čo viedlo k negatívnym sociálnym dôsledkom, ktoré musí sociálna práca riešiť.

Tento bohatý, avšak skôr negatívny kontext sa stáva otvorenou diskusiou, ktorá zaplní biele miesta riešenia environmentálnej spravodlivosti s využitím socioterapie ako významného a efektívneho nástroja sociálnej práce ovplyvnenej štátnymi politikami.

Aj napriek tomu, že táto tematika je novým analyticko-syntetickým konceptom sociálnej práce, oslovila viacerých odborníkov a odborníčky sociálnej práce. Číslo časopisu teda prináša sedem vedeckých statí venovaných rôznym oblastiam environmentálnej problematiky. Medzi nimi môžeme nájsť príspevok s názvom *Východiská a perspektívy ekosociálnej práce* od autoriek Jany Levickej a Moniky Orlíkovej. Cieľom tejto teoretickej štúdie je priblížiť súčasný diskurz v ekosociálnej práci vzťahujúci sa k miestu a významu prostredia v sociálnej práci a naznačiť možnosti implementácie tohto prístupu do domácej praxe. Príspevok s názvom *Klimatická zmena, zelená transformácia a environmentálne dilemy vo výskume verejnej mienky* od Kataríny Strapcovej reflektuje vážne globálne problémy a spoločenské krízy, ktorým v súčasnosti čelí spoločnosť: environmentálne riziká, zdravotné riziká, ako aj širšie negatívne spoločenské dôsledky - rast sociálnych nerovností, nové prekážky sociálnej mobility, pokles spoločenskej dôvery, obavy o budúcnosť demokracie, prebiehajúce vojnové konflikty, dopady pandémie ochorenia COVID-19, či rýchlo postupujúca klimatická zmena. Tieto globálne problémy ovplyvňujú verejnú mienku a odrážajú sa v postojoch a názoroch obyvateľov, ako aj ich potrebách a požiadavkách. Pri analýze postojov zameraných na vnímanie environmentálnej spravodlivosti sa ukazuje, že prechod na udržateľné hospodárstvo sa vníma ako nevyhnutný krok. Pozitívne očakávania obyvateľov sa však pevne prepletené s obavami o dôsledky nákladov zelenej transformácie na ich každodenný život.

Druhé číslo časopisu *Journal socioterapie* v roku 2023 prezentuje dve recenzie. Recenziu publikácia s názvom *The Handbook of International Trends in Environmental Communication* prináša spojenie interdisciplinarity v podobe ponúk nových teoretických a metodologických trendov v oblasti environmentálnej komunikácie. Významný obsah, na tvorbe ktorého sa podieľalo viac

ako 50 autorov a autoriek, dotvára prepájanie súčasných globálnych tém s environmentálnou komunikáciou akými sú virtuálna a rozšírená realita. Editori publikácie dokázali vytvoriť dielo, ktoré obsahuje dominantné perspektívy environmentálnej komunikácie na globálnej úrovni. Druhá z recenzií predstavuje knihu Mattewa Walkera *Prečo spíme*, v ktorej čitateľ môže nájsť odpovede na otázky, ktoré sú explicitne zamerané na spánok a zároveň skúma prepojenia, ktoré naň vplývajú.

Ostatnú časť tohto čísla časopisu tvorí sonda do bohatých vedeckých, výskumných, pedagogických, dobrovoľníckych a charitatívnych aktivít *Inštitútu edukológie a sociálnej práce FF PU v Prešove*, do ktorých sa aktívne zapájajú nielen členovia a študenti IESP, ale tiež praxové zariadenia a partnerské organizácie inštitútu.

Beáta Balogová, Jana Levická, Zuzana Poklembová
(editorky čísla)

VÝCHODISKÁ A PERSPEKTÍVY EKOSOCIÁLNEJ PRÁCE

Background and perspectives of eco-social work

Jana LEVICKÁ, Monika ORLÍKOVÁ

ABSTRAKT

Prostredie je fenomén, ktorý ovplyvňuje každého človeka a často aj bez toho, aby si jednotlivci tento vplyv uvedomili. Odborný záujem o prostredie sa v sociálnej práci objavil už v 19. storočí. Chápanie prostredia sa v rámci profesie dynamicky premieňalo v závislosti od stavu poznania v sociálnej práci a v sociálnych vedách. Od počiatočnej orientácie sociálnej práce zameranej výhradne na sociálne prostredie sa diskurz posunul k prijatiu širšieho konceptu prostredia, ktorý je aktuálne spojený aj s otázkami transformácie sociálnej práce. Sociálna práca tým lepšie reaguje na potreby doby. Cieľom tejto teoretickej štúdie je priblížiť súčasný diskurz v ekosociálnej práci vzťahujúci sa k miestu a významu prostredia v sociálnej práci a naznačiť možnosti implementácie tohto prístupu do domácej praxe.

Kľúčové slová: Prostredie. Sociálna práca. Environmentálna kríza.

ABSTRACT

The environment is a phenomenon that affects every person, often without individuals realizing this influence. Professional interest in the environment appeared in social work as early as the 19th century. The understanding of the environment has dynamically changed within the profession depending on the state of knowledge in social work and social sciences. From the initial orientation of social work focused exclusively on the social environment, the discourse has moved to the adoption of a broader concept of environment, which is currently also associated with issues of social work transformation. Social work responds better to the needs of the times. The aim of this theoretical study is to approximate the current discourse in eco-social work related to the place and importance of the environment in social work and to indicate the possibilities of implementing this approach into domestic practice.

Key words: Environment. Social work. Environmental crisis.

ÚVOD

Prostredie vždy nejakým spôsobom rezonovalo v sociálnej práci. „*Za jednu z najstarších snáh o skúmanie vplyvu životného prostredia na sociálne fungovanie jednotlivcov a rodín je možné oprávnene pokladať prácu Octavie Hill (1875), ktorá venovala mimoriadnu pozornosť bývaniu chudobných londýnskych robotníckych rodín*“ (Levická 2023, s. 9). Chápanie a význam prostredia pre sociálnu prácu sa prirodzene za ostatných 150 rokov viackrát zmenilo. Viac ako

sto rokov prevažovalo medzi sociálnymi pracovníčkami a pracovníkmi zúžené chápanie prostredia. V praxi, aj vo výskume či vzdelávaní sa pod prostredím rozumelo predovšetkým sociálne prostredie, teda prostredie tvorené interpersonálnymi vzťahmi (Besthorn 2002; Coates 2004; Dominelli 2013). A to aj napriek skutočnosti, že v rámci vzdelávania boli študentky a študenti vedení k tomu, aby vedeli zhodnotiť bytové prostredie z hľadiska jeho kvality a možného negatívneho vplyvu na zdravie a vývoj detí, ktoré v ňom žili. Znečistené prostredie bolo už v 19. storočí dávane do súvisu so zlým zdravotným

stavom, s množstvom závažných ochorení ako napr. TBC a pod. (Fry 1827; Hill 1875; Shulpe, in: Levická et al. 2018). Nekvalitné životné prostredie bolo dokonca spájané s patologickým správaním jeho obyvateľov. Ako však upozorňovali Fry (1827); Hill (1875); ale tiež Addams (1909; 1910; 1930) príčinou problémového správania nie je ich národnosť, rasa, alebo pôvod, ale extrémna chudoba, ktorá často ničí aj ich základné morálne ctenie.

Vplyvu tzv. širšieho prostredia sa v kontexte sociálnej práce u nás venovali napr. *Inocent Arnošt Bláha* (1925); *Krakešová-Došková* (1946) a pod. Na Slovensku boli nevhodné, či nezdravé bytové podmienky indikáciou pre vyňatie dieťaťa z rodiny až do nadobudnutia účinnosti zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele. Otázkam vplyvu prostredia sa venovali domáci autori a autorky takmer výlučne vo vzťahu k vzniku problémového, antisociálneho až kriminálneho správania ľudí. Prostredie bolo v týchto prácach predstavované ako jeden z činiteľov zapríčiňujúcich patologické zmeny osobnosti, v dôsledku čoho autori a autorky prirodzene inklinovali k prípadovej sociálnej práci.

Dlhodobé preferovanie terapeutickej paradigmy spôsobilo, že sociálni pracovníci začali minimalizovať, alebo ignorovať vplyv prírodného a tzv. vybudovaného prostredia na ľudské zdravie. S takýmto chápaním sociálnej práce sa u viacerých autorov stretáme aj dnes. Zmeny nastávali postupne najskôr v spojitosti s **radikálnou** (Bailey, Brake 1975, Ferguson, Woodward 2009; Fook 1993; Galper 1980) a **kritickou** (Adams, Dominelli, in: Payne 2002; Fook 2002; 2012; Healy 2000; Ife 1997; Mullaly 1993) sociálnou prácou a neskôr so zhoršujúcim sa životným prostredím, ktoré už koncom 20. storočia nadobudlo globálne rozmery. Rambarre (2014) spája nástup záujmu o tzv. rozšírené prostredie s postupnou dominanciou systémových prístupov v sociálnej práci. Systémový prístup priniesol aj zmenu paradigmy, respektíve viacerých snáh o nastolenie novej

paradigmy, až sa napokon koncom 70. rokov minulého storočia definitívne presadila paradigma „*Person-in-Environment*“¹.

1 Východiská ekosociálnej práce

Ak budeme hľadať východiská ekosociálnej práce, budeme sa pohybovať po dvoch základných trajektóriách. Prvou z nich bude kríza životného prostredia a druhou budú teoreticko-empirické diskusie o úlohách a cieľoch sociálnej práce v súčasnosti.

A) Kríza životného prostredia, alebo tiež environmentálna kríza je v podstatnej miere zapríčinená konfliktom medzi filozofiou neustáleho hospodárskeho rastu a snahou o udržanie zdravého životného prostredia. Prvé prejavy krízy životného prostredia sa vyskytli v menej ekonomicky rozvinutých krajinách, alebo v odlahlých častiach planéty ako je napr. *Antarktída*. Následne sa vyskytovali v pobrežných oblastiach *Ázie, Ameriky* a pod. Skutočnosť, že prejavy krízy životného prostredia sa len pomaly prejavovali v európskych krajinách podporovalo tvrdenia, že environmentálna kríza reálne neexistuje. Od začiatku milénia sa však s prejavmi krízy životného prostredia, medzi ktoré patria: *prívalové dažde, tajfúny, záplavy, ale aj ničivé suchá, hurikány, tajfúny, supercely, veterné smršte, extrémne snehové búrky, nárast priemernej teploty* atď. stretli obyvatelia prevažnej časti sveta. Ak aj na chvíľu pripustíme možnosť, že environmentálne krízy sú pravidelne sa opakujúcimi vývojovými cyklami Zeme, nie je možné poprieť, že „*Stály hospodársky rozvoj je spojený s necitlivým prístupom k životnému prostrediu. Následkami tohto prístupu sú napr. lokality s nebezpečným toxickým odpadom, kontaminácia pôdy, vodných tokov, znečistenie ovzdušia, stále sa zväčšujúci počet a objem skládok odpadu a pod. Hospodársky rast zároveň negatívne zasahuje práve najchudobnejšie skupiny obyvateľov, a to ako v globálnom, tak i v lokálnom pohľade*“ (Levická 2023, s. 11). Kríza životného prostredia sa napokon stala témou širokej odbornej aj verejnej diskusie,

¹ Person-in-Environment v literatúre je zaužívaná skratka PIE.

ktorú už od 80. rokov 20. storočia zastrešuje OSN. K otvorenej globálnej diskusii prišlo až vtedy, keď sa životné podmienky na Zemi zhoršili natoľko, že niektorým formám života začal hroziť zánik. „*Brundtlandova komisia založená OSN v roku 1983, ktorá je vo svojej podstate formálne usporiadanou svetovou komisiou pre životné prostredie a rozvoj, opakovane upozorňuje, že **mier, bezpečnosť, rozvoj a životné prostredie sú vzájomne prepojené***“ (Levická 2023, s. 22). Tvrdenia, že medzi životným prostredím a vojnovými konfliktmi existuje vzájomná súvislosť, nie sú ojedinelé, aj keď niektorí účastníci globálneho diskurzu tento vzťah popierajú. Práve životné prostredie často býva spúšťačom menších i väčších vojnových konfliktov. Nerovnosti v prístupe k potravinám, k vode, k vzdelaniu atď. narúšajú globálnu solidaritu. Ako uviedol vo svojej správe generálny tajomník OSN António Guterres (2021), klimatické zmeny pôsobia ako **multiplikátory krízy**, keďže je v nich potenciál vyvolania konfliktu, prípadne zhoršenia už existujúceho konfliktu, pretože ovplyvňujú potravinovú bezpečnosť, ohrozujú prírodné zdroje potrebné pre život a menia migračné vzorce. Na zasadnutí Bezpečnostnej rady OSN (2021) zaznelo tiež upozornenie na následky takých konfliktov, ktorými sú: **hlad, chudoba, komplikované humanitárne situácie, vnútorné vysídľovania ako dôsledok klimatických zmien, migračné vlny** smerujúce do EU, USA a pod. Vojnové konflikty prehlbujú chudobu, štrukturálne násilie, útlak a degradáciu ľudskej komunity (Schmitz et al. 2012). Okrem týchto „viditeľných“ dopadov environmentálnej krízy existuje množstvo menej známych problémov, ktorým pozornosť venuje užšia skupina odborníkov. Už začiatkom milénia sa pritom potvrdilo, že znečistené ovzdušie v mestách zvyšuje chorobnosť obyvateľov miest, ale nielen ich. Znečisťujúce látky z jedného miesta môžu ovplyvniť kvalitu ovzdušia v iných miestnych, regionálnych alebo medzinárodných oblastiach (Akimoto 2023). Diskurz o environmentálnej kríze sa nevyhol ani filozoficko-etickému dôvodom tohto stavu. K najčastejším príčinám patrí zmena životného štýlu a zmena

v hodnotovej preferencii. Orientácia na konzumný spôsob života, posilnený rozširujúcim sa individualizmom, neovplyvnil len jednotlivcov, ale spôsobil aj zmeny vo vnútri fungovania jednotlivých komunít. Clark (1989, s. 311) tvrdí, že: „*Čoraz viac sa západné spoločnosti stávajú zhromaždeniami nešťastných, odcudzených jednotlivcov, hrdých na svoju slobodu od závislosti na druhých neuvedomujúcich si, že práve odmietanie ich vzájomnej príbuznosti vytvára ich nešťastie*“. Podobne sa vyjadril aj Hawken (1993, s. 5) podľa ktorého, „*ničenie životného prostredia je nevyvrátiteľne spojené so západnými konštruktmi individualizmu, konzumizmu a neobmedzeného rastu. Industrializovaná spoločnosť úplne prirodzene vytvorila dominantnú komerčnú kultúru, ktorá verí, že všetky zdroje a sociálne nerovnosti je možné vyriešiť rozvojom, vynálezmi, vysokými financiami a rastom...*“.

B) Viacerí autori už od 70. rokov minulého storočia poukazovali na nespokojnosť s dominanciou terapeutickú paradigmu v sociálnej práci, ktorá neposkytuje ani teoretické objasnenia, ani praktické postupy pre riešenie sociálnych problémov spojených s chudobou, sociálnou exklúziou, diskrimináciou, či sociálnou nespravodlivosťou (Bailey, Brake 1975; Solomon 1976; Galper 1980; Mullaly 1993; Ife 1997; Fook 1993; 2002; 2012; Healy 2000; Reisch, Andrews 2001; Ferguson, Woodward 2009; Zapf b.r.v, 2010). Títo autori a autorky poukazovali na fakt, že v rámci profesie existuje konsenzus na systémovom prístupe k riešeniu sociálnych problémov, preto nie je vhodné zužovať prostredie len na sociálne prostredie. Potrebu integrovať prostredie v celej jeho šírke do pozornosti sociálnych pracovníkov a pracovníčok odôvodňovali predovšetkým dopadom zhoršujúcich sa životných podmienok na kvalitu života v kontexte etického záväzku profesie prispievať k zlepšeniu života svojich klientov. Environmentálny diskurz v rámci sociálnej práce zosilnel v prvej dekáde nového milénia, kedy sa objavili otvorené požiadavky, aby sa táto problematika stala povinnou súčasťou pregraduálnej prípravy sociálnych pracovníkov a pracovníčok. Fakt, že vzdelávanie, aj prax sociálnej práce

zanedbáva biofyzikálne prostredie a jeho význam pre jedinca aj spoločnosť je síce známy, ale profesia dostatočne neusiluje o zmenu situácie (Gray, Coates 2015; Harris, Boddy 2017). Ako tvrdí Zapf (2010, s. 30) „*verejnosť od sociálnej práce, ktorá dlhodobo deklaruje svoju orientáciu na človeka v prostredí (PIE), očakáva, že sociálna práca bude hrať vedúcu úlohu v interdisciplinárnom úsilí o riešenie environmentálnych hrozieb, ktoré sú percipovanou prekážkou pre dosahovanie ľudského blaha*“. Zapf kriticky dodáva, že sociálna práca v tomto smere buď mlčí, alebo reaguje menej ako by bolo potrebné. Levická (2023, s. 17) uvádza, že Forman „*v prospech posilnenia orientácie sociálnych pracovníkov na životné prostredie uvádza nasledovné skutočnosti:*

a) *v ostatných dekádach sme svedkami eskalácie duševných ochorení, ktoré súvisia so životným prostredím,*

b) *je stále ťažšie riešiť nenaplnené potreby duševného zdravia,*

c) *kríza životného prostredia poukazuje na význam emocionálnej odolnosti, sociálnych väzieb, potreby rozvíjať schopnosti reagovať na klimatické a ekologické zmeny,*

d) *uvedomenie si, že kríza životného prostredia môže ohroziť emocionálnu stabilitu niektorých jedincov.*“

Napokon bola myšlienka rozšíreného chápania prostredia v sociálnej práci pozitívne akceptovaná. „*V súvislosti s týmto novým, rozšíreným vnímaním prostredia v sociálnej práci sa postupne vyformovali tri dominantné prístupy, ktoré sú označované ako environmentálna sociálna práca, ekologická sociálna a zelená sociálna práca*“ (Levická 2023, s. 12). Občas sa v literatúre stretneme s tvrdením, že ide o synonymá. S takýmto zjednodušeným chápaním však nesúhlasia autorky a autori, ktorí sa dlhodobejšie zaoberajú práve miestom environmentálnych otázok v sociálnej práci. Ako napísal Rambare (2020) to, čo tieto tri prístupy spája je

záujem jednotlivých autorov o vzťah sociálnej práce a prostredia v širšom zmysle slova. Všetky tri spomínané prístupy sa zaoberajú tým, ako environmentálne problémy ovplyvňujú ľudí a komunity, čo je vo vedomí spoločnosti spájané predovšetkým s extrémnym počasím a klimatickými zmenami (Muldon 2006).

2 Životné prostredie ako objekt sociálnej práce

Životné prostredie sa napokon stalo konceptom, ktorý sa v sociálnej práci ustálil natoľko, že v súčasnosti je pokladané za legitímnu súčasť teoretického záujmu a praktického výkonu sociálnych pracovníkov a pracovníčok.²

Dominelli (2013), ktorá presadzuje filozofiu **zelenej sociálnej práce**, ju charakterizuje formu praxe, ktorej cieľom je podpora blaha ľudí a životného prostredia. Podľa nej GSW³ je holistický a mnohostranný rámec pre nazeranie na prax sociálnej práce, ktorej cieľom je reštrukturalizovať status quo sociálnych, politických a ekonomických síl, ktoré negatívne ovplyvňujú planétu a ľudí na sociálnej hranici (Dominelli 2012). GSW skúma vzájomnú prepojenosť medzi environmentálnou nespravodlivosťou, sociálnou nespravodlivosťou a **neoliberalistickým myslením**, a tým, ako ovplyvňujú blahobyt ľudí (Dominelli 2012; 2013). Výhodou konceptu GSW je podľa Dominelliovej aj rozšírenie poznatkovej bázy všeobecnej sociálnej práce o sociálnu prácu pri katastrofách. Cieľom „*zelenej sociálnej práce*“ je spolupodieľať sa na obnove a ochrane „*životaschopnej zeme*“ a spoločnosti, ktorá zabezpečí spravodlivú distribúciu a zdieľanie zdrojov a príležitostí (Dominelli 2014).

V súvislosti s **ekosociálnou prácou**, ktorú Boetto (2017) charakterizovala ako prax sociálnej práce, ktorá kladie dôraz na základné

² Niektorí autori používajú termín „prístup/prístupy“, ale iní píšú o paradigmách. Vzhľadom k obmedzenému rozsahu príspevku sa tejto diskusii nebudem venovať a odkážem čitateľov na literatúru, ktorá je dnes už dostatočne široká a dostupná.

³ GSW je skratka pre zelenú sociálnu prácu. Odvodená je z prvých písmen názvu v anglickom jazyku: green social work.

ekologické hodnoty, *akými sú holistické perspektívy, kultúrna rozmanitosť a udržateľnosť*. Stamm (2023) uvádza, že **ekosociálna paradigma** vychádza z predpokladu, že ľudia sú súčasťou prírody, a tiež z presvedčenia, že prírodné prostredie hrá kľúčovú úlohu pri nastolovaní blaha pre všetky ľudské bytosti. *V ekosociálnej paradigme sa spája sociálna práca s prírodným prostredím, klimatickou krízou a trvalo udržateľným rozvojom* (Krings et al. 2018; Stamm 2021). Ekosociálna paradigma v sebe obsahuje dva základné princípy, a to **princíp environmentálnej spravodlivosti a princíp environmentálnej udržateľnosti** (IASSW 2012; IFSW 2014), čím prekračuje vlastné hranice a absorbuje aj prístupy spojené s environmentálnou, ekologickou, či zelenou sociálnou prácou (Dominelli 2012; Gray et al. 2012). Ekosociálna práca je úzko prepojená s filozofiou udržateľného rozvoja. Zdôrazňuje, že využívanie prírodných zdrojov za účelom zabezpečenia blahobytu ľudí nesmie prehlbovať environmentálnu krízu. Na makrorovine sa potom profesia musí zapájať do hľadania udržateľných spôsobov pomoci. Napriek proklamovanej orientácii ekosociálnej paradigmy na oblasť ľudských práv, je však ich význam, či už koncepčne, alebo pri aplikácii do praxe, vo všeobecnosti zanedbávaný (Stamm 2023).

Ramsay, Boddy (2017) pri obhajobe **environmentálnej sociálnej práce** argumentujú tým, že tento koncept vychádza z aplikácie základných hodnôt, zručností a znalostí sociálnej práce do praxe s cieľom pomôcť odborníkom riešiť a zmierniť zhoršovanie životného prostredia, podporovať sociálne zmeny a pomáhať ľuďom pri vytváraní a udržiavaní ekologicky rozmanitého planétarneho ekosystému. **Levická (2023) uvádza, že environmentálna sociálna práca rozširuje a prepája ekosociálnu prácu a zelenú sociálnu prácu prostredníctvom kontextu ľudských práv.** Takéto chápanie nájdeme aj v tvrdení, že sociálna práca sa zoberá problémami súvisiacimi so vzťahom medzi životným prostredím a človekom, čím vznikla nová oblasť, ktorá sa nazýva environmentálna sociálna práca alebo tiež zelená sociálna práca (Ramsay, Boddy 2017), vďaka

čomu bol do sociálnej práce aplikovaný aj koncept trvalo udržateľného rozvoja. V rámci globálneho spoločenstva sociálnych pracovníkov bola práve oblasť trvalo udržateľného životného prostredia zaradená medzi štyri prioritné oblasti Globálnej agendy pre sociálnu prácu a sociálny rozvoj (Levická, J., Levická, K. 2013; Krings et al. 2020). Koncept environmentálnej sociálnej práce podporili aj IASSW, IFSW a ICSW svojou požiadavkou, aby sa jednou z hodnôt profesie stalo aj prírodné prostredie (Levická et al. 2012).

Predmetom environmentálnej sociálnej práce však nie sú len zmeny životného prostredia spojené s klimatickou krízou. Rovnako sa zameriava na dopady environmentálnych záťaží zapríčinených podnikaním, ktoré vplývajú na kvalitu života komunít žijúcich v ich bezprostrednej blízkosti. Environmentálna sociálna práca pracuje tiež so stratégiami zvládania nepriaznivých životných podmienok (Levická et al. 2012, Levická 2023; Dominelli 2012; 2013).

2.1 Zdravé životné prostredie ako ľudské právo

Ukotvením životného prostredia v rámci sociálnej práce sa časť sociálnych pracovníkov a pracovníčok začala zapájať do snahy zaradiť zdravé životné prostredie medzi ľudské práva. Prvá konferencia OSN o životnom prostredí človeka sa konala v Štokholme v roku 1972, pričom väčšina zúčastnených štátov tento návrh odmietla, a to aj napriek tomu, že už v tom čase boli známe devastujúce dopady človeka na životné prostredie. Akceptácia tohto práva by znamenala zároveň aj zásah do výrobo-hospodárskych vzťahov, a na to globálna spoločnosť nebola pripravená. V priebehu času odborníci z oblasti práva postupne identifikovali päť spôsobov, ktorými je možné odvodiť **právo na zdravé životné prostredie**. Odvodzovali ho od občianskych a politických práv, od ekonomických, sociálnych a kultúrnych práv, od regionálnych zmlúv o ľudských právach, od práv menšín, a od procesného práva (Lohmann 2012, in: Stamm 2023). Výsledkom tejto analýzy bolo konštatovanie, že v rôznych podobách sa právo na zdravé životné

prostredie ukrýva už v priznaných právach, aj keď nie je explicitne uvedené (Levická 2023). Táto diskusia napokon vyústila do vytvorenia pozície osobitného spravodajcu OSN pre ľudské práva a životné prostredie. Ako prvý tento post zastával John Knox⁴, menovaný *Radou pre ľudské práva* v roku 2015. Knox (2018, s. 6) sa o vzťahu medzi ľudskými právami a životným prostredím a záväzkami štátu vyjadril nasledovne: „**Všetky lidské bytosti závisia od prostředí, v kterom žijeme. Bezpečné, čisté, zdravé a udržatelné životné prostředí je neoddelitelnou součástí plného využívání širokého spektra lidských práv vrátane práva na život, zdraví, potraviny, vodu a hygienu.**

Bez zdravého životního prostředí nie sme schopní naplniť naše túžby. Možno nemáme prístup ani k minimálnym štandardom ľudskej dôstojnosti“ (Knox 2018, in: Report No A/HRC, 2019).

Po vecnej stránke toto právo v sebe zahŕňa čistý vzduch, pitnú vodu v dostatočnom množstve, zdravé a udržateľne vyrábané potraviny, netoxické prostredie, v ktorom ľudia môžu žiť, pracovať, študovať a hrať sa, zdravé ekosystémy, biodiverzitu a bezpečnú klímu. Zavedenia práva na zdravé životné prostredie je nevyhnutne spojené s požiadavkou **environmentálnej spravodlivosti**. Podstatu environmentálnej spravodlivosti charakterizoval Ingo Stamm (2023) ako spravodlivé rozdelenie environmentálnych záťaží a vybavenosti (*distributívna spravodlivosť*), využívania inkluzívnych procesov na dosiahnutie takýchto výsledkov (*procesná spravodlivosť*) a vytvárania miest, kde sa marginalizované skupiny, vrátane farebných obyvateľov a prisťahovalcov, cítia vítané a bezpečné. Environmentálna spravodlivosť potvrdzuje ekologickú jednotu a vzájomnú závislosť všetkých druhov, rešpektovanie kultúrnej a biologickej diverzity a právo na ochranu pred ekologickou deštrukciou. To zahŕňa zodpovedné využívanie ekologických

zdrojov vrátane pôdy, vody, vzduchu a potravín (Forman 2023). „*Princíp environmentálnej spravodlivosti sa neaplikuje len na ľudí, ktorých kvalitu života ovplyvňujú klimatické zmeny, uplatňuje sa aj pri ľuďoch, ktorí sú vystavení ekologickým škodám spôsobených človekom. Napríklad kontaminácia prírodných zdrojov, ako je vzduch, pôda a voda môže byť spojená s priemyselným znečistením. Poľnohospodárske postupy prispeli k významným ekologickým škodám, ako je odlesňovanie, dezertifikácia, strata rozmanitosti plodín a toxické hladiny chemikálií v našich potravinách*“ (Levická 2023, s. 34).

2.2 Perspektívy ekosociálnej práce

Sociálne pracovníčky a sociálni pracovníci sa v súčasnosti aktuálne usilujú o presadenie filozofie **sociálnej zmeny** smerujúcej k inkluzívnejšej a udržateľnejšej budúcnosti. Táto filozofia je postavená na chápaní človeka a širšieho prostredia ako jedného, vzájomne prepojeného celku. Pred súčasnou ekosociálnou prácou aktuálne stojí úloha: konkretizovať prepojenia medzi človekom a prírodou a diskutovať o tom, aké toto nové chápanie profesie bude mať dôsledky pre prax sociálnej práce. Z doterajších skúseností je badateľné, že ekosociálna práca otvára aj odborný diskurz o profesijnej etike a jej hodnotách. Ekosociálna práca predstavuje reflexívny prístup k hodnotám, teoretickým perspektívam a praktikám sociálnej práce v rámci rozvoja industrializmu, ekosociálna práca je holistickou transformáciou tradičnej sociálnej práce (Boetto 2017). Podobný názor zdieľajú aj Wang a Altanbulag (2022), keď píšú, že ekosociálna práca zdôrazňuje novú hodnotu profesie, ktorou je harmónia medzi ľuďmi a prírodou a integráciu blahobytu do eko-spoločnosti⁵. Ďalšou zmenou, ktorú podľa nich priniesla ekosociálna práca, je jej orientácia na marginalitu. Do centra pozornosti sa dostali marginalizované sociálne skupiny – ich životný štýl, kul-

⁴ Profesor John Knox najskôr v rokoch 2012-2015 pôsobil ako nezávislý expert na ľudské práva a životné prostredie. Do tejto pozície bol vymenovaný *Radou pre ľudské práva*. Medzi rokmi 2015

až 2018 pôsobil ako osobitný spravodajca OSN pre ľudské práva a životné prostredie.

⁵ Najjednoduchším vysvetlením termínu eko-spoločnosť je v spoločnosti preferovaný taký spôsob života, ktorý neškodí životnému prostrediu.

túra, história, sociálny status a pod. Teoretický základ sociálnej práce tvoria *teórie sociálnej spravodlivosti, feministické teórie, queer teória, antiopresívne teórie, antidiskriminačné teórie, teória intersekcionality, multikulturalizmus, ekologický prístup, kritická teória rasy*, poznanie ktorých uľahčuje pochopenie marginality (Wang, Altanbulag 2022). Ekosociálna práca poukazuje nielen na význam sociálnych, ekonomických či ekologických aspektov, ale vyžaduje, aby pri svojich intervenciách sociálni pracovníci a pracovníčky rešpektovali etnické, rasové a kultúrne aspekty sociálnych problémov. Ekosociálna práca tak požaduje, aby sociálne pracovníčky a pracovníci disponovali novými kľúčovými kompetenciami (Wang, Altanbulag 2022; Boetto 2017; Krings, Copic 2020; Ramsay Boddy 2017). Pregraduálne vzdelávanie v sociálnej práci by malo túto skutočnosť rešpektovať a upraviť svoje kurikulum tak, aby čo najefektívnejšie reagovali na prípravu svojich absolventov pre prax zameranú na tvorbu udržateľnejšieho sveta (Jones 2011). IFSW v uplynulom roku vyslovila požiadavku, aby do vzdelávania v sociálnej práci boli začlenené ekosociálne perspektívy, vďaka čomu by absolventi a absolventky získali potrebné vedomosti a kompetencie na realizáciu svojej profesie v meniacej sa spoločnosti (IFSW 2022). Jednotlivé krajiny, v ktorých vzdelávanie v sociálnej práci je koordinované profesionálnymi zväzmi, vyzývajú školy sociálnej práce, aby transformovali svoje vzdelávacie obsahy smerom k životnému prostrediu. Dôvodom je fakt, že environmentálna kríza je spojená s nárastom sociálnej nespravodlivosti, nárastom chudoby a sociálnej exklúzie, čo sú sociálne javy, proti ktorým sociálna práca bojuje od svojho vzniku. S týmito problémami bojuje aj slovenská spoločnosť a nie práve najúspešnejšie.

ZÁVER

Kríza životného prostredia je realitou dneška. V posledných dvoch dekádach sa počet, frekvencia a intenzita rôznych negatívnych klimatických javov zvýšila a rozšírila sa

aj na geologické lokality, ktoré predtým neboli zasiahnuté prírodnými živlami. Tajfúny, prívalové dažde a lokálne suchá sa stali realitou aj na Slovensku. V SR sa tiež otvorila odborná diskusia o kvalite životného prostredia, založená na vedeckom výskume odborníkov zo *Slovenskej agentúry pre životné prostredie*, ale aj priamo na práci niektorých pracovníkov *Ministerstva životného prostredia*. Nezastupiteľné miesto v tejto oblasti patrí aj viacerým neziskovým organizáciám. Na rozdiel od zahraničia sa v tejto oblasti len minimálne angažujú slovenské sociálne pracovníčky a sociálni pracovníci (Levická 2023). Táto skutočnosť môže byť do značnej miery ovplyvnená aj veľkosťou SR, čomu adekvátne zodpovedá aj počet sociálnych pracovníkov a pracovníčok, ktorí sa angažujú v oblasti vedy, a ten nevytvára predpoklad, že sa v SR budú teoreticko-empiricky sledovať všetky problémy, ktoré sa riešia v USA, Kanade, Austrálii, alebo Číne. Zastávam názor, že ekosociálna práca, by v slovenskej sociálnej práci mala mať svoje stabilné miesto. „*Stav fyzického životného prostredia jednoznačne patrí k činiteľom, ktoré ovplyvňujú kvalitu života jedincov, rodín, skupín, komunit, a teda spoločnosti ako celku. Sociálna práca (a to aj slovenská), ako profesia deklaruje, že chce svojimi aktivitami prispieť k zlepšovaniu, alebo minimálne k nezhoršovaniu kvality života svojich klientov. Nezapojením sa do riešenia otázok krízy životného prostredia, slovenská sociálna práca nepriamo rezignuje na jeden z cieľov vlastnej profesie*“ (Levická 2023, s. 4).

Zoznam bibliografických odkazov

- ADAMS, R., DOMINELLI, L., PAYNE, M., 2002. *Social work: Themes, issues and critical debates (2nd ed.)*. Basingstoke: Palgrave.
- ADDAMS, J., 1909. *The Spirit of Youth and the City Streets*. New York, Macmillan.
- ADDAMS, J., 1910. *Twenty Years at Hull House*. New York: Macmillan.
- ADDAMS, J., 1930. *The Second Twenty Years at Hull House*. New York: Macmillan
- AKIMOTO, H. 2003. Global air quality and pollution. [online] *Science* Dec 5;302(5651):1716-9.

- doi: 10.1126/science.1092666. PMID: 14657488. [2022-11-21].
Dostupné na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/14657488/>
- BESTHORN, F. H., 2002. Radical Environmentalism and the Ecological Self.[online]. In: *Journal of Progressive Human Services*, 13(1):53-72.[2022-12-13].
Dostupné na: 10.1300/J059v13n01_04
- BAILEY, R., BRAKE, M. (Eds.), 1975. *Radical Social Work*. [online]. London: Edward Arnold. [2023-02-23].
Dostupné na: https://historyofsocialwork.org/1975_radical_social_work/1975%20Bailey%20Brake%20radical%20social%20work%20OCR%20C.pdf
- BESTHORN, F. H., 2012. Deep Ecology's Contribution to Social Work: A Ten-Year Retrospective. [online]. *International Journal of Social Welfare*, 21(3), 248-259. [cit. 2009-11-05].
Dostupné na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-2397.2011.00850.x>
- BLÁHA, I. A., 1925. *Sociologie sedláka a dělníka*. Praha: ORBIS.
- BOETTO, H. 2017. A Transformative Eco-Social Model: Challenging Modernist Assumptions in Social Work.[online]. *The British Journal of Social Work*, 47(1):48-67 [cit. 2022-03-14].
Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw149>
- CLARK M., 1989. *Ariadne's thread: The search for new modes of thinking*. London: The Macmillan Press Ltd.
- COATES, J., 2004. From ecology to spirituality and social justice. [online]. *Currents: New Scholarship in the Human Services*, 3(1), [cit. 2019-03-0].
Dostupné na: <http://fsw.ucalgary.ca/currents/articles/articles/coates/index.htm>
- DOMINELLI, L., 2013. Environmental justice at the heart of social work practice: Greening the profession. [online]. *International Journal of Social Welfare*. 22(4):431-439. [cit. 2022-03-23].
Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/ijsw.12024>
- DOMINELLI, L., 2012. *Green Social Work. From Environmental Crises to Environmental Justice*. Cambridge: Polity Press.
- DOMINELLI, L., 2014. Promoting environmental justice through green social work practice: A key challenge for practitioners and educators. [online]. In: *International Social Work*, 57(4): 338-345. [cit. 2018-03-04].
Dostupné na: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0020872814524968>
- FERGUSON, I., WOODWARD, R., 2009. *Radical Social Work in Practice: Making a Difference*. Bristol: Policy Press.
- FOOK, J., 1993. *Radical Casework: A Theory of Practice*. Sydney: Allen and Unwin.
- FOOK, J., 2002. *Social Work: Critical Theory and Practice*. London: Sage.
- FOOK, J., 2012. *Social Work: A Critical Approach to Practice*. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- FORMAN, A., 2023. *Social work, climate change and environmental justice*. [online]. [cit. 2023-09-11].
Dostupné na: <https://mastersinsocialworkonline.org/resources/climate-change/>
- FRY, E., 1827. *Observations on the visiting, superintendence and government, of female prisoners*. [online]. London: John and Arthur Arch. [cit. 2016-03-30].
Dostupné na: https://books.google.sk/books?id=ossXAAAA-YAAJ&printsec=frontcover&hl=sk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- GALPER, J., 1980. *Social Work: a Radical Perspective*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- GRAY, M., COATES, J., HETHERINGTON, T. (Eds.), 2012. *Environmental social work [online]. E-Book*. London: Routledge. [cit. 2023-02-22].
Dostupné na: DOI <https://doi.org/10.4324/9780203095300>
- GRAY, M., COATES, J., 2015. Changing Gears: Shifting to an Environmental Perspective in Social Work Education. [online]. In: *Social Work Education*. 34(5):502-512. [cit. 2023-01-31].

- Dostupné na: DOI
10.1080/02615479.2015.1065807
- HARRIS, C., BODDY, J., 2017. The Natural Environment in Social Work Education: A Content Analysis of Australian Social Work Courses. [online]. In: *Australian Social Work*. 70(3):337-349. [cit. 2023-01-17].
Dostupné na:
<https://doi.org/10.1080/0312407X.2016.1263352>
- HAWKEN, Paul., 1993. *The Ecology of Commerce: A Declaration of Sustainability*. New York: Harper Collins Publisher.
- HEALY, K., 2000. *Social Work Practices*. London: Sage.
- HILL, O., 1875. Homes of the London Poor. New York: State Charities Aid Association.
- IASSW., *International Association of School of Social Work*. [online]. [cit. 2023-02-14].
Dostupné na: <https://www.iasw-aists.org/global-definition-of-social-work-review-of-the-global-definition/>
- IFE, J., 1997. *Rethinking Social Work: Towards Critical Practice*. Melbourne: Addison Longman Wesley.
- IFSW, *International Federation of Social Workers*. 2022. *The role of social workers in advancing an eco-social work world*. [online]. [cit. 2023-03-04].
Dostupné na: <https://www.ifsw.org/the-role-of-social-workers-in-advancing-a-new-eco-social-world/>
- IFSW, *International Federation of Social Workers 2014*. [online]. [cit. 2023-04-04].
Dostupné na:
<https://www.ifsw.org/about-ifsw/>
- JONES, P., 2014. Ecological literacy in social work education: Using a scenario-based approach to bring community spaces into the classroom. [online]. In: NICOLAIDES, A. HOLT, D. (Eds.) 2014. *Spaces of Transformation and Transformation of Space, Proceedings of the XI International Transformative Learning Conference*. New York: Teachers College, Columbia University. pp. 365-370. [cit. 2023-02-22].
Dostupné na:
<https://core.ac.uk/download/pdf/303770956.pdf>
- KNOX, J., 2018. *Right to a healthy and sustainable environment report*. UN No. A/HRC/73/188 [online]. [cit. 2022-09-11].
Dostupné na:
<https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-environment/right-healthy-and-sustainable-environment-report>
- KONDRAT, M.E., 2013. Person-in-Environment. Encyclopedia of Social Work. Oxford: National Association of Social Workers and Oxford University Press.
- KRAKEŠOVÁ-DOŠKOVÁ, M., 1946. *Psychogeneze sociálních případů. O vzniku sociální úchylnosti*. Praha: Nová Osvěta.
- KRINGS, A., C. COPIC, 2020. Environmental justice organizing in a gentrifying community: Navigating dilemmas of representation, issue selection, and recruitment. [online]. In: *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, 102(2):154-166. [cit. 2022-07-18].
Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/1044389420952247>
- KRINGS, A., BRYAN, C. V., MATHIAS, J., PERRON, B. E., 2020. Environmental social work in the disciplinary literature, 1991-2015. [online]... In: *International Social Work*, 63(3):275-290. [cit. 2023-02-21].
Dostupné na:
<https://doi.org/10.1177/0020872818788397>
- KRINGS, A., KORNBERG, D., LANE, E., 2018. Organizing Under Austerity: How Residents' Concerns Became the Flint Water Crisis. [online]. *Critical Sociology* 45(4-5):583-597. [cit. 2022-12-10].
Dostupné na:
<https://doi.org/10.1177/0896920518757053>
- LEVICKÁ, J., K. LEVICKÁ, V. HANZALÍKOVÁ, A. BÁNOVČINOVÁ, 2012. *Ekosociálne prístupy v sociálnej práci*. Trnava: Oliva, ISBN 978-8089-332-14-4

- LEVICKÁ, J., LEVICKÁ, K., 2013. Global Agenda a jej význam pre budúci vývoj sociálnej práce In: *Aktuálne otázky sociálnej politiky - teórie a praxe*. ISSN 1804-9095. - Vol. 7, No 1 (2), s. 6-17.
- LEVICKÁ, J., et al., 2018. *História ako indikátor sociálnej práce*. Trnava: FZaSP TU.
- LEVICKÁ, J., 2023. *Environmentálna sociálna práca*. Trnava: UCM.
- MULLALY, B., 1993. *Structural Social Work*. Toronto: McLelland and Stewart.
- MULDON, A., 2006. Environmental Efforts: The Next Challenge for Social Work. [online]. In: *Critical Social Work*. An Interdisciplinary journal dedicated to social justice. [cit. 2008-03-15].
Dostupné na: <https://insight.study.csu.edu.au/eco-social-work/>
- POSTIGLIONE, A., 2010. Human rights and the environment. [online]. *International Journal of Human Rights*, 14(4), 524-541. [cit. 2021-09-19].
Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/13642980802710830>
- RAMBAREE, K., 2020. Environmental social work: Implications for accelerating the implementation of sustainable development in social work curricula. [online]. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 21(3):557-576. [cit. 2022-02-24].
Dostupné na: DOI: 10.1108/IJSHE-09-2019-0270
- RAMBAREE, K., 2014. Computer-aided deductive critical discourse analysis of a case study from Mauritius with ATLAS-ti 6.2, in Lim, H. L. (Ed.). In: *Innovative Methods and Technologies for Electronic Discourse Analysis, IGI Global*, Hershey, PA, pp. 346-368. [cit. 2022-09-23].
Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/290799408_Computer-aided_deductive_critical_discourse_analysis_of_a_case_study_from_mauritius_with_ATLAS-ti_62
- RAMSAY, S., J. BODDY, 2017. Environmental social work: A concept analysis. [online]. *British Journal of Social Work*, 47(1):68-86. [cit. 2022-02-20].
Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw078>
- REPORT No. A/HRC/43/53. *Good practices on the right to a safe, clean, healthy and sustainable environment* 2019. [online]. UN [cit. 2022-10-20].
Dostupné na: <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc4353-good-practices-right-safe-clean-healthy-and-sustainable>
- RIEDEL, E., 2004 (Ed.) Menschenrechte: Dokumente und Deklarationen. [online]. *APuZ*, 20. [cit. 2022-11-18].
Dostupné na: <https://atme-ev.de/images/Menschenrechtstexte/67jipu-1.pdf>
- REISCH, M., ANDREWS, J., 2001. The Road Not Taken. A History of Radical Social Work in the United States. [online]. New York: Routledge. [cit. 2022-11-29].
Dostupné na: DOI <https://doi.org/10.4324/9781315800646>
- SCHMITZ, C. L. MATYÓK, T., SLOAN, L. M., JAMES, Ch., 2012. The Relationship Between Social Work and Environmental Sustainability: Implications for Interdisciplinary Practice. [online]. In: *International Journal of Social Welfare*, 21(3), 278-286. [cit. 2018-06-06].
Dostupné na: DOI: 10.1111/j.1468-2397.2011.00855.x,
- STAMM, A., 2023. The sustainability transition requires extended and differentiated NorthSouth Cooperation for Innovation. [online]. UNCTAD Background Paper. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development. [cit. 2023-06-06].
Dostupné na: https://unctad.org/system/files/non-official-document/tir2023_background5_en.pdf
- STAMM, I., 2023. Human Rights-Based Social Work and the Natural Environment: Time for New Perspectives. [online]. In: *Journal of Human Rights and Social Work* 8, 42-50 [cit. 2023-09-22].
Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s41134-022-00236-x>

STAMM, I., 2021. Ecosocial work and services for unemployed people: The challenge to integrate environmental and social sustainability. [online]. *Nordic Social Work Research*. [cit. 2023-02-17].

Dostupné na:

<https://doi.org/10.1080/2156857X.2021.1975154>

UNITED Nations Secretary General, Statements and Messages, 2021. [online]. [cit. 2022-12-09].

Dostupné

na:

<https://www.un.org/sg/en/latest/sg/statement>

WANG, P., ALTANBULAG, A., 2022. A concern for eco-social sustainability: Background, concept, values, and perspectives of eco-social work. *Cogent Social Sciences*. 8(1).

Dostupné na:

<https://doi.org/10.1080/23311886.2022.2093035>

ZAPF, M. K., 2010. Social work and the environment: understanding people and place. [online]. *Critical Social Work*. 11(3):30-46. [cit. 2022-07-17].

Dostupné na: <https://ojs.uwindsor.ca/index.php/csw/article/download/5831/4792?>

ZAPF, M. K. b.r.v., Social Work and the Environment: Understanding People and Place.[online]. [cit. 2023-02-12].

Dostupné na: <https://ojs.uwindsor.ca/index.php/csw/article/download/5831/4792?>

Afiliácia

Tento príspevok je výstupom z projektu APVV-20-0094 Environmentálna spravodlivosť v kontexte sociálnej práce.

Kontaktné údaje

Prof. PhDr. Mgr. Jana Levická, PhD.

Katedra sociálnej práce

FSV UCM v Trnave

Bučianska 4/A

917 01 Trnava

mail: jana.levicka@ucm.sk

PaedDr. Monika Orlíková, PhD.

Katedra sociálnej práce

FSV UCM v Trnave

Bučianska 4/A

917 01 Trnava

mail: monika.orlikova@ucm.sk

KLIMATICKÁ ZMENA, ZELENÁ TRANSFORMÁCIA A ENVIRONMENTÁLNE DILEMY VO VÝSKUME VEREJNEJ MIENKY

Climate change, green transformation and environmental dilemmas in the public opinion research

Katarína STRAPCOVÁ

ABSTRAKT

Spoločnosti dnes čelia vážnym globálnym problémom a spoločenským krízam, ktoré na seba nabaľujú vzájomne sa prekrývajúce ekonomické a environmentálne riziká, zdravotné riziká ako aj širšie negatívne spoločenské dopady - rast sociálnych nerovností, nové prekážky sociálnej mobility, pokles spoločenskej dôvery, obavy o budúcnosť demokracie. Prebiehajúce vojnové konflikty, dopady pandémie ochorenia COVID-19 či rýchlo postupujúca klimatická zmena sú globálne problémy, ktoré ovplyvňujú verejnú mienku a odrážajú sa v postojoch a názoroch obyvateľov. Dáta z výskumov verejnej mienky potvrdzujú fakt, že v hierarchii globálnych problémov dneška dominuje najmä trojica základných obáv: ekonomické, bezpečnostné a environmentálne obavy obyvateľov. Pri pohľade na skupinové rozdiely najsilnejší zdroj obáv predstavuje klimatická zmena v kategórii najmladších respondentov (15 - 24 rokov). Pri analýze postojov zameraných na vnímanie environmentálnej spravodlivosti sa ukazuje, že prechod na udržateľné hospodárstvo sa vníma ako nevyhnutný krok. Pozitívne očakávania obyvateľov sa však pevne prepletené s obavami o dopady nákladov zelenej transformácie na ich každodenný život.

Kľúčové slová: Zmena klímy. Environmentálna spravodlivosť. Environmentálna sociológia. Výskum verejnej mienky.

ABSTRACT

Societies today face serious global challenges and societal crises, which are compounded by overlapping economic and environmental risks, health risks, as well as broader negative societal impacts - rising social inequalities, new barriers to social mobility, declining social trust, concerns about the future of democracy. Ongoing wars, the impact of the COVID-19 pandemic and rapidly advancing climate change are global issues that affect public opinion and are reflected in the attitudes and opinions of the population. Public opinion data confirms the fact that the hierarchy of today's global problems is dominated by a trio of fundamental concerns: economic, security and environmental concerns. Looking at group differences, climate change is the strongest source of concern among the youngest respondents (15-24 years old). When studying attitudes focused on perceptions of environmental justice, it appears that the transition to a sustainable economy is perceived as a necessary step. However, residents' positive expectations are tightly intertwined with concerns about the impacts of the costs of the green transition on their daily lives.

Key words: Climate change. Environmental justice. Environmental sociology. Public opinion research.

ÚVOD

Zmena klímy patrí medzi najzávažnejšie globálne problémy dneška. Podobne ako v posledných rokoch, aj tohtoročná správa IPCC (*Intergovernmental Panel on Climate Change 2023*) poukazuje na nepriaznivý trend rastúcich globálnych emisií a jeho negatívne následky na spoločenstvá jednotlivcov na celom svete. Experti IPCC konštatujú, že „zmena klímy spôsobená človekom už ovplyvňuje mnohé extrémne počasia a klímy v každom regióne na celom svete. To vedie k rozsiahlym nepriaznivým vplyvom na potravinovú a vodnú bezpečnosť, ľudské zdravie a na hospodárstvo a spoločnosť, a zároveň k súvisiacim stratám a škodám na prírode a ľuďoch. Zraniteľné komunity, ktoré historicky najmenej prispeli k súčasnej zmene klímy, sú neúmerne postihnuté“ (IPCC 2023, s. 42). Nepriaznivé dôsledky zmeny klímy už bežne pociťujeme aj na Slovensku. Môžeme spomenúť extrémne horúčavy a sucha, zvyšujúci sa počet tropických dní v roku, častejšie extrémne zrážky a lokálne prívalové dažde, častejšie povodne, ako aj víchrice a veterné smršte. Médiá nás pravidelne informujú jednak o dopadoch na zdravie obyvateľov (informácie o kolapsových stavoch ľudí z horúčav a pri dusnom počasí, prehriate budovy, stúpajúci výskyt alergií, nebezpečenstvo vážnych úrazov počas búrok či smrští), ako aj o škodách na majetku (poškodenie budov či prevádzok povodňami a vetrom, kalamity počas veterných smrští, premnoženie škodcov, zaplavené alebo zničené cesty, zamorenie pôvodných biotopov inváznymi rastlinami, pokles hladiny spodnej vody a pod.). V súvislosti s takto vzniknutými škodami sa stále častejšie do popredia dostáva otázka environmentálnej spravodlivosti pri posudzovaní dopadov zmeny klímy. Otázky environmentálnej spravodlivosti zároveň rezonujú aj pri prijímaní a realizovaní adaptačných a motivačných opatrení na Slovensku a v ostatných krajinách EÚ. Tieto opatrenia umožňujú jednak minimalizovať riziká vyplývajúce zo zmeny klímy, ako aj pozitívne využiť príležitosti, ktoré nová situácia prináša. Takéto opatrenia však môžu mať rôzny dopad na dotknuté komunity, a preto často

dochádza k sporom ohľadom spravodlivej ochrany a bezpečnosti pred environmentálnymi rizikami.

Okrem zmeny klímy však dnes spoločnosti čelia ďalším vážnym globálnym problémom a spoločenským krízam. Prebiehajúce vojnové konflikty, negatívne dopady pandémie ochorenia COVID-19, ako aj postupujúca klimatická zmena sú celosvetové krízy, v dôsledku ktorých sa na seba nabaľujú vzájomne prepojené ekonomické a environmentálne riziká, zdravotné riziká ako aj širšie negatívne spoločenské dopady - rast sociálnych nerovností, nové prekážky sociálnej mobility, pokles spoločenskej dôvery, obavy o budúcnosť demokracie (Byrne 2021; Atkinson 2015; Therborn 2013; Bahna et al. 2021; Rabušic a Kusá 2019; Mrva 2022). Rast sociálnych nerovností narušuje princípy sociálnej spravodlivosti a možno ho považovať za zvlášť závažný negatívny trend, pretože „nerovnosť nie je len o veľkosti našej peňaženky. Je to sociálno-kultúrny poriadok, ktorý pre väčšinu z nás znižuje našu schopnosť fungovať ako ľudské bytosti, naše zdravie, našu dôstojnosť, zmysel pre seba samého, ako aj naše zdroje konať a zúčastňovať sa na svete“ (Therborn 2013, s. 1). V súvislosti s nerovnosťami spoločenski vedci často konštatujú isté rozčarovanie z prínosov globálneho kapitalizmu, kedy sa ukazuje, že ekonomické elity sa veľkou rýchlosťou vzdávajú ekonomickým štandardom strednej triedy, a zároveň nižším sociálnym triedam. (Piketty 2015 a 2022; Byrne 2021; Atkinson 2015) Rastúca medzera v príjmoch najbohatších a nízkopríjmových obyvateľov sa odráža na znižovaní napr. dostupnosti bývania, na problém udržania si istej úrovne kvality života u nízkopríjmových pracujúcich (pracujúca chudoba), problém udržania kvality verejných služieb a pod.

Vnímanie rizík, následkov krízy, sociálnych nerovností či princípov fungovania spravodlivosti, to všetko sú dôležité témy, o ktorých diskutujú odborníci, ale zároveň sa na tieto témy pýtame aj našich respondentov vo výskumoch. V našom príspevku sa zameriame práve na preskúmanie toho, ako sa celosvetové krízy a globálne problémy odrážajú v postojoch a názoroch obyvateľov a ako

ovplyvňujú a formujú verejnú mienku ohľadom zmeny klímy na Slovensku. Zaujímá nás aké závažné sú obavy obyvateľov spojené so zmenou klímy, ale aj to aké sú ich očakávania do budúcnosti. Skúmame či vnímajú zelenú transformáciu ako nevyhnutný krok k zmene, ktorá bude spravodlivá a spojená s novými príležitosťami pre všetkých, alebo majú naopak v tomto smere pochybnosti. To všetko sú otázky úzko prepojené s témou environmentálnej spravodlivosti.

1 Zmena klímy a spravodlivá zelená transformácia – dáta a výsledky

Naším cieľom je prostredníctvom aktuálnych empirických údajov prispieť k pochopeniu toho, ako verejnosť reaguje na otázky spojené so zmenou klímy a aké je nastavenie uvažovania jednotlivcov v reakcii na riziká, ktoré zmeny klímy prináša. V analýze sa zameriavame najmä na dve základné oblasti, ktoré sa týkajú tém: 1. zmena klímy v širšom rámci globálnych problémov a 2. dilemy spravodlivosti pri zelenej transformácii a charakter očakávaní do budúcnosti. Prezentujeme výsledky zistení reprezentatívnych výskumov, výsledky ktorých môžeme zovšeobecniť na celú populáciu Slovenska. Tam kde je to možné, pracujeme aj s údajmi zo starších výskumov, ktoré nám umožňujú sledovať trendy a zmeny v názorových profiloch obyvateľov.

Pri analýze vychádzame z najnovších komparatívnych dát z výskumov Eurostatu, ktoré sa realizovali v 27 krajinách EÚ a boli zamerané na mapovanie verejnej mienky v otázkach zmeny klímy: 1. *Special Eurobarometer 538: Climate change 2023* (realizácia výskumu máj – jún 2023) a 2. *Special Eurobarometer 527: Fairness perceptions of the green transition 2022* (realizácia výskumu máj – jún 2022). Prvý z výskumov je zároveň dlhodobým pravidelným výskumným modulom *Climate Change*, ktorý sa realizuje každé dva roky od roku 2011, a teda nám umožňuje porovnanie v čase. Detailnejšie informácie o použitých dátach a výskumoch možno nájsť v citovanej literatúre.

1.1 Zmena klímy v rebríčku závažných globálnych problémov

Jeden zo spôsobov ako skúmať obavy z prebiehajúcej zmeny klímy je požiadavka na respondentov, aby vytvorili vlastný rebríček v rámci širšej skupiny závažných problémov, ktoré trápia svet. Takto položená výskumná otázka nám umožňuje komplexnejšie sa zorientovať v tom, ako sa mení vnímanie globálnych hrozieb a rizík v meniacom sa svete. A konkrétnejšie potom aké typy obáv u opýtaných rezonujú najsilnejšie, a aj to ako sa menia na základe aktuálnej spoločenskej situácie či už doma, ale aj vo svete. Dá sa očakávať, že v súčasnosti, keď sme denne konfrontovaní s informáciami o vážnom vojnovom konflikte na Ukrajine, s ozbrojenými konfliktami v Izraeli a v Gaze, ale tiež s informáciami o ekonomických/ zdravotných dopadoch a problémoch po pandémie COVID-19, budú musieť otázky zmeny klímy a životného prostredia vo vnímaní verejnosti ustúpiť do pozadia. Je to však naozaj tak? Prestali nás tieto otázky trápiť úplne alebo len o málo menej ako v minulosti?

Pri pohľade na výsledky výskumu zosumarizované v tabuľke č.1 nás zrejme neprekvapuje fakt, že v roku 2023 si respondenti na Slovensku spojili najzávažnejší globálny problém s hrozbou ozbrojených konfliktov (22 % odpovedí). To zároveň poukazuje na fakt, že pri výbere odpovedí a vo všeobecnosti pri utváraní celkového nastavenia obyvateľov najsilnejšie rezonuje aktuálna situácia a pocit bezprostredného ohrozenia či rizika. Oproti výsledkom z rovnakému výskumu v roku 2021, kedy ozbrojené konflikty trápili len 5 % opýtaných, stúpol podiel obáv viac ako štvornásobne, a bezpečnostné obavy tvoria takmer ako štvrtinu všetkých odpovedí. Takýto výsledok však nie je v krajine susediacej s Ukrajinou celkom prekvapivý. Dokonca Slovensko ani nepatrí k rekordérom, keďže najvyššie podiely obáv z ozbrojených konfliktov v roku 2023 dosahovali krajiny ako Poľsko 37 %, Estónsko 33 %, Litva 28 %, Bulharsko 26 %, a Lotyšsko 26 % (oproti priemeru EÚ 19 % opýtaných).

Tab. č. 1: Prvý najzávažnejší problém, ktorému čelí celý svet (porovnanie % podielov odpovedí v SR a EU27, zmeny podielov v rokoch 2023 a 2021)

	2023		2021	
	SK	EU27	SK	EU27
Ozbrojené konflikty	22	19	5	4
Chudoba, hlad a nedostatok pitnej vody	21	20	15	17
Ekonomická situácia	13	11	12	14
Klimatické zmeny	8	17	12	16
Rozširovanie nukleárných zbraní	7	5	2	2
Medzinárodný terorizmus	5	4	4	4
Šírenie infekčných chorôb	5	4	27	17
Zhoršovanie demokracie a právneho štátu	5	5	6	7
Zhoršovanie stavu prírody	5	5	7	7
Rastúca populácia sveta	5	7	3	6
Zdravotné problémy z dôvodu znečistenia	3	3	6	4

Zdroj: *Special Eurobarometer 538: Kľiate Change 2023*

Ak by sme sa na globálne problémy pozerali z pohľadu tematických základných skupín (tabuľka č. 2), môžeme konštatovať, že v odpovediach opýtaných rezonovali najmä tri skupiny globálnych problémov a rizík – 1. ekonomické riziká (chudoba, ekonomická situácia – spolu 34 %), 2. bezpečnostné riziká (ozbrojené konflikty, medzinárodný terorizmus, rozširovanie nukleárných zbraní – spolu 34 %), ako aj 3. environmentálne riziká (klimatické zmeny, zhoršovanie stavu prírody a zdravotné problémy kvôli znečisteniu – spolu 16 %). Pri porovnaní údajov z rokov 2023 a 2021 vidíme, že došlo k výraznému nárastu podielov pri prvých dvoch položkách – pri ekonomických a bezpečnostných rizikách, a teda nie je také prekvapivé, že boli environmentálne riziká zatlačené vo vnímaní verejnosti na Slovensku do úzadia a podiel poklesol o 7 p. b. (z 25 % na 16 % odpovedí). Je však potrebné pripomenúť, že environmentálne riziká zostávajú naďalej tretím najzávažnejším globálnym ohrozením. Veľavravným faktom je, že v skupine najmladších respondentov 15-24 rokov v EU27 obsadili environmentálne riziká prvú priečku, najmladšia generácia teda vníma zmenu klímy a ohrozenie životného prostredia ako ten najdôležitejší globálny problém (*European Commission* 2023).

Tab. č. 2: Najzávažnejšie globálne riziká, ktorým čelí svet (porovnanie % podielov odpovedí v SR a EU27, zmeny podielov v rokoch 2023 a 2021)

	2023		2021	
	SK	EU27	SK	EU27
Ekonomické riziká	34	31	27	31
Bezpečnostné riziká	34	28	11	10
Environmentálne riziká	16	25	25	27
Riziko pandémie	5	4	27	17

Zdroj: *spracovanie údajov zo Special Eurobarometer 538: Climate Change 2023*

Ekonomické a bezpečnostné riziká teda tvoria viac ako dvojtretinový podiel odpovedí na Slovensku. V už klasickej teoretickej koncepcii R. Ingleharta (Inglehart 1977; Inglehart a Welzel 2005) obe položky reprezentujú predovšetkým materiálne hodnoty (hodnoty prežitia), kým záujem o otázky životného prostredia a sebarealizáciu/sebavyjadrenie reprezentujú hodnoty post-materiálne (hodnoty kvality života). A hoci R. Inglehart predpokladal v súčasných spoločnostiach hodnotový posun od hodnôt prežitia k hodnotám kvality života (Inglehart-Welzela kultúrna mapa sveta), zdá sa, že to pre nás nebude ani veľmi rýchly ani nie celkom lineárny proces.

1.2 Spravodlivá zelená transformácia

Na Slovensku, ako aj vo väčšine krajín EU27 obyvatelia podporujú zelenú transformáciu a považujú ju vo veľkej miere za nevyhnutný krok. Väčšina opýtaných deklaruje súhlas s tvrdením, že náklady na škody spôsobené zmenou klímy sú oveľa vyššie ako náklady na investície potrebné na zelenú transformáciu (70 % súhlasných odpovedí na SK, 73 % priemer súhlasu v EU27).

Výrazná väčšina Európanov ako aj obyvatel'ov na Slovensku súhlasí s tým, že zelená transformácia by mala byť spravodlivá a na nikoho by sa nemalo zabudnúť: 87 % obyvatel'ov na Slovensku podporuje tento cieľ (tabuľka č. 3). Zároveň je však len 43 % opýtaných u nás v súčasnosti presvedčených, že do roku 2050 budú udržateľná energia, produkty a služby dostupné pre každého, vrátane chudobnejších ľudí. Výsledky deklarujú, že obyvatelia na Slovensku majú svoje pochybnosti ohľadom spravodlivej distribúcie

(ekonomického) bremena prechodu na udržateľné hospodárstvo, a zdá sa, že očakávajú nie celkom spravodlivú distribúciu nákladov na klimatické opatrenia a politiky. Göran Therborn vo svojej koncepcii fungovania nerovností rozoznáva štyri základné mechanizmy: „nerovnosť môže vzniknúť štyrmi základnými spôsobmi. Po prvé, dochádza k vzd'aloňovaniu - niektorí ľudia sú vpredu a/alebo iní zaostávajú. Po druhé tu pôsobí mechanizmus vylúčenia - prostredníctvom ktorého sa vytvára bariéra, ktorá znemožňuje alebo aspoň sťažuje prístup určitých kategórií ľudí k dobrému životu. Po tretie, inštitúcie hierarchie znamenajú, že spoločnosti a organizácie sú konštituované ako rebríčky, pričom niektorí ľudia sú na vrchole a iní pod ním. A napokon je tu vykorisťovanie, v ktorom bohatstvo bohatých pochádza z námahy a podriadenosti chudobných a znevýhodnených. O historickom význame týchto mechanizmov pri vytváraní konfigurácie moderného sveta sa vedú vášnivé spory (Therborn 2013, s. 62). A takéto spory budú zrejme rezonovať aj pri zavádzaní opatrení v rámci transformácie na zelenú ekonomiku.

Tab. č. 3: *Vnímanie zelenej transformácie – spravodlivá distribúcia dopadov, nové príležitosti na trhu práce (porovnanie % podielov súhlasných odpovedí vo vybraných krajinách s priemerom za EU27)*

	EU27	SK	CZ	PL	HU	AT
Pri zelenej transformácii by sa na nikoho nemalo zabudnúť	88	87	84	86	91	84
Každý vrátane chudobnejších ľudí si bude môcť dovoliť udržateľnú energiu, výrobky a služby	46	43	31	54	50	51
Zdanie výrobných a služieb, ktoré najviac prispievajú k zmene klímy, a prerozdelenie výnosov najzraniteľnejším domácnostiam	71	76	54	68	80	63
Udelenie dotácií na zvýšenie energetickej efektívnosti najmä chudobnejším ľuďom a najzraniteľnejším domácnostiam	89	85	85	86	93	82
Predpisy na boj proti zmene klímy vytvoria viac nových pracovných príležitostí, ako ich zrušia	57	65	39	62	60	54
Predpisy na boj proti zmene klímy vytvoria pracovné miesta dobrej kvality (vzhľadom na zárobok, istotu pracovného miesta a kvalitu pracovného prostredia)	61	70	43	66	69	61

Zdroj: Special Eurobarometer 527: Fairness perceptions of the green transition 2022

Väčšina obyvateľov na Slovensku podporuje inkluzívne a spravodlivé politiky a formy opatrení na prechod na udržateľné hospodárstvo. Z výsledkov je tiež zrejmé, že

obyvatelia podporujú inkluzívne opatrenia, ktoré súvisia s prerozdelením a dotovaním zraniteľných domácností a nízkopríjmových rodín. Až 76 % oslovených by podporilo „zdanenie výrobkov a služieb, ktoré najviac prispievajú k zmene klímy, a prerozdelenie výnosov najzraniteľnejším domácnostiam“ a 85 % oslovených by bolo ochotných podporiť „udelenie dotácií na zvýšenie energetickej efektívnosti najmä chudobnejším ľuďom a najzraniteľnejším domácnostiam“.

Zaujímavé výsledky sme získali aj z mapovania očakávaní ohľadom dopadov zelenej transformácie na trh práce. Je zrejmé, že očakávania verejnosti ohľadom nových príležitostí a pracovných miest sú nastavené pozitívne. Takmer dve tretiny respondentov na Slovensku (65 %) si myslí, že klimatické politiky vytvoria viac nových pracovných miest, ako odstránia, a až 70 % si myslí, že tieto pracovné miesta budú kvalitné. Pri pohľade na údaje susedných krajín, ako aj priemer EU27 vidíme, že v tomto smere zmýšľame o niečo pozitívnejšie.

ZÁVER

Francúzsky ekonóm Thomas Piketty (2022) považuje analýzu environmentálnych výziev za ústrednú tému analýzy súčasných sociálnych nerovností, podobne ako dnes už klasik environmentálnej sociológie Ulrich Beck (2004). Piketty tvrdí, že ak sa klimatická politika bude považovať za nespravodlivú, teda takú, čo najviac doľahne najmä na ľudí so strednými a nízkymi príjmami, zatiaľ čo ľudia s luxusným životným štýlom opatrenia nepocítia, objavia sa silné protestné hnutia podobné „žltým vestám“ v roku 2018. Vnímanie environmentálnej spravodlivosti verejnosťou a sociologické mapovanie subjektívneho vnímania dôležitých celospoločenských problémov, ktorými sú aj zmena klímy a ochrana životného prostredia sú dôležitou súčasťou celospoločenskej diskusie o týchto témach. Len na základe takýchto údajov vieme povedať, aké vážne sú obavy obyvateľov, akú mieru závažnosti pripisujú environmentálnym rizikám, ale tiež to ako napríklad vnímajú svoju zodpovednosť za

zmenu klímy a či vnímajú rôzne typy opatrení ako spravodlivé a účinné. Dáta z výskumov verejnej mienky potvrdzujú fakt, že v hierarchii globálnych problémov dnes dominuje najmä trojica základných rizík: ekonomické, bezpečnostné a environmentálne riziká. Pri analýze postojov zameraných na vnímanie environmentálnej spravodlivosti sa ukazuje, že prechod na udržateľné hospodárstvo sa vníma ako nevyhnutný krok. Pozitívne očakávania obyvateľov sa však pevne prepletené s obavami o dopady nákladov zelenej transformácie na ich každodenný život. Pozitívnu správou je, že obyvatelia na Slovensku vo veľkej miere podporujú inkluzívne nastavené opatrenia pri prechode na udržateľné hospodárstvo.

Zoznam bibliografických odkazov

- ATKINSON, Anthony B., 2015. *Inequality: What Can Be Done?* United Kingdom: Harvard University Press. ISBN 978-0-674-50476-9.
- BAHNA, Miloslav, HOFREITER, Roman, GYÁRFÁŠOVÁ, Oľga, ZAGRAPAN, Jozef, 2021. *Medzi Východom a Západom. Prípad Slovensko*. Bratislava: Sociologický ústav SAV. ISBN 978-80-89897-30-8.
- BECK, Ulrich, 2004. *Riziková spoločnosť. Na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. ISBN 80-86429-32-6.
- BYRNE, David, 2021. *Inequality in a Context of Climate Crisis after COVID. A Complex Realist Approach*. London: Routledge. ISBN 978-0-367-46477-6.
- EUROPEAN COMMISSION, 2022. *Special Eurobarometer 527: Fairness perceptions of the green transition - Report*, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Publications Office of the European Union. ISBN 978-92-76-56527-7.
- Dostupné na: DOI: <https://data.europa.eu/doi/10.2767/651172>
- EUROPEAN COMMISSION, 2023. *Special Eurobarometer 538: Climate change - Report*. Directorate-General for Climate Action, Publications Office of the European Union. ISBN 978-92-68-05355-3.

Dostupné na: DOI: <https://data.europa.eu/doi/10.2834/653431>

INGLEHART, R., 1977. *The Silent revolution: Changing values and political styles among western publics*. Princeton University Press.

Dostupné na:

<http://www.jstor.org/stable/j.ctt13x18ck>

INGLEHART, R., & WELZEL, C., 2005. *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-0511790881.

Dostupné na:

DOI: <https://doi.org/10.1017/CB09780511790881>

IPCC, 2023. *Climate Change 2023: Synthesis Report*. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, pp. 35-115,

Dostupné na: doi: 10.59327/IPCC/AR6-9789291691647

LATOUR, Bruno, 2020. *Zpátky na zem. Jak se vyznat v politice Nového klimatického režimu*. Praha: Neklid. ISBN 978-80-907562-4-3.

MRVA, Marianna, 2022. *Fenomén spoločenskej dôvery na Slovensku*. Bratislava: Sociologický ústav SAV. ISBN 978-80-89897-33-9.

PIKETTY, Thomas, 2022. *A Brief History of Equality*. United Kingdom: Harvard University Press. ISBN 978-06-742-7588-1.

PIKETTY, Thomas, 2015. *Kapitál v 21. storočí*. Bratislava: IKAR. ISBN 978-80-551-4248-7.

RABUŠIC, Ladislav, KUSÁ, Zuzana (Eds.), 2019. *Odděleně spolu?: Česko a Slovensko optikou vývoje hodnot po roce 1991*. Bratislava: SLOVART. ISBN 978-80-556-4590-2.

THERBORN, Göran, 2013. *The Killing Fields of Inequality*. United Kingdom: Polity Press. ISBN 978-0-7456-6259-6.

Pod'akovanie a afiliácia

Príspevok je výsledkom práce na projekte VEGA č. 2/0111/23 Obavy o klímu, ochrana životného prostredia, zelená spotreba: environmentálne témy a verejná mienka na Slovensku a projektu APVV-15-0653 Hodnoty v dynamike spoločenských zmien na Slovensku a v Európe (HODYSE).

Klemensova 19

813 64 Bratislava

email: katarina.strapcova@savba.sk

Kontaktné údaje

Mgr. Katarína Strapcová, PhD.

Sociologický ústav SAV, v. v. i.

EKO-VÝZVY SOCIÁLNEJ PRÁCE OČAMI ŠTUDENTOV A ŠTUDENTIEK SOCIÁLNEJ PRÁCE

ECO challenges of social work from the perspective of the social work students

Kvetoslava REPKOVÁ

ABSTRAKT

Cieľom príspevku je podporiť scitlivovanie k holistickému poňatiu „prostredia“ v rámci unikátneho konceptu človeka-v-prostredí uplatňovaného v sociálnej práci orientovanej na podporu udržateľného rozvoja. Autorka sprostredkováva koncept a výsledky sondy realizovanej medzi študentmi a študentkami sociálnej práce zameranej na zisťovanie ich pred-porozumenia holistickému poňatiu prostredia v sociálnej práci. Širším spoločenským kontextom sú aktuálne eko-výzvy, ktorým čelí prešovský región, s implikáciami pre sociálnu prácu.

Kľúčové slová: Udržateľnosť. Environmentálna spravodlivosť. EKO-model. Sociálna práca. Sonda.

ABSTRACT

The aim of this paper is to contribute to sensitising for a holistic conception of the „environment“ within the unique person-in-environment concept applied in social work that promotes sustainable development. The author shares the concept and results of a probe conducted among social work students aimed at exploring their pre-understanding of the holistic conception of the environment in social work. The broader social context is the current eco-challenges faced by the Prešov region, with implications for social work.

Key words: Sustainability. Environmental justice. ECO-model. Social work. Probe.

ÚVOD

Naše dlhodobé skúsenosti s mapovaním budúcich profesionálnych aspirácií študentov a študentiek sociálnej práce poukazujú na to, že v priebehu štúdia ich tradične spájajú s činnosťou „tradičných“ sociálnych subjektov riešiacich „tradičné“ témy sociálnej práce. Ide predovšetkým o sociálnu prácu vykonávanú na úradoch práce sociálnych vecí a rodiny (osobitne v agende sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately; v problematike podpory zamestnávania znevýhodnených osôb na trhu práce), či o sociálnu prácu u poskytovateľov sociálnych služieb (najmä pre staršie osoby alebo osoby so zdravotným postihnutím). Len zriedkavo zmieňujú budúci záujem pôsobiť v oblasti fundraisingu, projektového riadenia či ovplyvňovania pravidiel, za akých sa sociálno-politické programy na rozličných úrovniach poskytujú. Aj preto má význam využívať už počas štúdia profilové predmety

zamerané na sociálnu politiku či na organizáciu verejnej správy (v najširšom slova zmysle; Repková 2012) za účelom rozširovania informovanosti študentov a študentiek o rôznorodých možnostiach vykonávania sociálnej práce zameranej na presadzovanie verejného záujmu.

Širší verejný, ale aj akademický diskurz k uplatniteľnosti sociálnej práce sa v ostatnom období stále intenzívnejšie odohráva na pozadí holistického prístupu k vymedzeniu „prostredia“ v rámci unikátnej perspektívy sociálnej práce zameranej na „človeka-v-prostredí“. Kriticky sa však zvykne poukazovať na to, že v rámci uvedenej perspektívy sa doposiaľ zohľadňuje predovšetkým socio-kultúrne prostredia človeka, pri súčasnom ignorovaní prostredia fyzického, na ktorom je jeho život bezprostredne závislý (Ericson 2012). Odpoveď na to, ako prirodzene integrovať aspekty prírodného (fyzického)

prostredia do modelov sociálnej práce tradične orientovaných na ľudské a socio-kultúrne prostredie, sa hľadá v konceptoch ekocentrickej, ekologickej, eko-sociálnej či zelenej sociálnej práce (Payne 2023).

Čo však prakticky znamená výzva reflektovať v praxi, vzdelávaní a výskume sociálnej práci problematiku životného prostredia ako ľudského práva, na čom cieľovo stavia doktorandská konferencia Inštitútu edukológie a sociálnej práce FF PU v Prešove (ďalej len „IESP“) 2023? A ako túto výzvu chápu študenti a študentky sociálnej práce, ktorí sa pripravujú na jej budúci výkon? Článok sa pripája k tým odborným iniciatívam vo výskume v sociálnej práci, ktoré sa týmito otázkami zaoberajú.

1 Teoreticko-konceptuálne východiská

Pojem **environmentálna spravodlivosť**, ktorým je konferencia titulovaná, stavia na premise rovnováhy medzi jednotlivými komponentmi ekosystému (fyzickým/prírodným a humánnym/sociokultúrnym), vďaka ktorej sa vytvárajú podmienky udržateľného rozvoja pre kvalitný život jednotlivcov, ale aj komunít a celých spoločností (voľne podľa Ericksona 2012). Koncept environmentálnej spravodlivosti je tak súčasťou strešného **konceptu (trvalo) udržateľného rozvoja**. Ten je, v ideálnom prípade, charakteristický tým, že:

- má *štyri univerzálne dimenzie*: spoločenskú, environmentálnu, kultúrnu a ekonomickú, ktoré sa vzájomne prelínajú a podmieňujú vo svojich predpokladoch i účinkoch na súčasných ľudí i budúce generácie (OSN 1987; OSN 2015);
- univerzálne medzinárodné ciele udržateľnosti sa bezprostredne premietajú do *nastavenia cieľov verejných politík* na európskej (EÚ 2019) aj národnej úrovni (znalosťná, environmentálne udržateľná a obehová ekonomika, vzdelanie, zdravie, udržateľné sídla a regióny v kontexte zmeny klímy, znižovanie chudoby a podpora sociálnej inklúzie, právny štát; MIRRI, 2018);
- koncept je založený na *medzigeneračnej spravodlivosti* vychádzajúcej z potreby zabezpečenia dostatočného množstva

dostupných príležitostí k hodnotným kapacitám a zdrojom, ktoré zanecháva každá generácia ďalšej (Vanhuyse 2014);

- ciele trvalej udržateľnosti sa premietajú do všetkých verejných politík smerom k fungujúcemu *EKO-systému* primárne zameranému na ľudské práva, posilňovanie ľudí k ich aktívnemu občianstvu, participácii, blahobytu a vyrovnanému fungovaniu v komunitách (Marin 2013; Leichsenring, Scoppetta 2016).

Napriek zdôrazňovaniu vzájomnej prepojenosti jednotlivých dimenzií udržateľného rozvoja a ich prieniku do verejných diskurzov, je dlhodobé zrejme, že požadovaná harmónia je narušená. Súvisí to (aj) s degradáciou životného prostredia, deštrukciou prírodných zdrojov, produkciou toxických materiálov či redukciou biodiverzity, ale aj s novodobými vojnovými a politickými konfliktmi (Payne 2023). Zároveň je preukázané, že nepriaznivé efekty týchto nerovnováh intenzívnejšie dopadajú na rurálne komunity, že dramatickejšie zasahujú životy najzraniteľnejších, marginalizovaných, chudobných a vylúčených jednotlivcov a rodín, a teda, že vedú k porušovaniu ich ľudských práv, vrátane prejavov environmentálnej nespravodlivosti (Erickson 2012).

Všetky tieto súvislosti sa bezprostredne premietajú do požiadaviek na *sociálnu prácu*, nakoľko perspektíva udržateľnosti (dôraz na potreby súčasných i budúcich generácií a na ekologické podmienky ich života) patrí medzi centrálnu perspektívu uplatňovanú v štandardoch praxe sociálnej práce rešpektujúcej ľudské práva (IFSW, European Region E.V. 2012). Ako však kriticky uvádza Payne (2023), v sociálnej práci stále pretrvávajú viac orientácia na individualizovanú a psychologizujúcu interpersonálnu prax, než na hľadanie riešení prostredníctvom širšej sociálnej zmeny a sústredenia sa na interakcie ľudí s prirodzeným (fyzickým) prostredím.

Ak sa od sociálnej práce očakáva aktívne zapojenie sa do „... *eko-odpovede ako priority pre prežitie*“ (Payne 2023, s. 13), potom je dôležité viesť diskurz o tom, čo to má znamenať pre prax sociálnej práce a pre vzdelávanie a výskum v sociálnej práci. Diskurz je dôležitý aj preto, aby sa u študentov a študentiek sociálnej práce podporovalo aktívne,

zároveň kritické pred/porozumenie eko-výzvam sociálnej práce a aby boli schopní toto pred/porozumenie spredmetniť do predstáv o ich súčasných i budúcich možnostiach angažovať sa pri hľadaní relevantných eko-odpovedí na tieto výzvy.

2 Prieskumná sonda

V zimnom semestri 2023/2024 sme realizovali na IESP u študentov a študentiek 3. ročníka sociálnej práce výskumnú sondu zameranú na poznávanie toho, ako chápu holistický koncept „prostredia“ v sociálnej práci a aké výzvy podľa nich tento koncept do sociálnej práce prináša.

2.1 Edukačný kontext

Sonda bola organizovaná ako súčasť profilového predmetu „Sociálna práca vo verejnej správe“ využívaného, okrem iného, k cieľavedomému rozširovanie informovanosti študentov a študentiek o multiplikovaných možnostiach ich budúceho profesionálneho angažovania v organizáciách konajúcich vo verejnom záujme v rozličných sektoroch, na rozličných úrovniach a funkčných pozíciách. V sonde sa reflektovalo na aktuálny článok M. Paynea ku kritike eko-praxi v sociálnej práci uverejneného v časopise ERIS Journal č. 4/2023. Súčasťou sondy boli aj diskusie k otázkam aktuálnych eko-výziev, ktorým čelia organizácie sociálnej správy v Prešovskom regióne (vrátane samotného mesta Prešov).

2.2 Metodologický dizajn

Cieľom sondy bolo scitlivovať študentov a študentky končiaceho ročníka bakalárskeho štúdia v odbore sociálna práca k výzvam, ktorým čelí v ostatných rokoch Prešovský región a k formovaniu predstáv, čo tieto výzvy znamenajú z hľadiska očakávaní vzťahujúcich sa k sociálnej práci ako pomáhajúcej ľudsko-právnej disciplíny. Boli formulované tri základné **otázky**, na ktoré mala sonda odpovedať:

1. *Ktoré z výziev, ktorým čelí za ostatné roky Prešovský región, považujú študenti a študentky za osobitné výzvy pre sociálnu prácu (v súlade so širším chápaním prostredia)?*

2. *Aké organizácie vykonávajúce (aj) sociálnu prácu sa pri riešení týchto výziev angažovali a angažujú?*

3. *Aké celkové výzvy prináša širšie chápanie prostredia pre sociálnu prácu?*

Napriek tomu, že šlo len o sondu, boli dodržané základné etické zásady výskumnej práce. Študenti a študentky (N=14) boli informovaní, že ich reflexie a vyjadrenia nebudú slúžiť len na vzdelávacie, ale aj výskumné účely, t. j. že budú využité pre účely prípravy príspevku autorky do vydania č. 2/2023 časopisu *Journal Socioterapie* venovaného otázkam environmentálnej spravodlivosti, rovnako pre účely prezentácie autorky na doktorandskej konferencii konanej k tejto problematike dňa 27.11.2023. Všetci vyjadrili s takýmito podmienkami informovaný súhlas. V danom časovo-priestorovom kontexte sme považovali za hlavnú „pridanú hodnotu“ sondy najmä jej tematickú aktuálnosť a podporu prepojenosti vzdelávacej a vedecko-výskumnej činnosti IESP.

2.3 Výsledky sondy

Študenti a študentky sa východiskovo oboznámili s článkom Paynea (2023) a s jeho holistickým chápaním „prostredia“ reflektujúcim na nové eko-výzvy v sociálnej práci (napr. klimatická zmena, redukcia biodiverzity, ale aj prírodné katastrofy a nešťastia, či politické a vojenské konflikty a ich dopady na životy jednotlivcov, rodín, komunít a spoločenskostí). Následne mali počas prednášky identifikovať problémy, ktorým v ostatných rokoch čelil a čelí Prešovský región (s osobitným dôrazom na samotné mesto Prešov), a ktoré sa stávajú eko-výzvami pre verejné sociálne subjekty vykonávajúce (aj) sociálnu prácu.

2.3.1 Regionálne a lokálne eko-výzvy

V rámci diskusie študenti a študentky spontánne identifikovali ako **eko-výzvy** regiónu a mesta ostatného obdobia:

- vypuknutie, priebeh a dopady pandémie COVID-19;
- odídeneckú krízu (spôsobenú vojnovým konfliktom na Ukrajine) a potrebu vysporiadať sa s ňou v regionálnom kontexte;
- migračnú krízu (spôsobenú prílevom nelegálnych migrantov, predovšetkým zo

Sýrie) a potrebu vysporiadať sa s ňou v regionálnom kontexte;

- epidémiu infekčnej žltčky (najmä v marginalizovaných komunitách) a potrebu riešiť sociálne potreby zasiahnutých detí a rodín, rovnako zabrániť jej šíreniu;
- zemetrasenie (začiatkom októbra 2023) a riešenie jeho následkov v kontexte zabezpečenia životných podmienok zasiahnutých jednotlivcov a rodín.

2.3.2 Angažované sociálne subjekty a ich aktivity

Na základe štúdia zdrojov dostupných na internete študenti a študentky realizovali v menších skupinách mapujúci prieskum zameraný na identifikáciu **sociálnych subjektov**, ktoré sa angažovali v riešení vybraných eko-výziev a na **úlohy sociálnej práce** v tejto oblasti. Osobitne sa venovali trom eko-výzvam: pandémie COVID-19, odídeneckej kríze a migračnej kríze.

V rámci **pandémie COVID-19** identifikovali ako významné sociálne subjekty:

- *na centrálnej úrovni*: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (napr. regulácia činnosti poskytovateľov sociálnych služieb v pandemickej situácii), Ministerstvo zdravotníctva SR (testovanie, očkovanie, liečba), Úrad verejného zdravotníctva SR (napr. pandemický semafor v sociálnych službách);
- *regionálna samospráva* (napr. usmerňovanie, mobilné odberné miesta, in-foletáky);
- *miestna samospráva* (ochranné priestriedky, organizácia testovania);
- *neziskový sektor, poskytovatelia sociálnych služieb* (šitie rúšok, informovanie, komunikácia, krízová linka, dobrovoľnícka pomoc starším osobám či osobám so zdravotným postihnutím, osamelým osobám).

V rámci **odídeneckej krízy** bola identifikovaná účasť:

- *špecializovanej štátnej správy* (projekty realizované úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny, napr. „Pomáhame odídencom“, „Pomáhame odídencom – poradenstvo“; sociálna práca zameraná na posudzovanie potrieb, poskytovanie podpory a právnej pomoci, integráciu do komunity, zabezpečenie sociálnej ochrany, širšie vzdelávanie a osvetu, či na vytváranie sietí a partnerstiev,

napr. s príslušnými ministerstvami, medzinárodnými organizáciami (UNHCR, IOM), ale aj s neziskovými organizáciami či poskytovateľmi zdravotnej starostlivosti;

- *mimovládneho neziskového sektora* (*Gréckokatolícka charita Prešov*: sociálna práca zameraná na sociálnu pomoc, administratívnu podporu, sprevádzanie a trávenie voľného času; *Človek v ohrození*: sociálna práca zameraná na psychosociálnu podporu, asistenciu pri návšteve úradov či cudzineckej polície, pomoc s hľadaním zamestnania a možností vzdelávania detí; projektová podpora budovania siete komunitných lídrov vo vybraných ukrajinských mestách);

Migračná kríza (a jej dopad na *Prešovský región*) podľa výskumu študentov a študentiek mobilizovala činnosť:

- *medzinárodných inštitúcií* (Agentúra EÚ pre základné práva, Európsky podporný úrad pre azyl, UNHCR, IOM);
- *národných inštitúcií* (Migračný úrad Ministerstva vnútra SR);
- *mimovládneho sektora* (OZ *Marginal*, *Slovenská humanitná rada*, *Slovenská katolícka charita*, *Červený kríž*, lokálne komunity či dobrovoľníci);
- sociálni pracovníci a pracovníčky organizácií zabezpečovali a zabezpečujú sociálne poradenstvo, terénnu sociálnu prácu, podporujú integráciu a adaptáciu migrujúcich osôb, zabezpečujú ich základné potreby, poskytujú administratívnu pomoc, podporujú zvyšovanie povedomia a scitlivovanie verejnosti, riešia etické otázky; iniciujú a zabezpečujú spoluprácu rozličných organizácií (napr. štátnej správy a samosprávy s charitou, zdravotníckymi zariadeniami či políciou).

2.3.3 Širší koncept prostredia a sociálna práca

V rámci sondáže sme napokon vyzvali študentov a študentky, aby v rámci domáceho zadania formulovali stručné vyjadrenie k otázke „**Aké výzvy prináša širšie chápanie 'prostredia' pre sociálnu prácu?**“ Uvádžame kategorizované odpovede:

- *potreba zohľadňovania komplexnosti životných podmienok a situácií ľudí*,

Potreba celistvého vnímania klientov; dynamiky a diverzity kultúrnych, politických a ekonomických súvislostí ich života:

„...berieme do úvahy aj klientovo životné prostredie, nielen jeho problém“;

„...zameriavať sa na klienta ako spleť mnohých ciest, kde jedna s druhou súvisí, prelínajú sa a narážajú na seba“;

- *sociálna práca ako iniciátor zmien postojov k prírode; prevencia a podpora udržateľnosti* Scitlivovanie verejnosti k ekotázkam; prinášanie dôkazov o vplyve prostredia na životy ľudí:

„Ľudia musia pochopiť, že na tieto problémy je potrebné reagovať a zmeniť svoj postoj k prírode a sociálna práca zo svojej strany by sa mala stať impulzom k iniciovaniu týchto zmien“.

„Často sociálne problémy ľudí majú skrytú súvislosť s ekologickými problémami, ktoré sú hlbšie a ľudia si ich neuvedomujú“.

- *potreba vzdelávania sociálnych pracovníkov a pracovníčok.*

Vzdelávanie v eko-centrickej sociálnej práci; environmentálna gramotnosť; potreba zohľadňovania environmentálnych aspektov pri tvorbe sociálnych programov.

- *potreba spolupráce s inými profesionálmi.*

Spolu/organizácia preventívnych opatrení a aktivít s klientmi, inými profesionálmi a organizáciami:

„...aby dokázal sociálny pracovník/pracovníčka využívať túto komplexnosť, musí poznať základné východiská iných profesií a vedných odborov, pre pochopenie štruktúry spoločnosti a sveta ako takého“.

- *prípravenosť na náročnosť pomáhajúcej praxe v nových podmienkach.*

Potreba zvládať emocionálne náročné situácie a dilemy; potreba flexibility, empatie a citlivosti; podpora adaptácie klientov na nové javy (napr. migrácia, nezamestnanosť); otázka spracovávaní citlivých údajov.

- *rozširujúce sa potreby podpory a pomoci vs. obmedzené zdroje.*

Nárast rozsahu potrebnej pomoci a podpory (aj ako dôsledok ekologických zmien – napr. nárast onkologických ochorení), pri súčasnom uvedomovaní si obmedzení v dostupných zdrojoch.

3. Krátka sumarizácia a diskusia

Sonda indikovala schopnosť zapojených študentov a študentiek sociálnej práce zachytiť širšie súvislosti sociálnej práce, a to minimálne v troch rovinách: a) v rovine individualizovanej sociálnej práce zameranej na konkrétneho jedinca či rodinu, v rámci ktorej je potrebné zohľadňovať aj ich širší životný kontext, vrátane prírodného; b) v rovine mediátorskej, kedy sociálna práca sprostredkovaná interakciu, prípadne koordinuje činnosť rozličných subjektov angažujúcich sa v prospech jednotlivcov, rodín, skupín a komunit vychádzajúc z komplexnosti ich sociálnych problémov (Musil 2017); c) v rovine preventívno-iniciačnej, a to zvyšovaním povedomia širokej verejnosti o súvislostiach zmien prírodného prostredia s životnou a sociálnou situáciou ľudí, k čomu sa využíva zodpovedajúca evidencia.

Zistenia zásadným spôsobom neprekračujú poznatky o multiplikovaných rolách sociálnej práce, ktoré sú v odbornej spisbe intenzívne popísané (bližšie pozri Repková 2018) a v rámci štúdia sociálnej práce opakovane študentom a študentkám sprostredkované. Napriek tomu sa pristavíme pri zistení, že pri téme aktuálnych eko-výziev identifikovaných na úrovni konkrétneho regiónu (osobitne ohľadom odídeneckej a migračnej krízy), identifikovali zapojení študenti a študentky nevyhnutnosť prepojenia činnosti sociálnych subjektov na regionálnej a miestnej úrovni s činnosťou organizácií, ktoré fungujú na celosvetovej, európskej, cezhraničnej či celonárodnej úrovni. Pripúšťame, že mohlo ísť o bezprostredné ovplyvnenie článkom Paynea (2023) ku kritickej eko-praxi v sociálnej práci a jeho reaktívne premietnutie do obsahu diskusie a spracovania domáceho zadania. V edukačnom kontexte sa však prikláňame skôr k proaktívnej interpretácii tohto zistenia. Prepájanie činnosti regionálnych a miestnych aktérov s činnosťou aktérov na „vyššej úrovni“ za účelom riešenia miestnych a regionálnych eko-výziev, vnímame ako indikátor chápania sociálnej práce ako systémovej sociálnej inštitúcie (Walton 2005) zameranej na presadzovanie ľudských práv, sociálnej spravodlivosti (vrátane environmentálnej) a kolektívnej zodpovednosti (IFSW 2014), ktorej funkcie a praktické podoby sa menia v kontexte meniacich sa podmienok pre život ľudí.

4 Namiesto záveru

Výsledky sondy naznačujú, že vo formujúcom sa porozumení zapojených študentov a študentiek neznamena integrácie komponentu fyzického prostredia do modelov sociálnej práce transformáciu sociálnych pracovníkov na „environmentálnych špecialistov“. Skôr ide o to, ako uvádza aj Erickson (2012, s. 188), „...že sa stanú spojencom pre otázky životného prostredia“, v zmysle: „... že sa budú angažovať v politických, zdravotných, vzdelávacích, právnych a ekonomických systémoch ako profesionáli, ktorí spolupracujú s týmito disciplínami v záujme riešiť problémy klientov, ktorým poskytujú svoje služby... ako advokáti smerom k sociálnej spravodlivosti a inklúzie všetkých“.

Zoznam bibliografických odkazov

- ERICKSON, Christina L., 2012. Environmental Degradation and Preservation. In: HEALLY, Lynne M. a LINK J. Rosemary (Eds.) *Handbook of International Social Work*. Oxford University Press, Inc., s. 185-189.
- EÚ, 2019. *Priority Európskej únie na roky 2019-2024*. [online] [cit. 2023-11-20]. Dostupné z: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/eu-priorities/european-union-priorities-2019-2024_sk
- IFSW, 2014. Global Definition of Social Work. [online] [cit. 2023-11-19]. Dostupné z: <https://www.ifsw.org/global-definition-of-social-work/>
- IFSW European Region E.V., 2012. *Standards in Social Work Practice Meeting Human Rights*. Berlin. [online] [cit. 2023-11-20]. Dostupné z: https://www.ifsw.org/wp-content/uploads/ifsw-cdn/assets/ifsw_92406-7.pdf
- LEICHSENRING, Kai a Annette SCOPPETTA, 2016. *Future perspectives on social welfare policy and research – Identifying social policy issues in Europe*. Vienna: GAM 2016 European Centre for Social Welfare Policy and Research. 20-21 September, 2016.
- MARIN, Bernd, 2013. *Welfare in an Idle Society? Reinventing Retirement, Work, Wealth, Health, and Welfare*. Vienna: European Centre Vienna.
- MIRRI SR, 2018. *Slovensko má šesť národných priorít do roku 2030*. [online] [cit. 2023-11-20]. Dostupné z: <https://mirri.gov.sk/aktualita/investicie/slovensko-ma-sest-narodnych-priorit-do-roku-2030/>
- MUSIL, Libor, 2017. *Okolnosti postmoderní institucionalizace sociální práce v kontextu sociálních služeb* (Rukopis). Brno: FSS MU.
- OSN, 2015. *Ciele udržateľného rozvoja*. [online] [cit. 2023-11-20]. Dostupné z: https://unis.unvienna.org/unis/sk/topics/sustainable_development_goals.html
- OSN, 1987: *Brundtland Report (Our Common Future)*. [online] [cit. 2023-11-20]. Dostupné z: <https://www.are.admin.ch/are/en/home/media/publications/sustainable-development/brundtland-report.html>
- PAYNE, Malcolm, 2023. Critical Eco Practice: How Should It Develop in Social Work Practice Thinking? In: *ERIS Journal*, Roč. 23, č. 4, s. 4-17.
- REPKOVÁ, Kvetoslava, 2012. *Sociálne služby v kontexte komunálnej sociálnej politiky*. Bratislava: IVPR.
- VANHUYSSSE, Peter, 2014. Intergenerational Justice and Public Policy in Europe. In: *Ose paper series*, No. 16/March 2014.
- WALTON, Ron, 2005. Social Work as a Social Institution. In: *British Journal of Social Work*, Roč. 35, č. 5, s. 587-607.

Kontaktné údaje

prof. PhDr. Kvetoslava Repková, CSc.
 Inštitút edukológie a sociálnej práce,
 Filozofická fakulta, Prešovská univerzita
 v Prešove,
 ul. 17 Novembra č. 1, 08001 Prešov;
 e-mailová adresa: kvetoslava.rep-
 kova@ivpr.gov.sk;

INŠPIRÁCIE HAIDTOVSKEJ HYPOTÉZY ŠŤASTIA V OBLASTI STAROSTLIVOSTI O SEBA

The inspirations of Haidt's happiness hypothesis in the area of self-care

Stela RICHNAVSKÁ, Beáta BALOGOVÁ

ABSTRAKT

Príspevok poukazuje na inšpirácie Haidtovskej hypotézy šťastia v oblasti starostlivosti o seba. Fundamentálnym konceptom spracovania je analýza desiatich aspektov či prístupov k šťastiu koncipovaných na základe kultúrnych tradícií a vybraných období, v ktorých Jonathan Haidt prezentuje myšlienky objavené niekoľkými svetovými civilizáciami. V uvedenom kontexte sa Jonathan Haidt snaží o ich dôkladné preskúmanie, ktoré verifikuje prostredníctvom realizovaných vedeckých výskumov. Základným cieľom analýzy je zdieľať reflexiu zozbieraných ponaučení, ktoré sú uplatniteľné v súčasnom modernom živote a sfére starostlivosti o seba.

Kľúčové slová: Filozofia. Šťastie. Sociálna práca. Starostlivosť o seba.

ABSTRACT

The paper highlights the inspirations of Haidt's happiness hypothesis in the area of self-care. The fundamental concept of the processing is the analysis of ten aspects or approaches to happiness conceived on the basis of cultural traditions and selected periods in which Jonathan Haidt presents ideas discovered by several world civilizations. In this context, Jonathan Haidt seeks to examine them in depth, which he verifies through the scientific research he has carried out. The basic aim of the analysis is to share a reflection on the lessons gathered, which are applicable to contemporary modern life and the sphere of self-care.

Key words: Philosophy. Happiness. Social work. Self-care.

ÚVOD

Jonathan Haidt pôsobí ako profesor psychológie a etiky na *New Yorskej Univerzite*. Jeho predmetom záujmu sú emócie a morálna etika. Haidt je spoluzakladateľom teórie morálnych základov a jedným z predstaviteľov školy pozitívnej psychológie. K zaujímavostiam o Haidtovi patrí fakt, že v roku 2012 bol zaradený do rebríčka *Sto najvplyvnejších intelektuálov sveta* časopisu *Foreign Policy*.

Jedna z jeho významných publikácií, zameraná na Haidtovskú hypotézu šťastia, je tvorená autorovým pohľadom na morálku, náboženstvo, múdrosti svetoznámych filozofov alebo vedcov. Komplexnosť svojich úvah autor detailne zachytáva prostredníctvom vybraných textov z diel, ktoré tvoria základ

jeho analýzy a zároveň predstavujú nadväznosť na hlbší rozmer jeho reflexie.

V úvode publikácie, nazývanej aj ako *Príliš mnoho múdrosti*, autor uvádza, že múdrosť je v súčasnom svete dostupná, hojná a nachádza sa všade okolo nás. Venuje sa rôznym myšlienkam, ktoré ľudstvo pozná. Ako príklad možno uviesť stranu 8, na ktorej autor vyzdvihuje výrok Shakespeara, podľa ktorého „nič nie je dobré alebo zlé, iba naše myslenie vytvára veci dobré alebo zlé“. Autor na strane 48 rozširuje uvedenú myšlienku tvrdením, že to, „čo vedie jedincove myslenie k negatívnemu vnímaniu, sú jeho záporné emócie“.

Vstup do analýzy publikácie autor posúva reflexiou, že slová múdrosti a výroky o zmysle života sú možno každodennou súčasťou nášho života, ktoré môžeme počuť,

ale je len na nás, či pozorne počúvame, vnímame, skúmame a zapájame tieto idey do našich životov. Tieto prepojenia je možné uplatniť aj v oblasti starostlivosti o seba, ktoré vyzdvihujeme na vybraných príkladoch hypotézy šťastia Jonathana Haidta.

1 Analýza konceptu Haidtvskej hypotézy šťastia

Podľa slov Haidta, jedinec premýšľa v metaforách. Príkladom je uvažovanie o živote, ktoré si podľa neho vie uľahčiť metaforou „život je cesta“. Nové, prípadne zložité veci jedinec dokáže chápať vo vzťahu k veciam, ktoré sú mu známe. Autor v prvej kapitole *Rozdelené ja* vysvetľuje, že uvedená metafora môže jedinca nasmerovať k určitým záverom. Ako príklad uvádza, že je dôležité preskúmať terén, vybrať si smer a tešiť sa z cesty samotnej.

Ludská myseľ je podľa Haidta rozdelená do štyroch oblastí, ktoré súvisia s pokúšaním, slabosťou a vnútornými konfliktami. Z pohľadu rozdelenia uvádza myseľ verzus telo, v rámci ktorého francúzsky filozof Michel de Montaigne prehlásil, že každá časť tela má svoje vlastné city a zámery. Ostatné spôsoby rozdelenia autor zachytáva od strany 19, kedy sa čitateľ⁶ môže bližšie dozvedieť o ľudskej mysli, ktorá pojednáva medzi ľavým verzus pravým, novým verzus starým a riadeným verzus automatickým.

Prvá kapitola je špecifická autorovou metaforou o rozpoltenom ja medzi naznačením vzťahu medzi jazdcom a slonom. Jazdec je definovaný ako poradca alebo sluha. Podľa vyjadrení autora ide o vedomé a riadené myslenie. Slon je vysvetľovaný ako podvedomé tušenie, inštinktívne reakcie, emócie alebo intuícia, čo tvorí väčšinu automatického systému. Haidt v publikácii naznačuje, že jazdec a slon disponujú vlastnou inteligenciou a v prípade, že dokážu vzájomne koope-rovať, tak jedinec môže vynikať. Autor zas-táva tézu, že emocionálne inteligentný jedinec má skúseného jazdca, ktorý má schop-

nosť odvieť slonovu pozornosť a prehovo-riť mu, aby sa s ním nemusel stretnúť v pria-mom súboji vôľ.

Protipólom sú spleťtité situácie z každo-denného života, pomocou ktorých autor opi-suje zložitý vzťah medzi jazdcom a slonom. Ku uvedeným situáciám priraduje zlyhanie sebakontroly, neodbytné myšlienky a otázku, prečo je tak ťažké zvíťaziť v kon-flikte. Prezentované situácie sú súčasťou naj-rozličnejších predstáv, príkladov, prirovnaní, experimentov, modelácií alebo príbehov zo života.

K zamysleniu možno priradiť presvedče-nie autora, podľa ktorého je ľudská myseľ akýmsi voľným zväzkom viacerých častí, ale jedinci sa stotožňujú iba s jednou z nich, kto-rej venujú pozornosť, a teda ide o vedomé verbálne myslenie. Haidt to prirovnáva k po-dobnosti s opitým mužom, ktorý hľadá kľúče od auta pod pouličnou lampou. Zo strany strážnika sa natíska otázka, či daný muž stra-til kľúče od auta priamo na tomto mieste, av-šak muž odpovedá, že kľúče mu vypadli na inom tmavom mieste, ale pod lampou je lepšie svetlo.

Autor sa uvedeným príkladom snaží pou-kázať, že ak jedinec dokáže vidieť iba malý vrchol obrovského ľadovca činností, ktoré neustále sprevádzajú myseľ, tak môže byť prekvapený, ak sa zrazu objaví nejaké túžby, nutkania, želania a pokúšenia. Súčas-ťou je vyslovenie rôznych prehlásení, sľubov, predsavzatí, prostredníctvom ktorých u je-dinca nastáva zistenie, že nemá dostatok síl dané vyhlásenie splniť. Opierajúc sa o pre-svedčenie autora poukazujeme na jeho vy-jadrenie, že jedinec častokrát nepoužíva ro-zum k nájdeniu pravdy, ale skôr k hľadaniu argumentov na podporu jeho hlboko zakore-nených a intuitívnych domnienok sídliacich v slonovi.

Druhá kapitola začína výrokom Marcusa Aureliusa uvádzajúceho, že „náš život je len taký, ako sa na neho pozeráme“. Haidt opi-suje, že v uvedenom citáte je obsadená naj-dôležitejšia myšlienka populárnej psycholó-gie. Autor bližšie vysvetľuje, že udalosti vnú-

⁶ Akcentujeme, že rešpektujeme mužský a ženský rod rovnako, ale ďalej budeme uvádzať len mas-kulínium.

torného sveta pôsobia na jedinca prostredníctvom jeho interpretácie týchto udalostí. Dôsledkom uvedenej tézy je, že jedinec disponuje schopnosťou ovládať svoje interpretácie a má pod kontrolou svoj svet.

V prezentovanej kapitole, s názvom *Zmeňme svoju myseľ*, vyzdvihuje Anicia Boëthia, ktorý sa narodil do vysoko postavej rímskej rodiny v roku 480 n. l. Jeho príbeh, pády a filozofické uvedomenie Haidt detailnejšie opisuje na strane 39. Ústredná myšlienka spočíva v jadre filozofie, ktorá sa podľa autora pokúšala Boëthiovi ukázať nový smer nazerania na okolitý svet. Autor uvádza, že filozofia v príbehu Boëthia pomohla k nahliadnutiu, že nešťastie je prínosnejšie, než šťastie. Podľa slov Haidta, šťastie vedie jedinca k tomu, že ešte viac baží po šťastí, avšak nabáda k reflexii, že nepriazeň jedinca dokáže posilňovať.

Z príbehu autora vyplýva, že pomocou nazerania filozofie pripustil, že bohatstvo a sláva prinášajú úzkosť a lakomstvo, nie mier a šťastie. Po uvedení si nových perspektív je Boëthius pripravený na najdôležitejšiu lekciu, ktorá znie „nič nie je zúfalé, pokiaľ to za zúfalé jedinec nepovažuje, na druhej strane nič neprináša šťastie, pokiaľ to jedinca nezačne uspokojovať“. Haidt akcentuje, že uvedenú myšlienku učil Buddha a Aurelius už pred niekoľkými storočiami. V tomto príbehu autor konštatuje, že Boëthius si toto ponaučenie vzal k srdcu, oslobodil sa zo svojho myšlienkového väzenia, získal rovnováhu a s dôstojnosťou čelil smrti. Predstavený príbeh prioritizujeme z dôvodu, že filozofia podľa Haidta vedie jedincov k hlbšiemu poznaniu a zmene pohľadu.

Publikácia je obohatená o postupy, resp. účinné metódy ako jedinec dokáže zmeniť repertoár svojich myšlienok. Haidt ako príklad uvádza meditáciu, ktorú popisuje ako pilulku, ktorá znižuje úzkosť, zvyšuje pocit spokojnosti, sebahodnotenia, schopnosť empatie, dôvery a zlepšuje pamäť. V ponímaní autora je meditácia spočiatku náročná, ale zároveň jedinca učí pokore a trpezlivosti. Cieľom meditácie je zmeniť automatické myšlienkové procesy a skrotiť slona, čo sa prejavuje pretrhnutím pút. Haidt v závere druhej kapitoly zdôrazňuje, že meditácia patrí k účinným metódam, prostredníctvom

ktorých jedinec môže zlepšiť svoj pohľad na život.

Prihliadajúc na vyzdvihnutie meditácie autorom, poukazujeme na aspekt starostlivosti o seba uplatniteľný v odbornej praxi sociálnej práce. V uvedenom rozmere možno uviesť spojenie meditácie všímavosti, ktorá v ponímaní Townsleyovej, Li-Wangovej a Kattaovej (2023, [cit. 2023-12-29]) je účinná proti negatívnym zápalovým účinkom stresu. K meditačným praktikám všímavosti patrí podľa uvedených autorov pomalé dýchanie, ktoré podporuje vyššiu kognitívnu kontrolu i mentálnu flexibilitu.

V publikácii nachádzame viacero aspektov, ktoré je možné chápať aj optikou sociálnej práce s poukázaním na konkrétne intervencie uplatniteľné v odbornej praxi. V kontexte starostlivosti o seba uvádzame, že všímavosť je v pomáhajúcej profesii sociálna práca žiaduca, pretože podľa menovaných autorov sa definuje ako stav aktívneho vedomia a pozornosti fokusovanej na prítomný okamih zahrňujúci pozorovanie aktuálnych pocitov a skúseností.

Tretia kapitola knihy *Bez vzájomnosti to nejde*, pojednáva o vzájomnosti a jej dôleživosti. Haidt sa v tomto prípade opiera o myšlienku Konfuciusa, podľa ktorého sa C'-kung opýtal, či „existuje jediné slovo, ktoré by mohlo riadiť celý náš život“ a majster mu odvetil, že „je to vzájomnosť, pretože ak si niečo nepraješ pre seba, tak to nerob ani druhým“. Haidt v kapitole načrtáva aspekt vd'ačnosti, ktorý so schopnosťou odplácania je spojením veľkého kroku vedúceho k ľudskej ultrasocialite. Vd'ačnosť je ďalším aspektom patriacim k zložkám starostlivosti o seba, ktorý pomáha zvýšiť mieru pohody prostredníctvom posilnenia vzťahov.

Autor na strane 72 bližšie opisuje, že vd'ačnosť a schopnosť odplácať nedokážu existovať bez seba. Dôvodom je, že jedinec, ktorý by bol vybavený iba vd'ačnosťou bez schopnosti odplácať, by bol ľahkým cieľom vykorisťovania a zneužívania. Na druhej strane autor zdôrazňuje, že ak by bol jedinec vo vzťahu k ostatným jedincom schopný iba odplácania bez prítomnosti vd'ačnosti, tak by si znepriatelil všetkých budúcich potenciálnych partnerov pre spoluprácu.

Reciprocita je jedným z ďalších elementov, ktorý autor definuje ako univerzálny elixír pre rast vzťahov. Jej špecifikom je, že ak sa používa správnym spôsobom, tak dokáže posilňovať, predlžovať a osviežovať spoločenské vzťahy. V kontexte príkladov Haidt uvádza, že ak jedinec komunikuje s niekým, koho má rád, tak ho sprevádza sklon k automatickému a nevedomému napodobňovaniu jeho pohybov. Okrem uvedeného autor opisuje, že jedinec má rád a oceňuje ostatných jedincov, ktorí napodobňujú jeho. Konštatujú autor poukazuje, že napodobňovanie predstavuje spoločenské spojenie, čo naznačuje spôsob, ktorý hovorí, že „patríme k sebe“.

Na koncept vzájomnosti je možné dívať sa aj očami sociálnej práce. Vo vzťahu sociálneho pracovníka a klienta sa buduje vzájomná dôvera a komunikácia, na základe ktorej sa prehĺbuje vzťah, čím dochádza k pochopeniu aktuálne prežívanej situácie klienta. Vzájomnosť sa vo vzťahu sociálneho pracovníka a klienta môže v určitých situáciách prejavovať aj v zmysle napodobňovania. Príkladom môže byť pozitívne naladenie sociálneho pracovníka, ktorý je presvedčený o nájdení účinného riešenia pre klienta, aj vzhľadom na prítomnosť nepriaznivej situácie.

V tomto kontexte klient dokáže získať nový pohľad na svoju aktuálnu situáciu, ktorú môže vidieť optikou novej zmeny, lepšej budúcnosti a pozitívnejšej skúsenosti. Jedným z dôvodov môže byť, že ak klient vidí dôveru sociálneho pracovníka v nájdení vhodných intervencií, tak klient bude napodobňovať nastavenie sociálneho pracovníka a postupne začne veriť, že dokáže nájsť vhodné riešenie, pretože na svoju životnú situáciu je najväčším expertom.

Štvrtá kapitola, *Chyby tých druhých*, je tradične otvorená vybranými Haidtovými výroky, s ktorými sa jedinec už počas svojho života mohol stretnúť. Autor poukazuje na výrok Buddha, podľa ktorého je „ľahké vidieť chyby druhých, ale uznať vlastné chyby ľahké nie je“. Predmetom záujmu autora je opisovanie najrôznejších príbehov a situácií v ľudskom živote.

Prezentovaná kapitola zachytáva autorove vyjadrenie, že nemiestne výstupy poskytujú jedincom zábavu, pretože umožňujú pocit opovrhnutia, a teda morálnej emócie, pomocou ktorej si jedinci užívajú pocit nadriadenosti, a to bez toho, aby museli niečo opätovať iným jedincom. V súvislosti s uvedeným reflektujeme potrebu zamyslenia sa nad autorovým uvažovaním, podľa ktorého príbehy o morálnych zlyhaniach druhých patria k najbežnejším druhom indiskrétnych správ. Prihliadajúc na morálne dôsledky autor uvádza, že tieto príbehy a správy sú primárnym materiálom rozhlasových programov s účasťou známych osobností, ktoré pre ľudí predstavujú možnosť ukázať, že zastávajú spoločný morálny postoj.

Jednou z častí, ktorej sa autor v uvedenej kapitole venuje sa nazýva „Ružové okuliare“. K myšlienkam, ktoré autor prezentuje patrí tvrdenie, že spoločenský život je hrou sociálneho porovnávaní. Vysvetľujúc autorom uvádzame, že porovnávanie môže jedinec posunúť nadhodnotením vlastného tvrdenia alebo znížením tvrdenia druhých. Odhliadnuc od uvedenej tézy, autor vníma iný aspekt ružových okuliarov, ktorý identifikuje ako prínosný pre ľudskú bytosť. Na strane 93 autor uvádza, že ak by ružové okuliare prispievali k vytvoreniu lepšieho pocitu zo seba samého, tak by to nebolo na škodu. Podľa Haidta výskumné štúdie ukazujú, že ak jedinec, ktorý má o sebe a svojich schopnostiach prehnané dobrú mienku, tak je duševne zdravší, šťastnejší a obľúbenejší než jedinec, ktorý v tejto ilúzii nežije.

Ďalšou myšlienkou Haidta, nad ktorou je vhodné sa zamyslieť, je tvrdenie, že každý jedinec sa dopúšťa sebeckých a krátkozrakých činov, avšak tzv. vnútorný advokát sa stará o to, že z týchto činov jedinec neobviňuje seba ani svojich spojencov. Dôsledkom je, že jedinec nepochybuje o vlastnej mravnej čistote a zároveň neváha rozpoznávať predsudky, chamtivosť a faloš u ostatných jedincov.

V závere uvedenej kapitoly autor dodáva, že ak sa jedinec vydáva na cestu, v ktorej chce nájsť minimálne jednu vec, v ktorej konal chybné, tak vytiahne triesku, ktorá krátko zabolí, ale následne pocíti úľavu, prípadne aj

potešenie. Haidt je presvedčený, že ak jedinec v sebe nájde chybu, bude to bolieť, ale ak vytrvá a chybu uzná, tak bude odmenený návalom príjemných pocitov zmiešanými s nádychom hrdosti. Autor bližšie poukazuje, že ide o potešenie z prevzatia zodpovednosti za vlastné správanie, počas ktorého jedinec pocíti ako chuť česť. Na strane 106 autor ďalej píše, že schopnosť nájsť v sebe chybu je kľúčom k prekonaniu pokrytectva a sklonu kritizovať ostatných, čo devastuje cenné vzťahy.

K otvárajúcim citátom piatej kapitoly, *Honba za šťastím*, patrí myšlienka od Epiktetosa uvádzajúceho, aby sa jedinec nesnažil o ovplyvňovanie diania udalostí spôsobom, ktorý chce on, ale aby dianie udalostí ponechal na prirodzený priebeh, vďaka čomu bude život plynúť blahodarne. Podčiarkujúcim faktom uvedenej kapitoly je, že šťastie môže jedinec nájsť iba vo svojom vnútri spôsobom odpútania sa od vonkajších vecí s dôrazom na vnútorné rozvíjanie pozitívneho a prijímacieho postoja. Prihliadajúc na prezentovanú rešerš autora uvádzame, že hypotéza šťastia je podľa neho rozšírená o formuláciu jin a jang, ktorá znie, že šťastie vychádza z vnútra i zvonka.

Autor sa v kapitole venuje napríklad téme „Princípu postupného naplňovania“ opisujuúc, že pre jedinca môže byť problémové uvedomenie si, že jeho úspech dosiahnutý v piatok je spojený s pondelkovým úsilím. Slovanami autora možno uviesť, že princíp postupného naplňovania spočíva vo väčšom potešení, ktoré jedinec pociťuje v postupných krokoch smerujúcich k cieľu, ako len pri dosiahnutí samotného cieľa. Presvedčenie autora potvrdzuje výrok Shakespeara na strane 111, že „vykonané je pre nás už preč, duch radosti totiž drieme v konaní“.

V nasledujúcich častiach sa autor venuje vzorcu šťastia, ktorý vyzdvihuje prostredníctvom jeho autorov, ktorými sú Lyubomirská, Sheldon a Schkade. Vzorec šťastia znie $H^7 = S^8 + C^9 + V^{10}$, ktorý patrí k najdôležitejším myšlienkam pozitívnej psychológie. Kapitola je sprevádzaná spektrom téz rôznych mysliteľov, ktoré sú doplnené o vlastné názory.

Láska a citové väzby je šiestou kapitolou, ktorá pojednáva o potrebe vzťahu s ďalšími jedincami, fyzického kontaktu a blízkych vzťahov. Autor sa zameriava na opis Harlowovho výskumu, čím následne prechádza na Bowlbyho teóriu citovej väzby (attachmentu). Prostredníctvom týchto výskumov môžeme lepšie porozumieť láske. Oblasť lásky je v kapitole zachytená v kontexte zvieracej, rodičovskej, priateľskej, partnerskej, vášnivej, romantickej i mileneckej. Rozbor lásky, očami filozofov a diel, je súčasťou uvedenej kapitoly, ktorá je podčiarknutá autorovými presvedčeniami. Vybranými príkladmi autor poukazuje na nenahraditeľnú potrebu lásky a citovej väzby v živote jedinca.

Vzhľadom na uvedené tvrdenie autor kladie dôraz na výhody silných sociálnych väzieb, ku ktorým priraduje posilnenie imunitného systému, predĺženie života, nižšiu mieru problémov spôsobenými depresiami alebo úzkosťami. Na strane 174 je zachytená reflexia autora na vybraný výrok anglického básnika a anglikánskeho kňaza, podľa ktorého „žiadny muž, žena ani dieťa nie je izolovaným ostrovom“ a antického tvorca komédií Aristofanesa uvádzajúceho, že „potrebujeme druhých, inak nemôžeme byť úplní“. Tieto výroky predstavujú súhlas s autorovým presvedčením na oblasť témy lásky a citovej väzby.

V kontexte uvažovania a hľadania právd v starej múdrosti sa autor v siedmej kapitole fokusuje na tému *K čomu je nám nepriazeň osudu?* Prihliadajúc na jadro otázky, autor analyzuje hypotézu nepriazne osudu, ktorá je definovaná slabou a silnou verziou. Prvá verzia hovorí, že utrpenie môže viesť k rastu, sile, radosti a sebazdokonaľovaniu. Silná verzia spočíva v tvrdení, že jedinec k dosiahnutiu rastu musí zažívať utrpenie a najvyššia úroveň rastu sa otvorí iba jedincovi, ktorý sa stretol s veľkou nepriazňou a jej prekonaním.

S ohľadom na profesiu sociálna práca a oblasť práce s klientmi zažívajúcimi rôzne nepriaznivé životné situácie, je možné sa

⁷ Šťastie (happiness).

⁸ Základná biologická úroveň pociťovania šťastia (set point).

⁹ Úroveň životných podmienok (conditions).

¹⁰ Úroveň voľných aktivít (voluntary activities).

opierať o niektoré tézy autora poukazujúceho, že schopnosť nájsť zmysel v nešťastí a objaviť jeho pozitívny prínos je kľúčom k rastu. K ďalším tézám, ktoré autor vyzdvihuje patrí aspekt optimizmu v nešťastí, ktorý predstavuje nastavenú hladinu šťastia, čím jedinec dokáže vidieť svet z lepšej stránky. Podľa slov autora, život dokáže urobiť šťastných jedincov ešte šťastnejšími.

Nadväzujúc sa autor venuje téme „Šťastní sú tí jedinci, ktorí nachádzajú zmysel“. Vzhľadom na doterajšie uvedené tvrdenia autor na strane 189 uvádza, že jedinec v kríze sa prejavuje tromi spôsobmi, medzi ktoré patrí aktívny prístup (konkrétna akcia pre vyriešenie problému), prehodnocovanie vlastnej akcie (usporiadanie myšlienok a nájdenie pozitívneho aspektu v kríze) a popretie (pokús o otupenie vlastnej emocionálnej reakcie spôsobom popretia pravdy a iných spôsobov odvrátenia pozornosti).

V súvislosti s vybranými myšlienkami autora a profesiou sociálnej práce možno uviesť prepojenie s existenciálnou teóriou, ktorá rovnako pojednáva o zmysle života i formulovaní hodnôt. Obsah kapitol v autorovej knihe môže slúžiť ako výber dobrých príkladov uplatniteľných v praxi sociálnej práce, a to vo vzťahu sociálneho pracovníka a klienta i hľadania účinných možností pre riešenie jeho životných situácií.

Úvahy o tejto téme sú autorom zakončené reflexiou, že utrpenie u jedinca často vyvoláva aktívnu snahu situáciu zvládnuť, prehodnotiť alebo zmeniť plány. Prepájajúc sa autor zameriava na aspekt múdrosti a dopĺňa, že ak nepriazeň osudu má pre jedinca predstavovať pozitívny prínos, tak by sa mala udiť tomu, kto má dostatok sociálnych a psychických predpokladov zvládnuť nepriaznivé okolnosti.

Nasledujúca kapitola *Pôvab cností* je tvorená otázkami autora, ktorý sa pýta „Aká je skutočná podstata, pôsobenie a ciele jedinca?“ alebo „Podľa akých skutočností možno určiť, či jedinec žije dobre alebo zle?“ Na základe uvedeného sa autor opiera o výrok Aristotela, ktorý hovorí, že dobrý život je taký, v ktorom sa rozvíjajú silné stránky jedinca a uskutočňuje sa jeho potenciál.

Ďalším aspektom v uvedenej kapitole je „Amenemopovo naučenie“, ktoré autor spomína na strane 203. Pre bližšie vysvetlenie autor uvádza, že ide o jedno z najstarších diel, ktoré je morálnym návodom, resp. etickým kódexom. Opisujúc autorom poukazujeme, že tento egyptský text stavia na mravných zásadách a bol pravdepodobne spísaný okolo roku 1300 pred Kristom, ktorý hovorí o pokynoch do života, prípadne môže slúžiť ako sprievodca k dosiahnutiu životnej pohody. V tomto diele je predložených 13 kapitol, o ktorých autor uvádza, že ich účelom je radiť ako sa správať k iným jedincom, rozvíjať sebaovládanie a akým spôsobom je možné v tomto procese dosiahnuť úspech a spokojnosť.

Pozornosť autora je orientovaná na pozitívnu psychológiu, v rámci ktorej sa sústreďujeme na zoznam šiestich cností, ktoré definovali Peterson a Seligman na strane 215. V ponímaní autora možno uviesť, že tieto cnosti môžu slúžiť ako nástroj pre diagnostiku jednotlivých silných stránok jedinca. Zoznam cností podľa Petersona a Seligmana je tvorený múdrosťou (napr. zvedavosť, láska k učeniu), odvahou (napr. statočnosť, vytrvalosť), ľudskosťou (napr. dobrosrdečnosť), spravodlivosťou (napr. poctivosť), umiernenosťou (napr. sebaovládanie) a transcenciou (napr. zmysel pre krásu, vdáčnosť). Účelom výberu tejto pasáže textu je naše stotožnenie sa, aj optikou sociálnej práce, s autorovou tézou, podľa ktorého by sa jedinec mal orientovať na svoje silné stránky, a nie na tie slabé.

V predposlednej kapitole, *Dimenzia božstva s Bohom i bez neho*, vyzdvihujeme vyjadrenie riaditeľa sanskrtskej školy, poskytujúcej vzdelanie náboženským utečencom, o etike božskej dimenzie. Reflektujúc uvádzame, že čistota sa týka tela a duše. Ak si jedinec uvedomuje, že v sebe má božskú podstatu, tak bude podľa toho vo svojom živote jednať. Ak jedinec bude dobre jednať s okolím, tak so svojím telom bude zaobchádzať ako s chrámom.

Predstavenú myšlienku vyslovil aj Ralph Waldo Emerson, ktorú autor zdôrazňuje na strane 241, podľa ktorého, ak jedinec vykoná dobrý skutok, tak sa okamžite stane šľachtyným. Naopak, ak jedinec koná bez dobrého

úmyslu, tak jeho samotný čin ho zníži. Okrem uvedeného sa autor venuje výskumom, experimentom, vlastným skúsenostiam, náboženským predstavám, transcencii, povzneseniu a chápaniu ja.

Zmysel života je jednou z tém, na ktorú sa autor v desiatej kapitole, *Šťastie pochádza zo zapojenia*, zameriava. Na začiatku vyjadruje, že jedinec môže zmysel života analyzovať iba v prípade, ak vie, kým v skutočnosti je a keď pozná komplex mentálnej a emocionálnej štruktúry, ktorou bol zhodou okolností obdarený. Pri dosiahnutí tohto stavu sa jedinec môže začať pýtať, čo znamená zmysluplný život.

V ďalšej časti autor uvádza vlastnú skúsenosť so vzdelaním v oblasti filozofie. Podľa jeho slov ho filozofia naučila schopnosti analyzovať otázky s objasnením, na čo sa chce pýtať, a to ešte predtým, než začne hľadať odpovede na svoje otázky. Predkladajúc autorom zdôrazňujeme, že predtým, než jedinec vo svojom živote začne klásť otázky, tak je nutné, aby si uvedomil, aký typ odpovede by ho mohol uspokojiť. Autor ďalej uvádza, že má celoživotný záujem o zmysel života, a preto študoval filozofiu, v rámci ktorej získal niektoré odpovede na svoje otázky.

Prechádzajúc do témy lásky a práce na strane 274 autor píše, že Lev Nikolajevič Tolstoj vyjadril tézu, ktorou hovorí, že „na tomto svete sa dá žiť skvele, ak jedinec vie pracovať a milovať, pracovať pre milovanú osobu a milovať svoju prácu“. Nadväzujúc sa autor opiera o Maslowovu hierarchiu poukazujúc na fakt, že v jedincových potrebách sa, okrem základných potrieb ako jedlo, bezpečie, potreba lásky, nachádza uznanie, ktoré sa dosahuje prostredníctvom práce.

Pri uvažovaní o práci, autor na strane 277 uvádza, že väčšina jedincov od svojho zamestnania očakáva jednu z troch vecí, medzi ktoré priraduje plat, kariéru a poslanie. Autor sa opätovne obracia na pozitívnu psychológiu, ktorá hovorí, že väčšina ľudí môže dosiahnuť uspokojenie zo svojej práce. V tomto smere sa autor opäť opiera o myšlienku, že jedinec musí poznať svoje silné stránky. K fundamentálnemu pochopeniu ľudského šťastia možno podľa autora uviesť fakt, že láska a práca patria k zásadným aspektom, pretože ak sa jedinci v týchto oblastiach

darí, tak je schopný spájať sa s ostatnými jedincami.

Autor ďalej píše, že jedinec je viacúrovňovým systémom, ktorý je tvorený fyzickou, psychologickou a sociokultúrnou úrovňou. Tieto úrovne je potrebné študovať, aby jedinec bol schopný porozumieť samému sebe. Vzhľadom na úvahy o zmysle života sa autor na strane 284 prikláňa k názoru, že jedinec získava pocit zmysluplného života vtedy, keď je jeho život sklbený cez všetky uvedené úrovne.

V závere poslednej kapitoly autor píše, že ak jedinec chce získať odpoveď na otázku zmyslu života, tak je potrebné, aby rozumel podstate vlastného bytia. Niektoré časti obsahujú retrospektívny charakter, v rámci ktorého sa autor vyjadruje k hypotéze šťastia, ktorej fokus bol venovaný v piatej kapitole. Na strane 298 autor rozširuje tézu hypotézy šťastia, o ktorej uvádza, že šťastie nie je možné nájsť, získať, ani ho priamo dosiahnuť.

Podľa autora je nutné, aby jedinec si vytvoril správne podmienky a čakal. Niektoré z týchto podmienok môže jedinec nachádzať v sebe. Ako príklad možno podľa autora uviesť súdržnosť jednotlivých zložiek a úrovni jedincovej osobnosti. K iným podmienkam možno zahrnúť spomínanú lásku a prácu. Autor poukazuje, že ak sa jedinec usiluje o vybudovanie a usporiadanie správnych vzťahov medzi sebou a ostatnými jedincami, medzi sebou a prácou a medzi ním a niečím nad ním, tak zmysel a cieľ sa určite v jeho živote objaví.

Uzatvárajúcim elementom v závere publikácie je *Dôležitosť rovnováhy*. V tomto kontexte autor opisuje, že k dosiahnutiu šťastia je nutné, aby jedinec zmenil seba i svoj svet. Podľa neho šťastie bude vyžadovať, aby sa jedinec snažil ísť za vlastnými cieľmi, ale rovnako prihliadal na dobré vzťahy s ostatnými. Záver reflektuje autorove myšlienky, v ktorých uvažuje o tézach starovekých mysliteľov, ktorí podľa neho nemali veľa poznatkov o biológii, chémii a fyzike, ale častokrát boli dobrými psychológmi.

Posledné riadky publikácie autora sú zamerané na vyváženú múdrosť pochádzajúcu z dávnych dôb i súčasnosti. Hľadať múdrosť je podľa neho dobré tam, kde by to jedinec

najmenej očakával, a to v mysliach jeho oponentov. Autor na záver objasňuje, že jedinec si môže vybrať smer, ktorý ho nasmeruje k spokojnosti, šťastiu a pocitu zmysluplnosti.

ZÁVER

Prihliadajúc na základné východiská publikácie, v ktorých autor popisuje jazdca ako vedome uvažujúce ja a slona ako automatické nevedomé ja, zdôrazňujeme myšlienku Haidta uvádzajúceho, že iba vybrať cieľ a ísť priamo za ním nie je možné, pretože jazdec nedisponuje tak veľkou autoritou. Zároveň poukazujeme na skutočnosť, že ak jedinec bude čerpať z najväčších myšlienok ľudstva a vedy, tak môže vycvičiť slona a prinútiť ho k poznaniu vlastných možností a obmedzení, čím dokáže žiť múdro.

Publikácia obsahuje poďakovanie autora, v ktorom poukazuje na vzájomne vytvorené vzťahy s mnohými ľuďmi v prostredí akademickej pôdy, ale aj na zmysel dôvery, ochoty a podpory vo vzťahu k vzniku knihy. V neposlednom rade autor prejavuje vďaka ľuďom poskytujúcim relevantné pripomienky na vytvorenú publikáciu a rodine i žene za láskyplnú podporu.

Spracovanie publikácie disponuje vedecky podloženými faktami, ktoré autor prepája s históriou, náboženstvom, filozofiou, psychológiou, výskumami a dielami rôznych mysliteľov i autorov. Predmetnou oblasťou knihy je autorove skúmanie desiatich prístupov k šťastiu, ktoré sú koncipované na základe kultúrnych tradícií a období. V knihe je zachytené autorove ponímanie šťastia, na ktoré sa díva optikou náboženstva a poznatkami vedy. Kvalitný čitateľský zážitok podčiarkuje fakt, že autor sa sústreďuje na pochopenie šťastia, o ktorom píše zrozumi-

teľne a lineárne sa usiluje o kreovanie ponaučení pre jedincov žijúcich v súčasnom modernom svete.

Zoznam bibliografických odkazov

HAIDT, Jonathan, 2014. *Hypotéza štěstí. Hledání nových pravd ve starých příbězích*. Praha: Dokořán. ISBN 978-80-7363-539-8.

TOWNSLEY, Alexandra, LI-WANG, Jenny a Rajani, KATTA, 2023. *Healthcare Workers' Well-Being: A Systematic Review of Positive Psychology Interventions* [online]. [cit. 2023-12-29].

Dostupné z:

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pc/articles/PMC9946896/>

Podakovanie a afiliácia

Príspevok vyšiel s podporou projektov VEGA č. 1/0535/23 Integrácia ukrajinských migrantov a posúdenie náročnej životnej situácie spojenej s krízou vyvolanou vojnovým konfliktom optikou sociálnej práce a KEGA č. 027PU-4/2022 Transfer digitálnych technológií do inovácie metodiky odbornej praxe v pregraduálnej príprave študentov sociálnej práce.

Kontaktné údaje

Mgr. Stela Richnavská

Inštitút edukológie a sociálnej práce, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

17. novembra č. 1; 080 78 Prešov

stela.richnavska@smail.unipo.sk

prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD., MBA

Inštitút edukológie a sociálnej práce, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

17. novembra č. 1; 080 78 Prešov

beata.balogova@unipo.sk

Životné prostredie a kvalita života odsúdených klientov

Environment and quality of life of convicted clients

Miriama BORIŠČÁKOVÁ

ABSTRAKT

Príspevok informuje o súčasnom stave životného prostredia väzníc predovšetkým v zahraničí a jeho vplyvu na kvalitu života odsúdených klientov. Prostredníctvom prezentácie vybraných vedecko-výskumných štúdií sú rozobraté základné štruktúry životného prostredia vo väzniciach. Teoretický konštrukt sociálnej práce, ktorý podkúva túto praktickú rovinu vychádza z bio-psycho-socio-spirito-kultúrneho modelu osobnosti, ktorý je v príspevku rozoberaný predovšetkým ako bio-psycho-sociálno-environmentálny model osobnosti. Obsah príspevku je doplnený ukazovateľmi kultivácie životného prostredia väznice s rešpektom voči kvalite života odsúdených klientov, a to prostredníctvom niekoľkých vedeckých štúdií.

Kľúčové slová: Kvalita života. Životné prostredie. Väzenské prostredie. Odsúdení klienti.

ABSTRACT

The paper informs about the current state of the prison environment, especially abroad, and its impact on the quality of life of convicted clients. The content of selected scientific-research studies analyzes the basic structure of the environment in prisons. The theoretical construct of social work, which underpins this practical level, is based on the bio-psycho-socio-spirito-cultural model of personality, which is discussed in the paper primarily as a bio-psycho-social-environmental model of personality. The content of the paper is supplemented by indicators of the cultivation of the prison environment with respect for the quality of life of convicted clients, through several scientific studies.

Key words: Quality of life. Environment. Prison environment. Condemned clients.

ÚVOD

Životné prostredie väzníc má vplyv na kvalitu života odsúdených osôb. Tento výrok podporujú poznatky prezentované v príspevku, ktoré vychádzajú predovšetkým z rozsiahlych kvalitatívnych výskumov. Citujúc výsledky výskumu autora Morana (2019, [cit. 2023-12-06]) chceme poukázať na dôležitosť prírody v prostredí väzníc s dosahom na zdravie a zmenu správania odsúdených osôb. „Čo sa týka zelených plôch, viac ako dve tretiny súhlasili, že boli totožné ako tie mimo väznicu (84 %), že im pomohli cítiť sa pokojne (78 %), dávali im pocit normálnosti (79 %), pomohli im nájsť pocit pokoja (71 %) a pripomenuli im striedanie ročných ob-

dobí (82 %) ... prinútili ich premýšľať nad vecami, na ktoré by zvyčajne nemysleli (60 %), pomáhali im premýšľať o veciach pre nich dôležitých mimo väzenie (58 %) a umožnili im kontakt s vonkajším svetom (64 %)” (Moran 2019, s. 38, [cit. 2023-12-06]). Tieto pozitívne výsledky možno previazať s výsledkami výskumu autora De Viggiani (2007, [cit. 2023-12-06]), ktorý naopak identifikoval nežiadúce dopady na kvalitu života zo strany väzenského prostredia a zaužívaného systému zaobchádzania s väzňami. Inštitúcia (skúmané väzenie v *Spojenom kráľovstve*) so svojím režimom a tradíciami priniesla väzeným osobám značnú depriváciu vzhľadom na to, že zažili odcudzenie, stratu súkromia, stratu nezávislosti, zvýšený dozor, súperenie, rozdeľujúce pravidlá a stratégie, ktoré

sú vlastné režimu a sú evidentné v správaní dozorcov. K týmto problémom sa pridalo preľudnenie vo väznici, čo spôsobilo zníženie sebaúctu, zníženú motiváciu, vysokú úroveň stresu a zvýšenú pravdepodobnosť rizikového správania. Zistenia výskumu autora De Viggiani (2007, [cit. 2023-12-06]) odhaľujú celý rad deprivačných a importných faktorov súvisiacich s režimom a štruktúrovaným prostredím väznice. Obdobne ako spomenutí dvaja autori, tak aj ďalší text príspevku objasňuje podstatu životného prostredia a architektúry väzníc, čo vytvára priestor pre priamu prax forenznej sociálnej práce s väznenými klientmi.

2 Krátky exkurz k súčasnému stavu životného prostredia väzníc

Ak hovoríme o situácii životného prostredia vo väzniciach dostávame sa k rôznorodým témam. Jednou z nich je napr. problematika očkovania osôb vo výkone trestu a zamedzovanie šíreniu infekčných ochorení. Výskum autorov Moazen et al. (2023, [cit. 2023-12-06]) preukázal výrazný problém v tejto oblasti verejného zdravotníctva súvisiaci s ohrozením zdravia osôb vo výkone trestu. Môžu to byť rovnako témy o nedostatočných environmentálnych podmienkach v rizikových komunitách akými väznice sú, a to nedostatok vody alebo jej znečistenie, slabá sanitácia alebo hygiena. Behnke et al. (2018, [cit. 2023-12-06]) upozorňujú v zmysle ľudských práv na nedodržiavanie bezpečnostných opatrení súvisiacich so zdravým životným prostredím aj pre ľudí, ktorí žijú vo vylúčených komunitách, pričom medzi nich radia aj väznice. Autori popisujú, že jednou z výziev, ktoré výskumná skupina identifikovala, bolo politické napätie okolo domáceho financovania a zahraničnej pomoci pre väznice. Odsúdené osoby len zriedka vzbudzujú sympatie bežnej populácie a sú často sociálne vylúčené. Zlepšenie podmienok prostredia vo väzniciach sa považuje za nízku prioritu vlád. Ďalšou z diskutovaných tém účastníkov výskumu bola téma vzdelávania väznených osôb aj v profesiách ako inštalatér alebo murár, ktoré vedia využiť v prospech zveľaďovania životného prostredia väznice alebo následne pre uplatnenie sa na trhu

práce po výkone trestu. K téme environmentálneho vzdelávania v prostredí väzníc ponúkajú autori Edwards a Edwards (2023, [cit. 2023-12-06]) výsledky kvalitatívneho výskumu realizovaného prostredníctvom hĺbkových rozhovorov s osobami zapojenými do týchto vzdelávacích programov vo väzniciach. Výsledky informujú predovšetkým o zmene uväznených osôb vplyvom tohto vzdelávania vo vzťahu k celkovému väzenskému systému, environmentálnym problémom a pod.

Autori Opsal et al. (2022, [cit. 2023-12-06]) reflektujú porušovanie legislatívy o zdravom životnom prostredí vo väzniciach, ktoré následne spôsobujú znečistenia okoliťého prostredia. Túto tému prezentujú aj Woodall et al. (2021, [cit. 2023-12-06]) so zameraním na zdravie a podporu zdravia žien vo väzení. Podľa autorov pojem zdravie podporujúce väzenie je koncept, ktorý bol predložený s cieľom riešiť nerovnosti v oblasti zdravia a zhoršovanie zdravia vo väzniciach. V súvislosti so ženami vo väzení sa však o ňom úplne nediskutovalo. Preto sa autori rozhodli realizovať výskum so zameraním na objasnenie poznatkov týkajúcich sa zdravia a podpory zdravia žien vo väzniciach, a to prostredníctvom analýz správ väzenskej inšpekcie. Výsledky identifikovali, že tieto správy obsahovali predovšetkým záznaky venované problémom životného štýlu. Absenciu starostlivosti o ženské zdravie vo väzniciach autori považujú za alarmujúcu, pričom vplyv majú aj rodové nerovnosti, ktoré viac podporujú zdravé životné podmienky mužov vo väzení na úkor žien. Zaujímavou témou v kontexte životného prostredia väzníc je aj diskusia o väzniciach ako vlastných ekosystémoch, ktoré boli vytvorené (v USA) s cieľom väznenia čo najväčšieho počtu ľudí. V závislosti od množstva odsúdených osôb je otázne aj ekologické prostredie väzníc, ktoré v takto osídlených väzniciach podľa autorky Taylor (2023, [cit. 2023-12-06]) spôsobuje nezdravé ekosystémy bez priameho riešenia. Viac nadväzne k téme životného prostredia píše autori Moran a Turner (2019, [cit. 2023-12-06]), pričom sa venujú možnému prístupu odsúdených klientov k prírode ako prospešného determinantu pre zdravie. Zaujímavý výskum

ponúka Saxe (2023, [cit. 2023-12-06]) informujúc o výsledkoch zameraných na skúmanie environmentálnej spravodlivosti vo väzniciach (165 väzníc v USA). K skúmaniu autorka využila nástroj skríningu a mapovania environmentálnej spravodlivosti (Environmental Protection Agency's Environmental Justice Screening and Mapping Tool - EJSCREEN). Výsledky potvrdili zvýšený nárast environmentálnej spravodlivosti, pričom štáty s vyššou mierou uväznenia mali tendenciu mať tieto indexy zvýšené.

Tieto ale aj mnoho ďalších výskumných štúdií potvrdzuje záujem vedcov o životné prostredie v oblastiach väzníc. Rôznorodosť tém, ktoré sú v tejto súvislosti zastúpené naznačujú prepojenosť vedeckých disciplín, čo posilňuje samotné vedecké skúmanie. Krátky exkurz o súčasnom stave riešenej problematiky je podchytený aj teoretickými štruktúrami, ktoré sú predmetom nasledujúcej podkapitoly.

1.2 Teoretické východiská kontextu vplyvu životného prostredia na kvalitu života odsúdených klientov

Popisovaná téma príspevku sa neodráža iba vo vedecko-výskumných výsledkoch mnohých štúdií, ale aj v teoretických štruktúrach sociálnej práce. Je nevyhnutné, aby každá vedecká oblasť bola teoreticky podkutá, o čom svedčí široký diapazón teórií a prístupov sociálnej práce, ktoré od jej profilácie ako vedy vznikli. V súvislosti s témou vplyvu životného prostredia väzníc na kvalitu života odsúdeného klienta je nevyhnutné siahať po teoretickom konštrukte, ktorý priamo súvisí s týmto vplyvom a opisuje osobnostné dianie. Zohľadňujúc viacerých autorov a autorky (napr. Listopad, Esch a Michaelssen 2021, [cit. 2023-12-07]; Listopad, Michaelssen, Werdecker a Esch 2021, [cit. 2023-12-07]; Langman 2017, [cit. 2023-12-07]; Engel 1977, [cit. 2023-12-07]; Sulmasy 2002, [cit. 2023-12-07]; Suls a Rothman 2004, [cit. 2023-12-07] a ďalší) je možné definovať bio-psycho-socio-spirito-kultúrny model osobnosti ako adresný prístup, ktorý rieši otázky vplyvov životných dráh na osobnosť človeka. Psychosociálne aspekty ako napr. zmysluplnosť, viera, intrapersonálne

zdroje, spolupatričnosť úzko súvisia s prežívaním životnej spokojnosti, šťastia, pohody, odolnosti, stresu, zdravia a pod. Podľa tohto modelu zohrávajú biologické, psychologické a sociálno-environmentálne aspekty dôležitú úlohu pri rozvoji zdravia, resp. aj choroby, a preto je nevyhnutné ich zohľadňovať pri preventívnych programoch alebo už samotnej liečbe a starostlivosti o klientov aj v prostredí väzníc.

Na základe výskumu už spomínaných autorov Listopad, Esch a Michaelssen (2021, [cit. 2023-12-07]) aplikácia bio-psycho-sociálneho modelu je limitujúca a nevyjadruje dostatočný rozsah pre vysvetlenie napr. syndrómu vyhorenia (ktorý je súčasťou aj osobného prežívania u odsúdených klientov). Autori preto považujú za nevyhnutné aplikovanie aj ďalších dvoch aspektov, a to spirituálneho a kultúrneho. V kontexte holistického prístupu tento model odráža aj environmentálnu dimenziu (Listopad, Michaelssen, Werdecker a Esch 2021, [cit. 2023-12-07]). V podobe bio-psycho-socio-environmentálneho modelu jednotlivé dimenzie vyzerajú nasledovne:

1. biologická dimenzia odráža fyziologické prvky tela, ktoré vplyvajú a určujú duševné a fyzické zdravie;
2. psychologická dimenzia pozostáva z kognitívnych, emocionálnych, motivačných, postojových a behaviorálnych aspektov a zahŕňa úlohu seba, identity, osobnosti aj rôzne stratégie zvládania;
3. sociálno-environmentálny rozvoj sa vzťahuje na fyzikálno-chemické aspekty, ako sú napr. látky znečisťujúce ovzdušie, oxidy dusíka, pracovné prostredie, podmienky na pracovisku, ale aj na interpersonálnu dynamiku pracovného alebo rodinného prostredia (v tomto prípade v prostredí väznice).

Je nesporné, že spomínaný model má značný záujem o identifikáciu tých determinantov v prostredí, ktoré súvisia so sociálnym ale aj environmentálnym priestorom. Práve sociálno-environmentálna dimenzia zohráva v kontexte životného prostredia dôležité miesto pre odhalenie vplyvov prostredia na kvalitu života človeka. Ako ukazujú

d'alšie poznatky, praktická rovina života vo väzniciach odzrkadľuje potrebu rešpektovania týchto dôkazov a ich implementácie do praxe tak, aby sa kvalita života odsúdených kontinuálne neznižovala.

2. Životné prostredie a architektúra väzníc

Karcelárna geografia¹¹ je novovznikajúcou podoblasťou geografie, ktorá venuje svoju pozornosť vplyvu a významu fyzického (environmentálneho) väzenského priestoru. Karcelárni geografi kriticky spochybňujú, komu sú väzenské priestory určené a za akým účelom. Táto disciplína vníma priestor a miesto ako dôležité pre emocionálne prežívanie. Ich súčasťou sú architektonické prvky ako osvetlenie, označenie, rozloženie priestoru, ktoré by mali byť usporiadané zámerne tak, aby ovplyvnili určité druhy správania a emócií (Bloch, Olivares-Pelayo 2023, [cit. 2023-12-08]; Gill, Conlon, Moran a Burridge 2018, [cit. 2023-12-08]; Moran, Turner a Schliehe 2018, [cit. 2023-12-08]). Termín etická väzenská architektúra odráža prepojenie medzi väzenskými dizajnovými prvkami a blahobytom väznených osôb. Autori Engstrom a Van Ginneken (2022, [cit. 2023-12-08]) popisujú, že dizajn väznice môže výrazne ovplyvňovať prežívanú skúsenosť s uväznením ako takým. Väčšina väzníc predstavuje uzavreté zariadenia a spôsob, akým sú navrhnuté, má obrovský vplyv na to, ako ich prežívajú tí, ktorí v nich žijú a pracujú. Od väzníc sa očakáva, že budú fungovať celoročne, budú poskytovať bezpečnosť, prácu, ubytovanie, zdravotnú starostlivosť, stravu, základné potreby, vzdelanie, odbornú prípravu, rehabilitačné programy, bohoslužby, rekreáciu a návštevy. Otázky etiky a etického dizajnu sú v súčasnosti na mieste, ak sa pozeráme na čoraz viac apelujúcu aplikáciu humanistického kontextu na života odsúdených osôb.

Je vhodné spomenúť, že väzenie bolo vybudované ako tzv. humánnejšia forma trestu od iných menej humánnych. V súvislosti s historickým kontextom budovania väzenských priestorov je vhodné ozrejmiť, že tie

mali spĺňať predovšetkým hlavný účel, a to vzbudzovať pocit kontroly a predchádzať delikventnému a kriminálnemu správaniu. Príkladom môže byť najstaršia londýnska väznica Newgate, ktorej architektúra prezentuje obdĺžnikový tvar (dlhé chody uprostred niekoľkých poschodí a po obvodoch boli jednotlivé cely), ktorý mal iniciovať bezpečnosť a jednoznačné oddelenie väzenských osôb (Wener 2012, [cit. 2023-12-08]). Obdobne navrhnuté Panoptikum (autor Jeremy Bentham) reprezentovala okrúhla niekoľkoposchodová budova. Jej stredom prechádza centrálna strážna veža pre dozorcov a dohliadanie na väzňov. Po celkovom kruhovom obvode boli vystavané cely pre väzňov. Tento dizajn mal vzbudzovať pocit kontinuálneho sledovania väzňov aj keď to v skutočnosti nebola pravda, ale vedomie sledovania a kontroly boli v tomto smere dôležitejšie (Moran, Turner a Jewkes 2016, [cit. 2023-12-08]).

Kontext kvality života odsúdených klientov si vyžaduje riešiť otázku väzenských priestorov v zmysle úpravy architektúry ako prostriedku pre minimalizáciu negatívnych dopadov na ich správanie a zdravie. Architektúra väzníc má preukázateľný vplyv na vnímanie bezpečia, úroveň zdravia, prežívanie stresu, väzenskú klímu, prežívanie interpersonálnych vzťahov a vzťahu s vonkajším svetom a pod. (Ross, Liebling a Tait 2011, [cit. 2023-12-08]; Van Ginneken a Nieuwbeerta 2020, [cit. 2023-12-08] a ďalší).

Autori Engstrom a Van Ginneken (2022) považovali za nevyhnutné (na základe nedostatku empirických štúdií a výsledkov) extrahovať všetky domény (spájajúce väzenské prostredie a blahobyt odsúdenej osoby) do koncepčného pochopenia tak, aby následne mohli byť realizované výskumy etickej väzenskej architektúry založené na objektivite a relevantnosti. Spomínaní autori z pôvodných 706 výskumných štúdií vyšpecifikovali 45, ktoré spĺňali vopred stanovené kritériá systematickej analýzy literatúry. Výsledky priniesli pozitívny výsledok extrahovaných domén v dvoch skupinách, a to:

¹¹ Bližšie štúdie Moran a Jewkes (2015, [cit. 2023-12-08]) alebo Moran, Turner a Schliehe (2018, [cit. 2023-12-08]).

1. osobný životný priestor (osvetlenie, použité materiály, estetika, hluk, výhľad, teplota, kvalita vzduchu, súkromie);
2. všeobecný väzenský priestor (veľkosť priestoru a hustota, návštevnosť, príroda, usporiadanie väznice, bezpečnostné technológie, prístupnosť a vybavenie).

Pre potreby objasnenia uceleného pohľadu na problematiku vplyvu životného prostredia väznic na kvalitu života väznených osôb prezentujeme vybrané domény z výskumu vyššie uvedených autorov, ktoré považujeme za priamo determinujúce zdravie a správanie.

Osvetlenie

Možnosť prístupu k prirodzenému svetlu alebo umelému je priamo viazané na prežívanie pohody a vplýva na správanie osôb. Rovnako je s možnosťami (či nedostatkom) osvetlenia spojené prežívanie stresu, kvalita spánku, vzťahy s ostatnými ľuďmi alebo aj zmeny v cirkadiánných rytmoch.

Použité materiály

Najčastejšie používané materiály v prostredí väznic sú betón, kov, tehla, ktoré pôsobia pevnejšie, chladnejšie a zároveň vzbudzujú potrebu a možnosti ich preniknutia. Drevo, korok, mäkké materiály pôsobia viac prirodzene povzbudzujú duševnú pohodu a rovnováhu osobnosti bez priameho pôsobenia na potrebu úniku. Uvedené mäkké materiály viac humanizujú priestor, pohlcujú hluk a pôsobia proti monotónnosti.

Estetika

Používanie farieb vplýva na pohodu a vnímanie odsúdenej osoby. Použitie príjemných a hlavne rôznorodých farieb v prostredí vplývajú na ochotu odsúdeného zotrvať v priestore a zároveň podvedome vysiela informáciu o tom, že inštitúcia prejavuje úctu a rešpekt osobe, ktorá je v priestore uzavretá. Rovnako tvar priestoru ako ostré hrany negatívne pôsobia na prežívanie a pohodu, preto

sa odporúča využívať esteticky príjemnejšie modelovanie priestoru do mäkkších, oblých útvarov.

Výhľad

Predovšetkým pohľady z okna na diaľku, vrátane obrazov, ktoré simulujú veľkú hĺbku ostroty, sú spojené so znížením nudy, únavy a podráždenosti a so zvýšením skúseného pohodlia a vnímanej bezpečnosti. Na zmierňovanie negatívnych účinkov uväznenia a na podporu spojenia s vonkajším svetom sledovaním meniacich sa ročných období. Výhľadom alebo prirodzenému svetlu bránia kovové mreže, farby, priesvitné okenné tabule alebo okná umiestnené príliš vysoko v stene, aby zabránili výhľadu von.

Príroda¹²

Prítomnosť stromov, kvetov, prírodných materiálov, výhľadov na prírodu pozitívne vplýva na správanie, konanie a zdravie odsúdených osôb. Pohľady na prírodu podporujú psychickú podporu, pozitívne emocionálne reakcie a zvyšujú stav bdieľajúceho odpočinku.

Usporiadanie priestorov väznice

Usporiadanie väzníc, ktoré čoraz viac oddeľuje dozorcov od väznených osôb mrežami alebo nepriestrelnými sklami, vytvára pocit depersonalizácie, odpútania sa a zvyšuje riziko samovrážd vo väzení. Dispozície budov, ktoré podporujú interakciu s ostatnými v určených priestoroch, môžu kompenzovať nepriaznivé účinky preľudňovania v obytných priestoroch na duševné zdravie. Pôdorysy, ktoré podporujú väčší medziľudský kontakt, môžu tiež zvýšiť zdieľaný pocit bezpečia.

Autori záverom informujú, že všetkých 16 domén je indikátorom humánneho zaobchádzania, ktoré je v koncepte etickej architektúry väznic jedným z najdôležitejších bodov pre zlepšujúce sa zdravie a dosahovanie ľudskej dôstojnosti.

Podobná štúdia podporujúca tieto pohľady (Moran a Turner 2019) ozrejmuje, že severské štáty podporujú myšlienku zmien

¹² Túto doménu podporujú aj Moran a Turner (2019) prezentujú poznatky, že zastavané prostredie (v zdravotníckych zariadeniach) so zelenými plochami, s výhľadmi a prístupmi k nim majú pozitívne dopady na podporu zdravia, vyrovňovanie sa so stresom a celkové klinické zotavenie sa. V kontexte biofilie autori popisujú, že

osoby majú až intímny citový vzťah k prírode keďže sa v nej dlhodobo vyvíjali. Kontakt s prírodou zvyšuje schopnosť zvládania záťaže, stimuláciu nedostatočne využívaných častí mozgu a uvoľňuje viac unavené oblasti.

dizajnu väzníc za účelom zlepšenia kvality života väznených osôb. Politický systém týchto krajín je prijateľne nastavený s víziou terapeutického priestoru, ktorý umožňuje týmto osobám uzdraviť sa v podmienkach čo najviac pripomínajúcich normálny život. Opačný príklad bol preukázaný v *Spojenom kráľovstve* kde idea väzenia je, že toto prostredie by nemalo odzrkadľovať vonkajšie prostredie, resp. podmienky v ňom by mali byť horšie ako vo vonkajšom svete. Príroda či zelené plochy sú preto vo väzniciach *Spojeného kráľovstva* ojedinelé. Participanti výskumu autorom preukázali, že využívanie prírodných materiálov ako tráva, kríky či pôda sú vhodným prostredím pre pašovanie nelegálneho tovaru vo väzniciach (drogy alebo mobilné telefóny). Príroda vo všeobecnosti (vo väzniciach *Spojeného kráľovstva*) predstavovala nebezpečné riziká, ktoré okrem ukrývania nelegálneho materiálu začleňujú v dohľade na väznené osoby a prinášajú možné ohrozenie bezpečnosti.

ZÁVER

Článok v informatívnej rovine prezentoval vybrané poznatky k téme životného prostredia väzníc, ktoré vyplývajú predovšetkým zo zahraničných výskumných štúdií. Je možné konštatovať, že uvedené štúdie v širokom rozsahu ozrejmujú v akých rovinách narušené životné prostredie väzníc vplýva na kvalitu života odsúdených klientov. Zároveň príspevok adresne informoval o možnostiach zmien v oblasti životného prostredia väzníc, primárne architektúry. Prezentované výskumné zistenia reflektujú opodstatnenie prítomnosti prírody, prírodných materiálov, farieb, osvetlenia, vzduchu, vhodného rozmiestnenia priestorov, ktoré pozitívne vplývajú na správanie a prežívanie odsúdených klientov. V tejto súvislosti teoretické východiská bio-psycho-socio-environmentálneho modelu osobnosti obdobne doplnili schému potreby uvažovania o zmenách v prostredí väzníc, ktoré majú tak silný dopad na kvalitu života klientov. Na základe získaných poznatkov je možné konštatovať, že prostredie forenznnej sociálnej práce je kľúčovým pre riešenie aj týchto otázok s odsúdenými klien-

tmi. Forenzný sociálny pracovník je profesionálom, ktorý anamnesticky spracúva informácie o klientovi za účelom efektívnej práce na zlepšení jeho sociálneho fungovania. Okrem toho v prostredí väzníc poskytuje sociálne poradenstvo aj za účelom adaptácie, zlepšenia vzťahov, kontaktu s vonkajším prostredím a pod. Článok slúži ako podnet či inšpirácia k výskumným aktivitám tejto oblasti záujmu, nakoľko takýto výskum v slovenskom prostredí tohto času identifikovaný nebol.

Zoznam bibliografických odkazov

- BEHNKE, Nikki et al., 2018. Improving environmental conditions for involuntarily displaced populations: water, sanitation, and hygiene in orphanages, prisons, and refugee and IDP settlements. In: *Journal of Water Sanitation and Hygiene for Development* [online]. Roč. 8, č. 4, s. 785-791. [cit. 2023-12-06]. Doi: 10.2166/washdev.2018.019. Dostupné z: <https://iwaponline.com/washdev/article/8/4/785/41370/Improving-environmental-conditions-for>
- BLOCH, Stefano a Enrique A. OLIVARES-PELAYO, 2023. Captive bodies, prison geographies, and the somatic carceral condition. In: *Progress in Human Geography* [online]. Roč. 0, č. 0. [cit. 2023-12-08] Doi: 10.1177/03091325231212257. Dostupné z: <https://ezproxy.pu-lib.sk:3326/doi/10.1177/03091325231212257>
- DE VIGGIANI, Nick, 2007. Unhealthy prisons: exploring structural determinants of prison health. In: *Sociology of Health and Illness* [online]. Roč. 29, č. 1, s. 115-135. [cit. 2023-12-06]. Dostupné z: <https://ezproxy.pu-lib.sk:2378/doi/10.1111/j.1467-9566.2007.00474.x>.
- EDWARDS, Michelle L. a Hannah EDWARDS, 2023. Prison-based environmental training programs: who is being transformed? In: *Environmental Education Research* [online]. [cit. 2023-12-06]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13504622.2023.2190523>
- ENGEL, G. L., 1977. The need for a new medical model: a challenge for biomedicine.

- In: *Science* [online]. Roč. 196, s. 129–136. [cit. 2023-12-07].
Dostupné na: Doi: 10.1126/science.847460
- ENGSTROM, Kesey V. a Esther F. J. C. VAN GINNEKEN, 2022. Ethical Prison Architecture: A Systematic Literature Review of Prison Design Features Related to Wellbeing. In: *Space and Culture* [online]. Roč. 25, č. 3, s. 479–503. [cit. 2023-12-08].
Dostupné na: Doi: 10.1177/12063312221104211. Dostupné z: <https://ezproxy.pu-lib.sk:3326/doi/10.1177/12063312221104211>
- GILL, Nick, Deirde CONLON, Dominique MORAN a Andrew BURRIDGE, 2018. Carceral circuitry: New directions in carceral geography. In: *Progress in Human Geography* [online]. Roč. 42, č. 2, s. 183–204. [cit. 2023-12-08].
Dostupné na: Doi: 10.1177/0309132516671823. Dostupné z: <https://ezproxy.pu-lib.sk:3326/doi/10.1177/0309132516671823>
- LANGMAN, Peter, 2017. A Bio-Psycho-Social Model of School Shooters. In: *The Journal of Campus Behavioral Intervention* [online]. Roč. 5, č. s. 27–34. [cit. 2023-12-07].
Dostupné z: <https://ezproxy.pu-lib.sk:3546/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=af6bfed1-5837-46f2-8cd5-1b690ece4b77%40redis>
- LISTOPAD, W. Ian, Maren, M. MICHAELSEN, Lena WERDECKER a Tobias ESCH, 2021. Bio-Psycho-Socio-Spirito-Cultural Factors of Burnout: A Systematic Narrative Review of the Literature. In: *Front. Psychol.* [online]. Roč.12. [cit. 2023-12-07].
Dostupné na: Doi: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.722862>. Dostupné z: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.722862/full#B207>
- LISTOPAD, W. Ian, Tobias ESCH a Maren M. MICHAELSEN, 2021. An Empirical Investigation of the Relationship Between Spirituality, Work Culture, and Burnout: The Need for an Extended Health and Disease Model. In: *Front. Psychol.* [online]. Roč.12. [cit. 2023-12-07].
Dostupné na: Doi: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.723884>. Dostupné z: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.723884/full>
- MOAZEN, Babak et al., 2023. Interventions to increase vaccine uptake among people who live and work in prisons: A global multistage scoping review. In: *Journal of Community Psychology* [online]. 2023 Jul 18. [cit. 2023-12-06].
Dostupné na: Doi: 10.1002/jcop.23077. Dostupné z: <https://pub-med.ncbi.nlm.nih.gov/37462954/>
- MORAN Dominique a Yvonne JEWKES, 2015. Linking the carceral and the punitive state: A review of research on prison architecture, design, technology and the lived experience of carceral space. In: *Annales de Géographie* [online], Roč. 702–703, č. 2, s. 163–184. [cit. 2023-12-08].
Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/282411781_Linking_the_carceral_and_the_punitive_state_A_review_of_research_on_prison_architecture_design_technology_and_the_lived_experience_of_carceral_space
- MORAN Dominique, Jennifer TURNER a Yvonne JEWKES, 2016. Becoming big things: Building events and the architectural geographies of incarceration in England and Wales. In: *Transactions of the Institute of British Geographers* [online]. Roč. 41, č. 4, s. 416–428. [cit. 2023-12-08].
Dostupné z: <https://researchportal.bath.ac.uk/en/publications/becoming-big-things-building-events-and-the-architectural-geograp>
- MORAN, Dominique a Jennifer Turner, 2019. Turning over a new leaf: The health-enabling capacities of nature contact in prison. In: *Social Science and Medicine* [online]. Roč. 231, č. špeciálne vydanie, s. 62–69. [cit. 2023-12-06]. Doi: 10.1016/j.socscimed.2018.05.032.
Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277953618302752>

- MORAN, Dominique a Jennifer TURNER, 2019. Turning over a new leaf: The health-enabling capacities of nature contact in prison. In: *Social Science and Medicine* [online]. Roč. 231, s. 62-69. [cit. 2023-12-06].
Doi: 10.1016/j.socscimed.2018.05.032.
Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277953618302752>
- MORAN, Dominique, 2019. Back to nature? Attention restoration theory and the restorative effects of nature contact in prison. In: *Health and Place* [online]. Roč. 57, s. 35-43. [cit. 2023-12-08].
Doi: <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2019.03.00>. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1353829218309869?via%3DIhub>
- MORAN, Dominique, Jennifer TURNER a Anna K. SCHLIEHE, 2018. Conceptualizing the carceral in carceral geography. In: *Progress in Human Geography* [online]. Roč. 42, č. 5, s. 666-686. [cit. 2023-12-08].
Doi: 10.1177/0309132517710352. Dostupné z: <https://ezproxy.pu-lib.sk:3326/doi/10.1177/0309132517710352>
- OPSAL, Tara et al., 2022. Layered Sites of Environmental Justice: Considering the Case of Prisons. In: *Sociology Inquiry* [online]. Roč. 93, č. 4, s. 852-876. [cit. 2023-12-06].
Doi: 10.1111/soin.12524. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/soin.12524>
- ROSS, Michael, Alison LIEBLING a Sarah TAIT, 2011. The relationships of prison climate to health service in correctional environments: Inmate health care measurement, satisfaction and access in prisons. In: *The Howard Journal of Criminal Justice* [online]. Roč. 50, s. 262-274. [cit. 2023-12-08].
Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/228187632_The_Relationships_of_Prison_Climate_to_Health_Service_in_Correctional_Environments_Inmate_Health_Care_Measurement_Satisfaction_and_Access_in_Prisons
- SAXE, Jennie, Perey, 2023. The Intersection of Incarceration and Injustice: Environmental Burdens in Prison Communities. In: *Environmental Justice* [online]. Roč. 16, č. 5.
Doi: <https://doi.org/10.1089/env.2021.0083>. [cit. 2023-12-06]. Dostupné z: <https://www.liebertpub.com/doi/full/10.1089/env.2021.0083>
- SULMASY, P. Daniel, 2002. A biopsychosocial-spiritual model for the care of patients at the end of life. In: *Gerontologist* [online]. Roč. 42, špeciálne č. 3, s. 24-33. [cit. 2023-12-07].
Doi: 10.1093/geront/42.suppl_3.24
- SULS, Jerry a Alex ROTHMAN, 2004. Evolution of the biopsychosocial model: prospects and challenges for health psychology. In: *Health Psychol* [online]. Roč. 23, s. 119-125. [cit. 2023-12-07].
Doi: 10.1037/0278-6133.23.2.119
- TAYLOR, Dorceta E., 2023. Prisons, Jails, and the Environment: Why Environmentalists Should Care About Mass Incarceration? In: *American Behavioral Scientist* [cit. 2023-12-06]. Roč. 0, č. 0. [cit. 2023-12-06].
Dostupné z: <https://ezproxy.pu-lib.sk:3326/doi/10.1177/00027642221142206>
- VAN GINNEKEN Ester a Paul NIEUWERTE, 2020. Climate consensus: A multi-level study testing assumptions about prison climate. In: *Journal of Criminal Justice* [online]. Roč. 69, č. 101693. [cit. 2023-12-08].
Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/341902389_Climate_consensus_A_multilevel_study_testing_assumptions_about_prison_climate
- WENER, E. Richard, 2012. *The environmental psychology of prisons and jails: Creating humane spaces in secure settings* [online]. Cambridge University Press. [cit. 2023-12-08].

WOODALL, James et al., 2021. Health-promoting prisons in the female estate: an analysis of prison inspection data. In: *BMC Public Health* [online]. Roč. 21, s. 1-8. [cit. 2023-12-06].

Doi: <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11621-y>. Dostupné z:

<https://bmcpublihealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-021-11621-y#citeas>

Podakovanie a afiliácia

Príspevok vyšiel s podporou projektov VEGA č. 1/0535/23 Integrácia ukrajinských migrantov a posúdenie náročnej životnej situácie spojennej s krízou vyvolanou vojnovým konfliktom optikou sociálnej práce a KEGA č.

027PU-4/2022 Transfer digitálnych technológií do inovácie metodiky odbornej praxe v pregraduálnej príprave študentov sociálnej práce.

Kontaktné údaje

Mgr. Miriama Boriščáková, PhD.

*Inštitút edukológie a sociálnej práce,
Filozofická fakulta, Prešovská univerzita
v Prešove,
ul. 17 Novembra č. 1, 08001 Prešov;
e-mailová adresa: miriama.boriscakova@unipo.sk.*

ENVIRONMENTÁLNA ZODPOVEDNOSŤ VO SFÉRE SOCIÁLNYCH SLUŽIEB V KONTEXTE SPOLOČENSKEJ ZODPOVEDNOSTI

Environmental responsibility in the sphere of social services in the context of social responsibility

Peter GALLO, Beáta BALOGOVÁ

ABSTRAKT

Predkladaný príspevok prezentuje environmentálnu zodpovednosť vo sfére sociálnych služieb v kontexte spoločenskej zodpovednosti. Hlavnou myšlienkou článku je prezentovať prípadovú štúdiu modelu environmentálnej zodpovednosti vo vybranom sociálnom zariadení. Príspevok definuje skúmanú problematiku v aplikačnej rovine, ktorá je stanovená na báze teoretických východísk spoločenskej zodpovednosti organizácií. Výsledkom príspevku je tvorba samostatného modelu zameraného na environmentálnu zodpovednosť, ktorý charakterizuje jednotlivé aktivity sociálneho zariadenia, ktoré umožnia zlepšiť aktuálnu situáciu v oblasti environmentálnych problémov. Príspevok vymedzuje aj celkový koncept spoločenskej zodpovednosti vo všeobecnom rámci. Hlavným cieľom vytvoreného modelu je priniesť úžitok nielen pre dané sociálne zariadenie, ale celkovo aj pre zriaďovateľov, komunitu a spoločnosť.

Kľúčové slová: Sociálne služby. Environmentálna zodpovednosť. Sociálna práca. Model environmentálnej zodpovednosti.

ABSTRACT

The presented contribution presents environmental responsibility in the sphere of social services in the context of social responsibility. The main idea of the article is to present a case study of the model of environmental responsibility in a selected social institution. The paper defines the researched issue at the application level, which is established on the basis of the theoretical starting points of the social responsibility of organizations. The result of the article is the creation of a separate model focused on environmental responsibility, which characterizes the individual activities of the social institution, which will make it possible to improve the current situation in the area of environmental problems. The contribution also defines the overall concept of social responsibility in a general framework. The main goal of the created model is to bring benefit not only to the given social facility, but also to the founders, community and society as a whole.

Key words: Social services. Environmental responsibility. Social work. Model of environmental responsibility .

ÚVOD

Spoločenská zodpovednosť organizácií je národnou a medzinárodnou oblasťou akademického výskumu, pretože spoločenská zodpovednosť organizácií je kritickým prvkom

zdravia a trvalo udržateľného rozvoja organizácií. Spoločenská zodpovednosť organizácií založená na verejnom záujme predstavuje kritické prvky vo vzťahu ku klientom sociálnych zariadení, zriaďovateľom a komunite. Spoločenská zodpovednosť organizácií založená na partnerovi zahŕňa zodpovednosť, či

už súkromných, verejných alebo štátnych (Stakeholder Theory 2023). V moderných podmienkach rozvoja globalizačných procesov sú pre každú organizáciu dôležité akékoľvek výhody v konkurenčnom boji o klienta. Jednou z nich je implementácia opatrení sociálnej a environmentálnej zodpovednosti a zohľadnenie ich praktík pri formovaní politiky organizácie (Mensah 2019). Ako forma spoločenskej zodpovednosti organizácií je environmentálna zodpovednosť špecifikovaná v mnohých dokumentoch s cieľom vyvážiť ekonomické a environmentálne prínosy a zabezpečiť sociálny pokrok. Medzi jednotlivé dokumenty zabezpečujúce environmentálnu zodpovednosť organizácií radíme ustanovenia zákona o ochrane životného prostredia 2020 a o zodpovednosti organizácií voči životnému prostrediu vrátane, zodpovednosti za vypracovanie správ o hodnotení vplyvov na životné prostredie, zodpovednosť požiadať o environmentálnu licenciu, zodpovednosť za zverejňovanie informácií o životnom prostredí, zodpovednosť za prevenciu a reakciu na environmentálne incidenty, zodpovednosť za odpadové hospodárstvo, zodpovednosť za kompenzáciu environmentálnych škôd (Global Compact 2023).

TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Environmentálna zodpovednosť sa neprejavuje len v tom, ako znižovať škody na životnom prostredí a ako posilniť správu poškodeného životného prostredia, ale aj v aktívnom zverejňovaní informácií o životnom prostredí. Kombinácia zverejňovania informácií o sociálnej zodpovednosti a ochrany životného prostredia je dôležitá pri rozvoji sociálnych zariadení. Klienti sociálnej práce sa cítia dobre a spokojní pri navštevovaní zariadení, ktoré pomáhajú komunite. Je dôležité, aby riaditelia brali imidž svojich zariadení vážne a rozhodli sa začleniť environmentálnu zodpovednosť do svojich každodenných činností s cieľom zlepšiť vzťahy so spoločnosťou. Zariadenia, ktoré preukazujú svoj záväzok voči spoločnosti, ľudskosti a životnému prostrediu, sú vnímané ako filantropické a pozitívne, čo v konečnom dôsledku

podporuje úspešnosť. Environmentálna zodpovednosť im zabezpečuje udržateľnosť realizovania činností aj v budúcnosti. Organizácie, ktoré nevenujú pozornosť svojim filantropickým povinnostiam a nemajú žiadnu stratégiu environmentálnej zodpovednosti, budú čoskoro stáť na pokraji zániku (Aslaksen et al. 2021). Filantropická zodpovednosť znamená slúžiť ľuďstvu. Toto kritérium venuje pozornosť blahobytu nepriviligovaných alebo núdznych ľudí, ktorí veľmi potrebujú našu podporu, aby sa mohli udržať na tejto planéte. Organizácie plnia svoju filantropickú zodpovednosť tým, že venujú svoj čas, peniaze alebo zdroje charitatívnym organizáciám a organizáciám na národnej alebo medzinárodnej úrovni. Tieto príspevky sa poskytujú najmä na rôzne hodnotné účely vrátane ľudských práv, pomoci pri národných katastrofách, pitnej vody a vzdelávacích programov v zaostalých krajinách (Velte 2022).

Filantropická zodpovednosť je pilierom spoločenskej zodpovednosti organizácií, ktorý určuje, ako organizácia koná a ako prispieva spoločnosti. Vo svojej najjednoduchšej forme sa filantropická zodpovednosť vzťahuje na to, ako organizácia využíva svoje zdroje, aby urobila svet lepším miestom (Gatti et al. 2019).

Environmentálna zodpovednosť pozostáva z nasledujúcich princípov:

- organizácia venuje časť svojich financií charitatívnym organizáciám alebo veciam, ktorým verí,
- organizácia vstupuje do transakcií iba s dodávateľmi alebo predajcami, ktorí sú filantropicky v súlade s hodnotami spoločnosťou,
- organizácia podporuje filantropické snahy zamestnancov prostredníctvom voľna na relax alebo tomu zodpovedajúcich príspevkov,
- organizácia realizuje sponzoring komunity akcie alebo má zastúpenie v komunite.

Obrázok 1. zobrazuje schému spoločenskej zodpovednosti organizácie.

Schéma spoločenskej zodpovednosti organizácie

VÝSLEDKY PRÁCE

Prípadová štúdia reprezentuje model určený pre zariadenie sociálnych služieb v kontexte environmentálnej zodpovednosti.

Uvedený model zobrazuje jeden z pilierov environmentálneho režimu sociálneho riadenia organizácií, ktorý sa zameriava na minimalizáciu negatívneho vplyvu činnosti organizácie na životné prostredie.

Environmentálna zodpovednosť vychádza z nasledujúcich princípov:

- prijať do svojho každodenného fungovania procesy, ktoré sú šetrné k životnému prostrediu a trvalo udržateľné,
- znížiť používanie plastov na jedno použitie a kontrolovať emisie skleníkových plynov,
- prispievať na relevantné účely a financovať výskum udržateľných materiálov, obalov šetrných k životnému prostrediu a ochrany životného prostredia.

Tabuľka 1. uvádza model environmentálnej zodpovednosti pre zariadenie sociálnych služieb.

Tab. č. 1: Model environmentálnej zodpovednosti sociálneho zariadenia

Environmentálny cieľ	Zodpovednosť	Zdroj	Meradlo	Optimum	Dosiahnuté výsledky	Minimálne obdobie	Realizované činnosti
Energetická hospodárnosť sociálneho zariadenia	Vedenie zariadenia	Energetický certifikát	Meranie spotreby energie	min	12	15	Výber a realizácia projektu energetickej obnovy sociálneho zariadenia
Triedenie posuvného materiálu	Všetci zamestnanci zariadenia	Interná evidencia	množstvo triedeného odpadu	min	80%	90%	Nákup zberných nádob pre triedený odpad
Používanie trvalo udržateľných materiálov	Sociálni pracovníci a pracovníčky	Interná evidencia	% trvalo udržateľných materiálov/celkový materiál	max	30%	20%	Školenia, porady, návody kde získať a využívať materiál

Zdroj: vlastné spracovanie

Navrhnutý model environmentálnej zodpovednosti pre zariadenie sociálnych služieb umožňuje zamerať sa na každodenné problémy, s ktorými prichádzajú do kontaktu sociálni pracovníci a pracovníčky, ale aj ostatné profesie vykonávajúce svoje činnosti v danom zariadení. Medzi základné úlohy sociálneho zariadenia v kontexte environmentálnej zodpovednosti patrí snaha o čo najnižšiu energetickú náročnosť. Zariadenie by malo poskytovať kvalitné služby v kvalitnom prostredí. Z hľadiska uvedenej problematiky je preto potrebné zabezpečiť výber a realizáciu projektu energetickej obnovy zariadenia. Po vykonaní projektu je potrebné zabezpečiť adekvátne meranie spotreby energie, ktoré nám dokáže určiť, či sme uvedeným projektom dosiahli splnenie cieľa, a to zníženie energetickej náročnosti zariadenia. Sociálni pracovníci a pracovníčky sa každý deň stretávajú s množstvom odpadu, ktoré je potrebné v rámci environmentálnej zodpovednosti triediť a separovať. Táto aktivita sa týka každého jedného zamestnanca sociálnych služieb a to je cieľ, ktorý platí pre všetkých zamestnancov. Zariadenie by sa malo zamerať na kúpu zberných nádob, ktoré umožnia triediť odpad a produkovať tak menšiu uhlíkovú stopu. Ako posledný bod uvádzame využívanie trvalo udržateľných materiálov pri vykonávaní činností sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami. K aktivitám, ktoré umožnia realizovať a používať takéto materiály patria aj príslušné školenia, porady a návody, kde získať a kde využívať takýto materiál.

Uvedený model obsahuje tri konkrétne environmentálne ciele, ktoré umožnia zlepšiť environmentálnu záťaž zariadenia a prispieť tak k dosahovaniu environmentálnej zodpovednosti v kontexte spoločenskej zodpovednosti organizácií.

ZÁVER

Problematika environmentálnej zodpovednosti v kontexte reálnej praxe sociálnej práce patrí k pomerne neznámym, ale o to viac aktuálnym témam. Uvedená problematika je pomerne nová a zodpovedajúca literatúra postupne s rozširovaním problematiky environmentálnej zodpovednosti naberaá na

popularite. V predkladanom príspevku sme sa venovali environmentálnym problémom, s ktorými sa stretávajú každodenne stráviajú zariadenia sociálnych služieb. Výsledkom analýzy je návrh modelu, ktorý umožní zariadeniam prispieť k zlepšeniu environmentálnych výsledkov, či už vypracovaním projektu na zlepšenie energetickej náročnosti, či využívaním princípov triedenia a separovania použitých materiálov, ale aj používaním trvalo udržateľných materiálov. Jednotlivé aktivity prinesú celkový prospech nielen pre klientov zariadenia, ale aj pre sociálnych pracovníkov a pracovníčky, komunitu a širokú spoločenskú rovinu.

Zoznam bibliografických odkazov

ASLAKSEN, Hildegunn Mellesmo, et al., 2021. The long-term transformation of the concept of CSR: towards a more comprehensive emphasis on sustainability. In: *Journal of Corporate Social Responsibility* Roč. 6, č. 11, s. 181–204.

Dostupné na:

<https://doi.org/10.1186/s40991-021-00063-9>

GATTI, Lucia et al., 2019. Grey zone in-greenwash out. A review of greenwashing research and implications for the voluntary-mandatory transition of CSR. In: *International Journal of Corporate Social Responsibility*, Roč. 4, č. 1, s. 1-15.

Dostupné na:

<https://doi.org/10.1186/s40991-019-0044-9>

GLOBAL COMPACT, 2023. *The world's largest corporate sustainability initiative. United Nations Global Compact*. [cit. 2023-12-03].

Dostupné na: <https://unglobalcompact.org/what-is-gc>

MENSAH, Joan, 2019. Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars,

and implications for human action: Literature review. In: *Cogent Social Sciences*, Roč. 5, č. 1, s. 1-21.

Dostupné na:

<https://doi.org/10.1080/23311886.2019.1653531>

STAKEHOLDER THEORY, 2023. *About the Stakeholder Theory. Stakeholder Theory*. [cit. 2023-12-03].

Dostupné na: <http://stakeholdertheory.org/about/>

VELTE, Pieter, 2022. Meta-analyses on corporate social responsibility (CSR): a literature review. In: *Management Review Quarterly*, Roč. 72, č. 3, s. 627-675.

Dostupné na:

<https://doi.org/10.1007/s11301-021-00211-2>

Afiliácia

Príspevok vznikol ako výstup projektu KEGA č. 027PU-4/2022 Transfer digitálnych technológií do inovácie metodiky odbornej praxe v pregraduálnej príprave študentov sociálnej práce a projektu VEGA č. 1/0535/23 Integrácia ukrajinských migrantov a posúdenie náročnej životnej situácie spojennej s krízou vyvolanou vojnovým konfliktom optikou sociálnej práce.

Kontaktné údaje

Ing. Peter Gallo, PhD.

*Inštitút edukológie a sociálnej práce,
Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove,
ul. 17 Novembra č. 1, 08001 Prešov;
e-mailová adresa: peter.gallo1@unipo.sk.*

prof. PhDr. Beáta Balogová PhD., MBA

*Inštitút edukológie a sociálnej práce,
Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove,
ul. 17 Novembra č. 1, 08001 Prešov;
e-mailová adresa: beata-balogova@unipo.sk*

EKOLOGICKÁ PERSPEKTÍVA V KONTEXTE PORÚCH AUTISTICKÉHO SPEKTRA

An ecological perspective in the context of autism spectrum disorders

Lívia PASTRNÁKOVÁ

ABSTRAKT

Cieľom príspevku je priniesť teoretickú analýzu najviac relevantných vedeckých príspevkov (evidovaných v databázach *Web of Science* a *SCOPUS*) o problematike ekologického prístupu pri práci s klientmi s poruchou autistického spektra, a to nie len v kontextoch sociálnej práce. Predkladaná analýza je zameraná na spoločné znaky v ekologickom prístupe ku klientom v rámci intervencie. V závere príspevku daný model aplikujeme na slovenské podmienky praxe.

Kľúčové slová: Ekologická perspektíva. Poruchy autistického spektra. Sociálna práca. Sociálny pracovník.

ABSTRACT

The aim of the contribution is to bring a theoretical analysis of the most relevant scientific contributions (registered in the *Web of Science* and *SCOPUS* databases) on the issue of the ecological approach when working with clients with autism spectrum disorder, and not only in the contexts of social work. The presented analysis is focused on common features in the ecological approach to clients within the intervention. At the end of the paper, we apply the given model to Slovak practice conditions.

Key words: Ecological perspective. Autism spectrum disorders. Social work. Social worker.

ÚVOD

Autizmus je pervazívna porucha. Jeho prenikavosť znamená, že každý aspekt života dieťaťa s poruchou autistického spektra (ďalej PAS) je formovaný špecifickými vzorcami myslenia a správania. Kým ich úplne nepochopíme, je ťažké ich kvalitatívne posúdiť. Všadeprítomnosť PAS ovplyvňuje nielen dieťa, ale aj rodinu a všetky jej sociálne siete (Predescu, Al Ghazi a Darjan 2018, [cit. 2023-09-12]). Ako uvádzajú zahraničné výskumy, väčšina rodín uvádza vysokú úroveň stresu a syndrómu vyhorenia pri výchove dieťaťa s PAS, a to v dôsledku neustáleho „boja“ reagovať na deti, no aj na sociálne požiadavky. PAS je jednou z najviac skúmaných tém posledných desaťročí, musíme však dodať, že najmä v zahraničnom priestore. PAS sa stala témou spoločenskou, pretože ovplyvňuje rodinu aj spoločnosť ako celok. Problematiku

PAS je potrebné vnímať holisticky, a preto ekologický model, v ktorom sa intervencie uskutočňujú na individuálnej, rodinnej, školskej a spoločenskej úrovni s cieľom vytvoriť podpornú sieť pre dieťa a jeho rodinu, považujeme za kľúčový.

Cieľom príspevku je priniesť teoretickú analýzu najviac relevantných vedeckých príspevkov o problematike ekologického prístupu pri práci s klientmi s PAS, a to nie len v kontextoch sociálnej práce. Príspevok je zameraný na multifaktoriálnosť všetkých systémov (v medziach *Bronfenbrennerovej teórie ekologických systémov*), ktoré ovplyvňujú sociálne fungovanie jedinca s PAS, a z ktorých nepochybne vychádzajú aj možné intervencie.

V úvodnej časti príspevku sa zameriame na identifikáciu relevantných vedeckých príspevkov, ev. výskumných tém, ktoré boli nájdené v databázach *Web of Science* (ďalej

WOS) / Scopus, a to v súvislosti s ekologickým prístupom. Kritéria vyhľadávania týchto príspevkov neboli špecifikované s cieľom získať čo najširší pohľad na skúmanú problematiku (dôležitý tu bol pojem – „poruchy autistického spektra“ a „ekologický prístup“).

1 Ekologická teória v kontexte porúch autistického spektra - téma spoločenská a holistická

Problematiku PAS nemožno vnímať len v kontextoch sociálnej práce. Je to téma holistická a najmä spoločenská. Klienti s PAS sú špecifická cieľová skupina, ktorá si vyžaduje intervencie na viacerých úrovniach v rámci komplexného tímu špecialistov z rôznych vedných disciplín. Toto tvrdenie potvrdzujú aj výsledky obsahovej analýzy vedeckých príspevkov, ktoré boli identifikované v rámci predmetného mapovania.

Predkladaný príspevok je špecifický tým, že samotná výskumná téma *Ekologická perspektíva v kontexte porúch autistického spektra* je jednou z významných teórií sociálnej práce. A preto, teoretickým východiskom, ktorý predstavíme je *Bronfenbrennerov bioekologický model ľudského vývinu*, ktorý je ilustrovaný na obrázku č. 1.

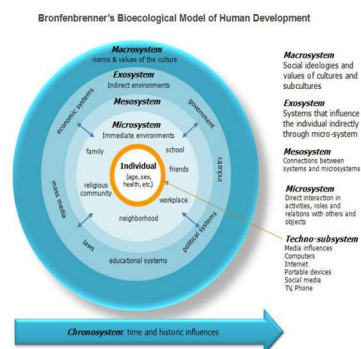

Figure 1: Bioecological Model of Human Development (Bronfenbrenner, 1979)

Obr. č. 1: Bronfenbrennerov bioekologický model ľudského vývinu

Zdroj: Predescu, Al Ghazi, Darjan (2018), [cit. 2023-09-12]

Ekologická perspektíva PAS sa opiera o kontextualizáciu autizmu v sociálnom prostredí dieťaťa. Autori Predescu, Al Ghazi a Darjan (2018 – preložené autorkou) vytvárajú tento model vysvetlenia PAS. Aby to vysvetlili, používajú **metaforu fotografie**. Ak sa

pozrieme na spoločenský život z perspektívy dieťaťa, uvidíme fotografiu spoločnosti, ktorá je obmedzená na konkrétne perspektívy. Toto je sociálny priestor dieťaťa. Ako na každom obrázku, čím je objekt bližšie, tým je väčší a z našej perspektívy dôležitejší.

V prvom rade musíme brať do úvahy potreby, vlastnosti a životné skúsenosti dieťaťa. Toto sú hlavné oblasti, ktoré sú najviac ovplyvnené PAS. Toto je vnútorný systém, na ktorý sa zameriava **klinická a psychologická perspektíva PAS**. Väčšina hodnotení sa týka konkrétneho kognitívneho a sociálneho vývinu dieťaťa a špecifických vzorcov správania. Logicky, z tohto pohľadu sa **intervencia uskutočňuje na individuálnej úrovni** s cieľom pomôcť dieťaťu uľahčiť jeho prispôbenie sa vonkajšiemu prostrediu.

Najbližšími objektmi sú členovia rodiny, ktorí sú v živote dieťaťa neustále prítomní. Rodina je súčasťou mikrosystému, bezprostredného prostredia. Rodičia sú dôležití nielen preto, že spĺňajú najzákladnejšie požiadavky dieťaťa, ale aj preto, že poskytujú základnú štruktúru spoločenského života dieťaťa. Sú sprostredkovateľmi medzi dieťaťom a väčším svetom. PAS má silný vplyv na rodinný život a dynamiku (Hayes and Watson 2013, [cit. 2023-09-12]. Existencia dieťaťa s PAS núti rodinu, aby sa zmenili a aby zahrnuli do rodinného fungovania aj náročné správanie dieťaťa. Intervenciou na tejto úrovni je najmä **rodinná terapia a poradenstvo, školenie a vzdelávanie rodičov**, ktorých cieľom je naučiť a poradiť rodičom, aby správne reagovali na potreby dieťaťa (Predescu, Al Ghazi and Darjan 2018, [cit. 2023-09-12]).

Na strednú vzdialenosť dieťa vníma všetky podporné siete svojej rodiny. To zahŕňa školu, terapeutov, zamestnávateľov/prácu rodičov, siete priateľov a komunitu. Tieto rozmery sú tiež súčasťou mikrosystému. Na tejto úrovni, vrátane iných, sú odborníci, ktorí sa snažia pomôcť dieťaťu a rodine. Táto úroveň je hlavnou podpornou skupinou pre rodinu. Zamestnávateľia poskytujú finančnú podporu; škola poskytuje vzdelávaciu podporu; priatelia poskytujú emocionálnu, praktickú a materiálnu podporu atď. Ako hlavnú podpornú úroveň by sme mali myslieť na **posilnenie sietí sociálnej podpory** dieťaťa, ale vyžaduje si to správnu

koordináciu. Mezosystém pozostáva zo všetkých vzájomných vzťahov a vplyvov medzi rozmermi mikrosystému a exosystému.

Exosystém ako nepriame prostredie terapie zvyčajne prehliadajú. Z pohľadu dieťaťa je toto pozadie, nie veľmi jasné, ale dáva farby a dáva celému obrazu zmysel. Tento exosystém pozostáva zo spoločnosti ako celku a jej inštitúcií: vlády, politických, ekonomických a vzdelávacích systémov, zákonov, masmédií a priemyslu. Služby a vzdelávanie pre dieťa je **regulované špecifickými politikami**, spoločnosť definuje práva a zadania, ktoré sú pre dieťa k dispozícii. Jeho vplyv nie je tak ľahké posúdiť, ale účinky sú veľké a možno ich vidieť v komparatívnych štúdiách medzi krajinami.

Každá fotografia je výrez z väčšieho obrázka. Aj keď má fotografia význam sama o sebe, stále je silne zakomponovaná do väčšieho obrázka. Ide o makrosystém, ktorý pozostáva z noriem a hodnôt kultúry a subkultúr. V spoločenskom živote zahŕňa presvedčenie, sociálne postoje, kultúrne črty a všeobecné chápanie predmetu. V prípade autizmu, laické teórie o ňom premýšľajú ako o chorobe, **uprednostňujú klinické prístupy z medicínskeho hľadiska**. Diskurz o PAS je plný lekárskeho pojmov, ako je diagnóza, terapia, symptómy atď. Na druhej strane to vedie k myšlienke, že deti s PAS sú choré a treba ich liečiť a priviesť ich k zdravému rozumu. Všetky fotografie sú kontextové, environmentálne vystrihnuté z väčšieho obrázka. Dôležitá je perspektíva, ale aj technika a materiály. Ostatné desaťročia sme svedkami mnohých pokusov zobrazit PAS z viacerých perspektív, no musíme brať do úvahy aj rôzne hlasy tých, ktorí fotografujú.

Autorka Allan sa zaoberá deskripciou všetkých faktorov, ktoré determinujú jedinca s PAS, a to po vzore ekologického prístupu a jeho vyššie prezentovaných systémov. Táto autorka prezentuje **medicínsky pohľad** na problematiku v kontexte zdravia. Ekologický model je potom rozdelený do nasledujúcich **piatich úrovní** (Obrázok č. 2) (Allan 2020, [cit. 2023-09-12]):

- *individuálne faktory*, ktoré ovplyvňujú správanie, ako sú znalosti, postoje a zručnosti,

- *interpersonálne faktory*, ako sú interakcie s inými ľuďmi, ako je rodina a priatelia, ktoré môžu poskytovať sociálnu oporu alebo vytvárať bariéry pre medziľudský rast, ktorý podporuje zdravé správanie,
- *organizačné faktory* vrátane pravidiel, nariadení, politik a neformálnych štruktúr, ktoré obmedzujú alebo podporujú zdravé správanie na pracovisku alebo v školskom prostredí,
- *komunitné faktory*, ako sú formálne alebo neformálne sociálne normy, ktoré existujú medzi jednotlivcami, skupinami alebo organizáciami, môžu obmedziť alebo zlepšiť zdravé správanie,
- *faktory verejnej politiky* vrátane miestnych, štátnych politik a zákonov, ktoré regulujú alebo podporujú zdravotné opatrenia a postupy na prevenciu chorôb vrátane včasnej detekcie, kontroly a manažmentu.

Obr. č. 2: Faktory determinujúce klienta s PAS

Zdroj: Allan 2020, [cit. 2023-12-09]

V závere teoretickej časti príspevku zodpovedáme na základnú otázku: **Je ekologická teória v kontexte porúch autistického spektra téma spoločenská a holistická?** Odpoveď je jednoznačne „áno“. To potvrdzujú (okrem realizovanej obsahovej analýzy výskumných príspevkov) aj zahraniční autori Chen, Piper a Schenk (2022, [cit. 2023-09-12]) – obrázok č. 3., ktorí vymenúvajú všetky subjekty starostlivosti o autistických klientov, resp. vedné odbory medzi ktorých patrí:

- vzdelávací tím,
- psychológia,
- behaviorálna terapia,
- aplikovaná behaviorálna analýza,

- logopédia,
- **sociálna práca,**
- pracovná rehabilitácia,
- pracovná terapia,
- výživa,
- neurológia,
- genetika,
- fyzioterapia,
- prechodná starostlivosť.

Mapovanie a obsahová analýza vedeckých príspevkov evidovaných v databázach *WOS* a *Scopus* potvrdili, že téma PAS v súvislosti s Ekologickým prístupom je **centrom záujmu viacerých vedných disciplín**, ako napríklad:

- psychológia,
- špeciálna pedagogika,
- filozofia,
- **sociálna práca – školská sociálna práca,**
- medicína.

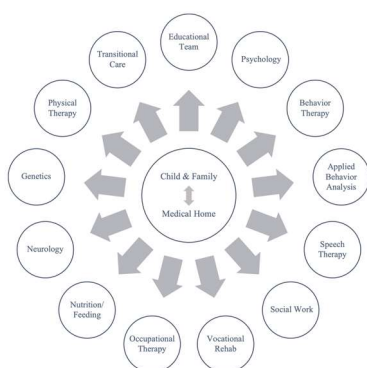

Fig. 1 Potential providers on a treatment team for child with ASD

Obr. č. 3: Potenciálni poskytovatelia starostlivosti o klienta s PAS v rámci „liečebného“ tímu

Zdroj: Chen, Piper, Schenk (2022, [cit. 2023-12-09])

2 Metodológia

Cieľom výskumnej štúdie bolo, prostredníctvom databáz *WOS* a *Scopus* nájsť relevantné vedecké príspevky týkajúce sa ekologickej perspektívy v kontexte porúch autistického spektra, či už v slovenskom alebo zahraničnom vedeckom priestore. Okrem dvoch zadaných kritérií – *Ecological approach* a *Autism Spectrum Disorders* – neboli použité žiadne iné kritériá, a to v snahe pokryť čo najväčší publikačný priestor. V štúdiu bola použitá obsahová analýza dokumentov,

a to konkretizujúc – dostupných abstraktov vedeckých článkov, ev. plnotextových vedeckých článkov evidovaných v menovaných databázach.

3 Výsledky práce

V databázach *WOS*, *Scopus* nebol identifikovaný žiaden slovenský vedecký príspevok venujúci sa ekologickeému prístupu v kontexte PAS. A naopak, čo sa týka zahraničného publikačného priestoru, bolo nájdených viacero vedeckých príspevkov, ktoré prezentovali výskumy PAS v rôznych kontextoch. Heterogenita výskumných zameraní bola skutočne zaujímavá. V nasledujúcom grafickom zobrazení (Schéma č. 1) prezentujeme najviac relevantné vedecké príspevky z predmetnej oblasti.

Schéma č. 1: Zoznam relevantných vedeckých príspevkov evidovaných v databázach *WOS*, *Scopus* zameraných na ekologickeú perspektívu v kontexte PAS

Zdroj: vlastné spracovanie

Išlo o sedem vedeckých príspevkov, ktoré v schéme analyzujeme z hľadiska:

- uvedenia autorov a autoriek,
- roku publikovania,
- názvu príspevku,
- názvu časopisu evidovaného vo *WOS* alebo *Scopus*,
- základného východiska,
- zamerania výskumnej štúdie s uvedením cieľa.

Z obsahovej analýzy dát vyplynuli nasledujúce zistenia. Prvá vedecká štúdia autorov Predescu, Al Ghazi a Darjan (2018) slúžila ako základné teoretické východisko pre všetky ostatné analyzované vedecké príspevky, ako aj pre tento príspevok. Autori

tam predstavujú klasický model Bronfenbrenera (1979) a navrhujú svoj ekologický model aplikovaný na problematiku PAS. Príspevok Danforth (2013) predstavuje tiež inšpiráciu pre ostatné vedecké príspevky, kde autor vo svojej kapitole uverejnenej v *Encyclopedia of Autism Spectrum Disorders* pojednáva o všeobecných charakteristikách ekologického modelu a poruchách autistického spektra. Na otázky týkajúce sa zamestnanosti ľudí s PAS odpovedajú vo svojom príspevku autori Klag, Nicolas a Métayer (2021). Pre sféru sociálnej práce možno považovať za najdôležitejší vedecký príspevok autoriek Dente a Coles (2012), ktoré v rámci **školskej sociálnej práce** riešia problematiku prechodu žiakov strednej školy na postsekundárne vzdelávanie (na vysokú školu). Hovoria o zvýšenej úlohe sociálnych pracovníkov v práci s jednotlivcami s PAS v prostredí stredných škôl. Derguy, M'Bailara a Michel et al. (2016) riešia v rámci psychológie prediktory stresu rodičov detí s PAS s fokusom na vybrané premenné. Medicínsky pohľad na problematiku fyzickej aktivity ľudí s PAS a názorov rodičov na ňu prezentujú autori Buchanan, Miedema a Frey (2017). A napokon, ostatný a zároveň najaktuálnejší je vedecký príspevok Vincenta a Fabriho (2022), ktorý je reakciou na medzery vo výskume týkajúce sa prechodu vysokoškolákov na trh práce.

Diskusia

Je možné skonštatovať, že tieto výskumy môžu slúžiť ako inšpirácia pre slovenské podmienky, kde odborníci a odborníčky výskumne nie sú tak ďaleko. Na *Slovensku* realizuje výskumy PAS *Akademické centrum pre výskum autizmu*¹³, ktoré vzniklo 22.10.2013 na *Fyziologickom ústave Lekárskej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*.

V diskusii vnímame za potrebné zodpovedať na základnú otázku: **Ako by sme mohli dané zistenia využiť v slovenskej praxi?** Uplatnenie Bronfenbrennerovej teórie ekologických systémov v kontexte PAS by sme

mohli nájsť v rámci viacerých úrovní sociálnej práce a jej inštitúcií, ktoré sú v nasledujúcich častiach textu predstavené.

Na **mikroúrovni**, resp. **mikrosystém** predstavuje **sociálna práca s jednotlivcom** (klient s PAS) – a to konkrétne v terapeutickú a poradenskú paradigmu, napr. v konkrétnych sociálnych službách. Inštitucionálne zabezpečenie – rolu sociálneho pracovníka a pracovníčky by sme mohli identifikovať napríklad: v *Centre včasnej intervencie*, kde prebieha skrining a diagnostika; v *špecializovaných zariadeniach* (napr. *Krajské autistické centrá*); v *praktických školách, materských a základných školy pre deti a žiakov s autizmom* v pozícií školských sociálnych pracovníkov a pracovníčok; v *špecializovaných centrách poradenstva a prevencie pre deti a žiakov s autizmom a ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami*; a v ďalších inštitúciách sociálnej práce.

Mezosystém zabezpečuje **sociálna práca s rodinou klienta s PAS**, a to napríklad prostredníctvom rodinnej terapie, špecializovaného sociálneho poradenstva a iných významných metód sociálnej práce s rodinou. Túto úroveň zastrešuje aj **školská sociálna práca** (v *MŠ, ZŠ, SŠ, VŠ* – ideál vs fakt?) v rámci edukologickej paradigmy sociálnej práce. Významnú úlohu v rámci otázky zamestnania klientov s PAS zohráva **zamestnanecké poradenstvo** v inštitúcii *úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, odboru zamestnanosti* a spolupráce so zamestnávateľmi cez optiku poradenskej paradigmy sociálnej práce, a to v rámci *Zákona o službách zamestnanosti č. 5/2004*. Na mezoúrovni je potrebné zdôrazniť spoluprácu sociálneho pracovníka / pracovníčky so všetkými kompetentnými odborníkmi pri riešení PAS, a to s využitím **metódy sieťovania odborníkov pomoci**, konkretizujúc: *pedopsychiatra* (v prípade detského klienta s PAS) / *psychiatra* (v prípade dospelého klienta s PAS), *pediatra* (v prípade dieťaťa s PAS) / *všeobecného lekára pre dospelých, psychológa, logopéda, špeciálneho pedagóga*, kde by **sociálny pracovník a pracovníčka** zohrávali rolu komuni-

¹³ Je to univerzitné akademické centrum, ktorého prvoradým poslaním je výskumná aktivita a vzdelávanie. Medzi jeho najdôležitejšie úlohy

patrí: výskumné projekty, skrining PAS, diagnostika PAS a vzdelávanie (ACVA 2021, [cit. 2023-12-10]).

kátorov, resp. sprostredkovateľov medzi týmito odborníkmi, klientom s PAS a jeho rodinou.

Exosystém, je tzv. „nepriame prostredie klienta“, ide o systémy, ktoré nepriamo determinujú klienta s PAS cez mikrosystém. Patrí tu vláda, politika a zákony, priemysel, vzdelávací systém, masmédiá, ekonomika a iné. Aplikačnú rovinu v súvislosti s problematikou ekologickej perspektívy a PAS nachádzame v troch rezortoch. V rezorte **Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky**, v kontexte sociálnej legislatívy – napr. *Zákon o sociálnych službách č. 448/2008* – vymedzuje inštitúcie a konkrétne sociálne služby pre klientov s PAS, ktoré môže poskytovať aj sociálny pracovník v rámci inštitúcie, kde pracuje. Ide napríklad o sociálne služby na riešenie nepriaznivej životnej situácie z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia, nepriaznivého zdravotného stavu = *špecializované zariadenie*; ďalej sociálne služby pre rodiny klientov s PAS = *služba včasnej intervencie* a iné. Ďalším veľmi významným dokumentom je *Zákon č. 219/2014 o sociálnej práci*, kde je právne definovaná rola asistenta sociálneho pracovníka a sociálneho pracovníka. V rámci vzdelávacieho systému, v rezorte **Ministerstva školstva Slovenskej republiky** pre žiakov a žiačky s PAS platí *Vzdelávací program pre žiakov s autizmom a ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami bez mentálneho postihnutia pre primárne vzdelávanie a nižšie stredné vzdelávanie* [cit. 2023-12-10], v ktorom obsah a ciele vzdelávania detí s PAS s mentálnym postihnutím sa prispôbujú individuálnym odlišnostiam každého žiaka, výchova a vzdelávanie sa realizuje podľa individuálnych vzdelávacích programov. Práve v tomto rezorte je potrebné rozvíjať úlohu školskej sociálnej práce a rolu školského sociálneho pracovníka a pracovníčku. Tretím rezortom je **Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky** (ďalej *MZSR*), ktoré zákonom priznalo úlohu sociálneho pracovníka v manažmente pomoci klientom s PAS, čo považujeme za významný medzník práve v klinickej sociálnej práci. Odbornou pracovnou skupinou *MZSR*, ktorá nesie názov *Poruchy autistického spektra* boli vytvorené 2 súbory – *Štandardné operačné postupy – PAS: manažment pacienta a manažment autizmu*,

ktoré nájdeme v § 45 ods. 1 písm. b) a c) *zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti*. Menované dokumenty nadobudli účinnosť 1.7.2021, a to schválením ministra zdravotníctva SR Vladimírom Lengvarkým na obdobie dvoch rokov.

Makrosystém pozostáva z noriem a hodnôt kultúry a subkultúr. Kľúčovým dokumentom pre prácu sociálneho pracovníka s klientom s PAS je z nášho pohľadu *Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce Slovenskej republiky* (2015), a to konkrétne hodnotami, ktoré zdôrazňuje, a síce, rešpektovanie ľudskej dôstojnosti. To znamená, že s každým klientom máme zaobchádzať starostlivo a úctivo, majú na zreteli individuálne rozdiely. Máme podporovať vlastnú zodpovednosť a autonómiu, právo na sebaurčenie a spoluúčasť.

Ostatným systémom Bronfenbrennerovej teórie je **chronosystém**, kde patrí čas a historické vplyvy. V tejto súvislosti je potrebné analyzovať výskyt PAS a ako sa výskyt mení prebiehajúcim časom. Prevalencia PAS je v *USA* podľa *Centra pre kontrolu a prevenciu chorôb* 1:68, t. j. asi 1,68 %, v európskych štúdiách sa opisuje medzi 1 – 2 % so zvyšujúcou sa mierou výskytu (Hnilicová a Ostatníková 2018). Prevalencia PAS je odlišná u oboch pohlaví, s vyšším výskytom u chlapcov v pomere 4:1, predovšetkým s vyšším podielom chlapcov u detí s vyšším IQ. Domnievame sa, že so stúpajúcou mierou výskytu PAS bude sociálna práca stále žiadanejšou a prestížnejšou profesiou a rola sociálneho pracovníka a pracovníčky bude všetkými odborníkmi profesionálneho tímu riadne uznaná.

ZÁVER

Domnievame sa, že ciele príspevku, ktoré boli formulované v úvode, sa do značnej miery naplnili. Ponúkli sme interdisciplinárny pohľad na problematiku ekologickej perspektívy s aplikáciou na poruchy autistického spektra. To, že skúmaná téma je holistická a v spoločnosti vysoko aktuálna, potvrdzuje obsahová analýza vedeckých príspevkov, ktoré boli evidované v databázach *Web of Science* alebo *Scopus*, za ostatné roky. Išlo

o vedecké príspevky z oblasti medicíny, psychológie, sociálnej práce a iných vied. Čo sa týka vedeckého zamerania išlo o témy: zamestnania ľudí s PAS, vzdelania, fyzickej aktivity ľudí s PAS v kontexte zdravia a zvládania stresu rodičov detí s PAS. Na záver je potrebné skonštatovať, že výskum autizmu v zahraničí môže inšpirovať slovenský výskumný priestor vo viacerých tematických zameraniach, keďže problematika PAS je široko rozsiahla a táto cieľová skupina sociálnej práce si zasluhuje veľkú pozornosť.

Zoznam bibliografických odkazov

- ACVA, 2021. *O nás* [online]. [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: <https://acva.sk/o-nas/>
- ALLAN, Alessia, 2020. *Intervention for Autism Spectrum Disorder using the Ecological Model of Health* [online]. [cit. 2023-12-09]. Available from: <https://alessiaallan.wordpress.com/2020/06/28/intervention-for-autism-spectrum-disorder-using-the-ecological-model-of-health/>
- BUCHANAN, Alica, MIEDEMA Benjamin and Georgia, FREY, 2017. Parents' Perspectives of Physical Activity in Their Adult Children With Autism Spectrum Disorder: A Social-Ecological Approach. In: *Adapted Physical Activity Quarterly* [online]. [cit. 2023-09-12]. Vol. 34, n. 4, p. 401–420. ISSN 0736-5829. Dostupné na: DOI: <https://doi.org/10.1123/apaq.2016-0099>
- HAYES, Stephanie A. and Shelley WATSON, 2013. The impact of parenting stress: A meta-analysis of studies comparing the experience of parenting stress in parents of children with and without autism spectrum disorder. In: *Journal of Autism and Developmental Disorders* [online]. [cit. 2023-09-12]. Vol. 43, n. 3, p. 629–642. ISSN 0162-3257. Available from: <https://doi.org/10.1007/s10803-012-1604-y>
- CHEN, Nora, PIPER Rachel and Janelle SCHENK, 2022. *Integrated Healthcare for People with ASD* [online]. [cit. 2023-12-10]. Available from: <https://sunfieldcenter.com/integrated-healthcare-for-people-with-asd/>
- DANFORTH, Jeffrey, 2013. Ecological Model of Autism. In: VOLKMAR, F. R. (eds). *Encyclopedia of Autism Spectrum Disorders* [online]. [cit. 2023-09-12]. New York: Springer. Dostupné na: https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1698-3_1456
- DENTE Claire and Kallie Parkinson COLES, 2012. Ecological Approaches to Transition Planning for Students with Autism and Asperger's Syndrome In: *Children & Schools* [online]. [cit. 2023-09-12]. Vol. 34, n. 1, p. 27–36. ISSN 1545-682X. Available from: <https://doi.org/10.1093/cs/cdr002>
- DERGUY, Cyrielle, M'BAILARA, Katia and Grégory MICHEL et al., 2016. The Need for an Ecological Approach to Parental Stress in Autism Spectrum Disorders: The Combined Role of the Individual and Environmental Factors. In: *Journal of Autism and Developmental Disorders* [online]. [cit. 2023-09-12]. Vol. 46, p. 1895–1905. ISSN 0162-3257. Available from: <https://doi.org/10.1007/s10803-016-2719-3>
- Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce Slovenskej republiky*, 2015 [online]. [cit. 2023-11-23]. Dostupné z: https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialna-praca/eticky-kodex_final-3.pdf
- HNILICOVÁ, Soňa a Daniela OSTATNÍKOVÁ, 2018. Poruchy autistického spektra – včasná diagnostika a skrining. In: *Pediatrica pre prax* [online]. [cit. 2023-12-28]. Bratislava: SOLEN. Roč. 19, č. 2, s. 52–56. ISSN 1336-8168. Dostupné z: https://www.solen.sk/storage/file/article/PED_2_2018_final_Hnilicova.pdf
- KLAG, Malvina, NICHOLAS, David and METAYER, Solene, 2021. Creating a Resilient Ecosystem for the Employment of Autistic Individuals: From Understanding to Action. In: *Families in Society* [online]. [cit. 2023-09-12]. Vol. 102, n. 4, p. 485–503. ISSN 1945-1350.

Available from:

<https://doi.org/10.1177/10443894211017397>

PASTRNÁKOVÁ, Livia, 2022. Možnosti využitia mobilnej aplikácie ASDetect u detského klienta s podozrením na poruchu autistického spektra v procese depistáže. In: *Journal Socioterapie* [online]. [cit. 2023-09-12]. Roč. 8, č. 2, s. 27 – 35. ISSN 2453-7543.

Dostupné z: <https://www.unipo.sk/public/media/44189/pastrnakova.pdf>

PREDESCU, Mihai, Al GHAZI, Loredana and Ioana DARJAN, 2018. An Ecological Approach of Autism Spectrum Disorders. In: *Journal of Educational Sciences* [online]. [cit. 2023-09-12]. Vol. XIX, n. 2, p. 38. ISSN 2457 – 8673.

Available from:

https://rse.uvt.ro/pdf/2018/NR2/RSE%202-2018_complet%20edition.pdf

VINCENT, Jonathan a Marc, FABRI, 2022. The Ecosystem of Competitive Employment for University Graduates with Autism. In: *International Journal of Disability, Development and Education* [online]. [cit. 2023-09-12]. Vol. 69, n. 5, p. 1823-1839. ISSN 1465-346X.

Dostupné na: DOI:

10.1080/1034912X.2020.1821874

Vzdelávací program pre žiakov s autizmom a ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami bez mentálneho postihnutia pre primárne vzdelávanie a nižšie stredné vzdelávanie [online]. [cit. 2023-12-10].

Dostupné z: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/statny-vzdelavaci-program/vp-deti-ziakov-so-zdravotnym-znevychodnenim/vp-deti-ziakov-autizmom-alebo-dalsimi-pervazivnymi-vyvinovymi-poruchami/>

Zákon o službách zamestnanosti č. 5/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov [online]. [cit. 2023-09-12].

Dostupné z: <https://www.slovlex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2004/5/20060101.html>

Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a

doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov [online]. [cit. 2023-09-12].

Dostupné z: <https://www.slovlex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2004/576/20160102.html>

Zákon o sociálnych službách č. 448/2008 Z. z. v znení neskorších predpisov [online]. [cit. 2023-09-12].

Dostupné z: <https://www.slovlex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/448/20090101.html>

Zákon o sociálnej práci č. 219/2014 Z. z. o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny v znení neskorších predpisov [online]. [cit. 2023-09-12].

Dostupné z: <https://www.slovlex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2014/219/20150101.html>

Podakovanie a afiliácia

Príspevok vznikol v rámci projektu KEGA č. 027PU-4/2022 Transfer digitálnych technológií do inovácie metodiky odbornej praxe v pregraduálnej príprave študentov sociálnej práce a projektu VEGA č. 1/0535/23 Integrácia ukrajinských migrantov a posúdenie náročnej životnej situácie spojennej s krízou vyvolanou vojnovým konfliktom optikou sociálnej práce.

Kontaktné údaje

Mgr. Livia Pastrnáková, PhD.,
Inštitút edukológie a sociálnej práce,
Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove,
ul. 17 Novembra č. 1, 08001 Prešov;
e-mailová adresa: livia.pastrnakova@unipo.sk

TAKAHASHI, Bruno, Julia METAG, Jagadish THAKER a Suzannah EVANS COMFORT, eds.

THE HANDBOOK OF INTERNATIONAL TRENDS IN ENVIRONMENTAL COMMUNICATION

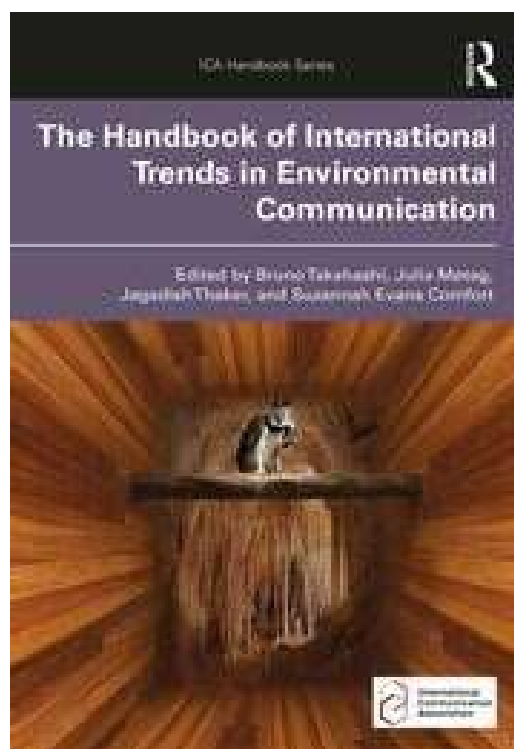
New York: Routledge, 2022

Publikácia s názvom *The Handbook of International Trends in Environmental Communication* prináša spojenie interdisciplinarít v podobe ponúk nových teoretických a metodologických trendov v oblasti environmentálnej komunikácie. Významný obsah dotvára prepájanie súčasných globálnych tém s environmentálnou komunikáciou akými sú virtuálna a rozšírená realita. Editori publikácie dokázali vytvoriť dielo, ktoré obsahuje dominantné perspektívy environmentálnej komunikácie na globálnej úrovni. Na publikácii sa podieľalo viac ako 50 autoriek a autorov.

Vedecké dielo vo všeobecnosti odráža komparatívny pohľad na komunikáciu v rozsahu globálnych environmentálnych zmien a verejnej aktivity pre potrebu ich dnešného spracovania do budúcnosti.

Kniha je členená do siedmich častí nasledovne:

1. What is environmental communication? Introduction and structure of the field. / Čo je environmentálna komunikácia? Úvod a štruktúra odboru.
2. Classical approaches to environmental communication research. / Klasické prístupy k výskumu environmentálnej komunikácie.
3. Thematic chapters. / Tematické kapitoly.
4. Internationalizing environmental communication research. / Internacionalizácia výskumu environmentálnej komunikácie.
5. Engagement with environmental affairs. / Angažovanosť v záležitostiach životného prostredia.
6. Environmental communication as education. / Environmentálna komunikácia ako výchova.
7. Emerging areas in environmental communication research. / Nové oblasti výskumu environmentálnej komunikácie.

Prvá časť knihy reflektuje základný pohľad a vstup do problematiky environmentálnej komunikácie s dôrazom jej významu pre dnešný svet. Autormi kapitoly sú práve editori publikácie. Tematicky sa venujú oblastiam využívania environmentálnej komunikácie v školskom prostredí, možnostiam a výzvam tejto komunikácie pre školské prostredie. Venujú sa tiež komparácii environmentálnej komunikácie v globálnej realite a čitateľov tiež oboznamujú so štruktúrou knihy. Druhá časť prezentuje kapitoly venované výskumu, konkrétne systematickej analýze literatúry zameranej na environmentálnu komunikáciu. Následne sú to témy ako: prepájanie tohto typu komunikácie a médií, zameranie sa na problémy v mediálnom svete v kontexte environmentálnych problé-

mov. Ostatné kapitoly druhej časti sú formované do oblastí prepájanie internetu a environmentálnej problematiky či napr. rétorické prístupy v environmentálnej komunikácii. Tretia časť publikácie pojednáva o témach súvisiacich primárne s výskumom v environmentálnej oblasti. Konkrétne môžeme spomenúť skúmanie sily a rezistencie komunikácie v globálnom systéme zásobovania. Alebo zameranie sa na medzinárodné pokrytie straty diverzity. Štvrtá časť je špecificky venovaná internacionalizácii environmentálnej komunikácie v kontexte výskumu. Popisované témy sú napr. environmentalizmus chudoby, uvažovanie o zmene verejnej a environmentálnej komunikácie v západných a východných kultúrach. K podobným témam sú radené aj kapitoly ako kultúrne prispôsobenie sa intervenciám environmentálnej komunikácie a ďalšie. Piata časť sa orientuje prioritne na angažovanosť vo veciach súvisiacich s environmentálnou problematikou. Šesť kapitol v tejto časti sa zameriava na témy ako rola emócií v environmentálnej komunikácii, na postoje a správanie v kontexte environmentálnej komunikácie alebo na vplyv sociálnych médií a environmentálnu komunikáciu. Predposledná, šiesta

časť knihy je venovaná environmentálnej komunikácii ako edukácii a ostatná siedma časť je tvorená kapitolami zameranými na nové oblasti vo výskume environmentálnej komunikácie.

Vo všeobecnosti možno povedať, že kniha spája teoretické, metodologické a empirické poznatky a predstavuje jedinečnú príležitosť pre študentky a študentov v oblasti environmentálnej komunikácie kriticky sa zamyslieť nad minulosťou, preskúmať súčasné trendy a začať sa venovať novej metodológii, teórii a oblasti výskumu. Vedeckosť publikácie umocňuje fakt, že jej kapitoly predstavujú autorky a autorov zo širokého spektra krajín, ktorí kriticky zhodnotili genézu a vývoj výskumu environmentálnej komunikácie, čím analyzovali aktuálne problémy v tejto oblasti zo skutočne medzinárodnej perspektívy, zahŕňajúc rôzne epistemologické perspektívy, nové metodológie a interdisciplinárne teoretické rámce

Mgr. Miriama BORIŠČÁKOVÁ, PhD.
Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove

WALKER, Matthew.

PREČO SPÍME

Slovakia: Citadela Publishing, s.r.o 2018

Spánok tvorí až jednu tretinu ľudského života. Táto každodenne opakujúca sa činnosť je dôležitá pre správne fungovanie celého organizmu. Publikácia *Prečo spíme* ponúka odpovede na základnú otázku prostredníctvom vysvetľujúcich a približujúcich konceptov. Autor Matthew Walker jasne a zrozumiteľne predkladá informácie o spánku pre zaujatých čitateľov. Tí môžu nájsť odpovede na otázky, ktoré sú explicitne zamerané na spánok a zároveň skúma prepojenia, ktoré naň vplývajú. Tento koncept efektívne ponúka čitateľovi mnohostranne podnecujúci model, pre aplikáciu teoretických východísk do v každodennej životnej praxe. Východiskom prezentovaného konceptu je vnímanie spánku, ako komplexnej činnosti, ktorá je nastavená na základe cirkadiánneho rytmu človeka. Optika autora je postavená na výskumných štúdiách spánku. Ten opisuje ako komplexný nástroj, ovplyvňujúci aspekty zdravia a každodenného fungovania.

Originál publikácie bol vydaný v anglickom jazyku. Preklad publikácie sa realizoval do viacerých jazykov, vrátane slovenského. Vizuál knihy priamo súvisí s jej tematikou. Tmavomodrá potlač s malými svetlejšími bodmi evokuje nočnú oblohu a vesmír. Táto metafora sa dá preniesť aj na samotný spánok, ktorý predstavuje komplexný proces, pri ktorom je možné skúmať nekonečné množstvo elementov, v analogickej komparácii s nekonečným vesmírom. Zároveň bielo zlatá potlač na knihe dopĺňa celok a základnú myšlienku spánku.

Spôsob akým autor predkladá náročné informácie je veľmi pútavý a obohacujúci. Terminológia s ktorou pracuje, je smerovaná širšiemu publiku. Zvolený je náučno-popularizačný štýl, ktorý sa opiera o tradičné východiská v kombinácii s inovatívnymi pohľadmi na spánok, podloženými

dlhoročnými výskumnými štúdiami autora.

Štruktúra publikácie sa skladá zo štyroch častí. Tieto časti na seba konzistentne nadväzujú. Proporčne je publikácia rozdelená podľa priorít tém podkapitol. Prvá a posledná kapitola je najširšia vzhľadom na to, že obsahuje informácie, ktoré sú prioritné pre syntézu východísk. Úvod do témy si vyžaduje objasnenie terminologického základu, ktorý je jednak rozsiahly a zároveň poskytuje dostatočný konceptuálny rámec problematiky. V závere autor tento koncept sumarizuje.

V úvodnej kapitole je charakterizovaný nosný pojem – spánok. Ten je opisovaný prostredníctvom mnohých aspektov. Primárnym konceptom je cirkadiánne rytmizovanie spánku. Autor sa sústreďuje na opis cirkadiánneho rytmu, ktorý ovplyvňuje mieru me-

latonínu, ako základného hormónu regulujúceho spánok. Determinanty, ktoré majú priamy vplyv na spánok predstavujú rovnako dôležitú súčasť. V tomto ponímaní je prijímanie kofeínu rozsiahlou témou, ktorá je opisovaná v úvodných častiach. Opisovaný je aj Jatleg, ktorý sa spája s kontrolou, jej nadobudnutím či strácaním. Problematika je ukotvená prierezom času, evolúcie a vývinu. Tieto náročné témy sú predkladané spôsobom, ktorý čitateľa vtiahne do témy a zároveň mu ponúka priestor pre vlastnú reflexiu.

Druhou časťou autor kontinuálne pokračuje opisom potreby spánku cez jeho priaznivé účinky, ale aj opisom spánkovej deprivácie a jej negatívnych dôsledkov pre mozog či celé telo. Tieto účinky aplikuje prenesením na možné ochorenia, ktoré majú priamy súvis so spánkom. Podnecuje úvahy o tom, že rakovina a kardiovaskulárne ochorenia zapríčiňujúce kratší život majú priamy súvis so spánkovou depriváciou a negatívnymi spánkovými zvyklosťami.

Sny predstavujú dôležitú súčasť spánku. Autor tejto oblasti venoval tretiu časť publikácie práve snom. Kompaktne predkladané fakty sú nadväzne členené v podkapitolách. Optika smeruje na Rem spánok a snívania. Vnímanie autora sa vzťahuje k spánku ako terapii, ktorá prebieha v noci. Súbežne sa venuje tomu, ako sa dá ovládať snový svet prostredníctvom snovej kreativity.

Vo štvrtej – poslednej časti je nastavený fokus na mnohé perspektívy spoločenského života vplývajúce na spánok. Budúcnosť spánkovej hygieny je spojená s vnímaním pracovného a súkromného života. Autor sa sústreďuje na fungovanie a životný štýl ľudí. V ostatnej časti je predkladaný súhrnný koncept autora v ktorom opisuje významné aspekty významu publikácie. Významným pozitívom publikácie je prítomnosť registra hesiel. Ten ponúka priestor pre rýchlu a jasnú orientáciu sa v ponúkaných heslách.

Komplexný prínos publikácie je možné charakterizovať cez extrahované zložité informácie transformované na populárno-vedecké poznatky. Tie aplikačnou rovinou podnecujú čitateľa k hlbším analýzám vlastných každodenných návykov. Samotné uvedomenie si nesprávnosti dennej rutiny dokáže prispieť k skvalitneniu vykonávania každodenných činností.

Aj v sociálnej práci je možné nájsť viaceré oblasti, kde je možné aspekty spánkového rytmu uplatniť. A to bol dôvod výberu tejto publikácie ako inšpiratívneho konceptu pre sociálnu prácu s konkrétnym zameraním na socioterapiu.

Mgr. Natália VRANKOVÁ
prof. PhDr. Beáta BALOGOVÁ, PhD., MBA

Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove

XIV. DOKTORANDSKÁ KONFERENCIA - *ENVIRONMENTÁLNA SPRAVODLIVOSŤ VO VÝSKUME*

Správa z doktorandskej konferencie

Environmentálna spravodlivosť je aktuálne diskutovanou témou, najmä v súvislosti s prebiehajúcou klimatickou zmenou. V tomto duchu sa niesla aj *XIV. doktorandská konferencia - Environmentálna spravodlivosť vo výskume*, konaná dňa 27. novembra 2023. Hlavným organizátorom bol *Inštitút edukológie a sociálnej práce Filozofickej fakulty PU v Prešove* v spolupráci s *Centrom pre edukáciu a výskum seniorov Filozofickej fakulty PU v Prešove, Slovenskou sociologickou spoločnosťou SAV* (Východoslovenská pobočka) a *Instytutem Socjologii i Pracy Socjalnej UPPII*.

Konferencia bola vedená pod gesciou prof. PhDr. Beáty Balogovej, PhD., MBA - dekanke *FF PU v Prešove* a riaditeľke *Centra pre edukáciu a výskum seniorov*. *XIV. doktorandská konferencia* bola súčasťou projektu *KEGA č. 027PU-4/2022 Transfer digitálnych technológií do inovácie metodiky odbornej praxe v pregraduálnej príprave študentov sociálnej práce* a *VEGA č. 1/0535/23 Integrácia ukrajinských migrantov a posúdenie náročnej životnej situácie spojennej s krízou vyvolanou vojnovým konfliktom optikou sociálnej práce*.

Pri slávnostnom otvorení prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD., MBA uviedla cieľ konferencie, ktorý spočíval v predstavení premisy zdravého životného prostredia, ktoré je jedným zo základných ľudských práv s dôrazom, že toto priaznivé životné prostredie je zároveň právom každého občana *EÚ*. Iniciatívy *Slovenska* v tejto oblasti by mali mať kvalitnú legislatívnu, ale aj výskumnú rovinu. Tento ročník cyklu doktorandských konferencií smeroval k výzve efektívnej účasti v rozhodovacích výskumných procesoch týkajúcich sa životného prostredia.

Účastníci a účastníčky konferencie diskutovali o témach súvisiacich s environmentálnou spravodlivosťou prostredníctvom viacerých

optík. Konferencia bola konaná kombinovanou formou priamej účasti s podporou online platformy *MS Teams*, pričom online formu využili štyria účastníci. V hlavnom pléne vystúpila prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD., MBA s témou *Environmentálna spravodlivosť vo výskume*, v ktorom diskutovala o viacerých aspektoch environmentálnej sociálnej práce. V pléne odznel príspevok aj od Mgr. Kataríny Strapcovej, PhD., ktorej príspevok bol zameraný na klimatickú zmenu, zelenú transformáciu a environmentálne dilemy vo verejnej mienke. Prvý blok bol uzatvorený diskusiou zameranou na tieto témy.

V nasledujúcej sekcii predstavil Dr. Bartosz Lukaszewski príspevok orientovaný na tému *Sociálne vylúčenie mladých ľudí z getoizovaných sídlisk ako environmentálna (ne)spravodlivosť*, Mgr. Gizela Brutovská, PhD. vystúpila s témou *Adaptačné stratégie obyvateľov rieky Roňava na klimatické zmeny* a prof. PhDr. Kvetoslava Repková, CSc. s príspevkom na tému *Eko-výzvy sociálnej práce očami študentov a študentiek sociálnej práce*. Po všetkých prezentáciách v prvej sekcii sa otvorila diskusia, v ktorej vznikol priestor pre podnetné zdieľanie poznatkov o významných aspektoch prezentovaných tém.

Druhú sekcii referátov otvorila Mgr. Miriama Boriščáková, PhD. s témou *Životné prostredie a kvalita života odsúdených klientov*, následne vystúpila Mgr. Magdalena Smolik s témou *Ekologická spravodlivosť a možné priestory vylúčenia*, doc. Ing. Mgr. Zuzana Poklembová, PhD. s príspevkom *Environmentálne podmienené bariéry starostlivosti o seba v sociálnej práci* a doc. Mgr. Antónia Sabolová Fabianová, PhD. s príspevkom *Význam environmentálnych faktorov v trauma-informovanom prístupe optikou sociálnej práce*. Záverom tohto bloku bolo zhrnutie a kladenie otázok prezentujúcim účastníkom a účastníčkam s možnosťou ďalšej diskusie o jednotlivých témach.

Posledný blok otvorila PaedDr. Mária Rusnáková s prezentáciou na tému *Environmentálna výchova vo výučbe na stredných školách*, pokračujúc Mgr. Lívia Pastrnáková, PhD. uviedla príspevok zameraný na tému *Ekologická perspektíva v kontexte porúch autistického spektra*, Ing. Peter Gallo, PhD. vystúpil s témou *Environmentálna zodpovednosť vo sfére sociálnych služieb v kontexte spoločenskej zodpovednosti*. Mgr. Yuliia Kovalchuk odprezentovala tému *Integrácia ukrajinských utečencov optikou sociálnej práce*, PhDr. Katarína Cimbová predstavila príspevok orientovaný na *Terapeutické využitie environmentálneho prostredia u detí s neistým typom vzťahovej väzby*, Mgr. Stela Richnavská sa fokusovala na *Environmentálnu starostlivosť o vlastné pracovné prostredie* a sekciu referátov uzatvorila Mgr. Natália Vranková s témou *Vplyv svetelného smogu na oblasti cirkadiánnych rytmov u študentov sociálnej práce*. Uzatvárajúcim elementom tohto bloku bola diskusia orientovaná na predstavené témy s vyjadrením podnetných záverov z konferencie. Vybrané

príspevky budú zaradené do vybraného čísla periodika *Journal socioterapie*.

Konferencia sa niesla v zmysle predstavenia vedeckých pohľadov na environmentálnu problematiku predstavujúcu významný aspekt v živote každého jedinca. XIV. ročník doktorandskej konferencie podčiarkuje fakt, že študentky doktorandského štúdia získali vedecké obohatenie a aktuálny prehľad o dianí v téme životného prostredia. Prezentované tézy o životnom prostredí smerovali aj k inšpirovaniu ostatných účastníkov a účastníčok podujatia. Možno konštatovať, že záverečná diskusia *XIV. doktorandskej konferencie* bola podnetom pre ďalšie hľadanie, skúmanie a získavanie odpovedí na otázku výzvy efektívnej účasti v procesoch týkajúcich sa životného prostredia.

Mgr. Stela RICHNAVSKÁ

Mgr. Natália VRANKOVÁ

Inštitút edukológie a sociálnej práce

Filozofická fakulta

Prešovská univerzita v Prešove

KRÁTKODOBÁ STÁŽ NA HUSITSKEJ TEOLOGICKEJ FAKULTE UNIVERZITY KARLOVEJ

Správa z krátkodobej stáže doktorandiek v rámci programu Erasmus+

Prešovská univerzita v Prešove ponúka študentom a študentkám objavovanie sveta s grantovým programom *Erasmus+*, ktorý podporuje synergiu medzi štúdiom a zážitkom. Spojenie štúdia a cestovania prináša študentom a študentkám cenné vedomosti, zdokonalenie cudzieho jazyka a medzinárodnú skúsenosť. Na *Výzvu krátkodobej stáže doktorandov v akademickom roku 2023/2024*, zastrešujúcej odbornú praktickú stáž, sa prihlásili doktorandky na *Inštitúte edukológie a sociálnej práce, Filozofickej fakulty*, konkrétne Mgr. Stela Richnavská a Mgr. Natália Vranková.

Interné doktorandky na *Inštitúte edukológie a sociálnej práce* boli pre realizovanie krátkodobej stáže prijaté na *Husitskej teologickej fakulte Univerzity Karlovej v Českej republike*, ktorej sa zúčastnili prvého októbrového týždňa. Počas stáže si študentky rozšírili študijný i vedecko-výskumný rozhľad prostredníctvom zdieľania poznatkov o fungovaní študijných odborov na akademickej pôde *Husitskej teologickej fakulty*. Absolvovaná stáž doktorandiek pomohla získať informácie o fungovaní, riadení a poslaní *Husitskej teologickej fakulty Univerzity Karlovej* v študijnom programe *Sociálna a charitatívna práca*.

K hodnotným aspektom realizovanej stáže možno priradiť získanie nového teoretického portfólia poznatkov prostredníctvom aktívnej účasti na vyučovacích predmetoch. Rozšírenie rámca poznatkov doktorandiek podporilo individuálne štúdium literatúry a ďalších dostupných materiálov orientovaných na témy ako *Metódy sociálnej práce, Sociálna politika, Supervízia a Filozofia*. Prítomnosť a aktívna participácia doktorandiek podporila diskusiu o súčasnom stave v oblasti aktuálnych tém sociálnej práce s možnosťou odbornej argumentácie.

Odborné vedomosti, praktické skúsenosti, profesionalita a angažovanosť zo strany vedenia *Husitskej teologickej fakulty univerzity Karlovej* pomohli študentkám nadobudnúť iný pohľad na vedenie prednášok a seminárov, ktoré slúžia ako inšpirácia pre uplatnenie v domácom prostredí pedagogickej činnosti. Študentky získali intelektuálne a praktické vedomosti, odborné zručnosti a skúsenosti, ktoré môžu využívať v odbore *Sociálna práca*.

K ďalším nadobudnutým kompetenciám a skúsenostiam patrí aplikovanie teoretických východísk v kontexte špecifík vybranej problematiky optikou sociálnej práce, zoznámenie sa s inou kultúrou a štýlom života a

získanie profesionálnych kontaktov potrebných pre podporu mobility pracovnej sily na trhu práce v *Európskej únii*. Krátkodobá stáž doktorandiek podporila ich prehľad v oblasti odbornej orientácie a sociálneho terénu fokusovaného na problémy v aktuálnej spoločenskej situácii a posilnila ich komunikačné i prezentačné zručnosti.

Krátkodobá stáž doktorandiek sa niesla aj v kreovaní programu voľnočasových aktivít, v rámci ktorých študentky navštívili historické pamiatky v centre *Prahy*, *Botanickú záhradu Prírodovedeckej fakulty Univerzity Karlovej*, *Národné múzeum*, *Pražský hrad*, prehliadku *Valdštejnskej záhrady* a *Benediktinské opatstvo Emauzy*. Tieto aktivity podčiarkli kultúrny rozmer uskutočnenej stáže.

Rezultátom grantového programu *Erasmus+* je prehĺbenie študijných kvalít študentiek doktorandského štúdia na *Inštitúte edukológie a sociálnej práce*. V záverečnej reflexii je možné poukázať na významnosť individuálnych konzultácií s vyučujúcimi pedagógmi a odborníkmi vo svojej profesii, ktorí zdieľali vlastné skúsenosti z akademickej pôdy, čím študentkám poskytli cenné rady. V tejto súvislosti možno konštatovať, že absolvovaná krátkodobá stáž doktorandiek na *Husitskej teologickej fakulte Univerzity Karlovej* viedla k ich obohateniu v zmysle získania nových poznatkov s ich následným uplatnením v pedagogickej a vedecko-výskumnej činnosti.

Mgr. Stela RICHNAVSKÁ

Mgr. Natália VRANKOVÁ

Inštitút edukológie a sociálnej práce

Filozofická fakulta

Prešovská univerzita v Prešove

PRACOVNÉ STRETNUTIE K PREBIEHAJÚCIM VEDECKÝM PROJEKTOM INŠTITÚTU EDUKOLÓGIE A SOCIÁLNEJ PRÁCE FF PU V PREŠOVE

Správa z podujatia IESP

V dňoch 7. až 9. decembra 2023 sa členovia a členky *Inštitútu edukológie a sociálnej práce Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove* realizovali pracovné stretnutie k vedeckým projektom VEGA č. 1/0535/23 *Integrácia ukrajinských migrantov a posúdenie náročnej životnej situácie spojennej s krízou vyvolanou vojnovým konfliktom optikou sociálnej práce* a KEGA č. 027PU-4/2022 *Transfer digitálnych technológií do inovácie metodiky odbornej praxe v pregraduálnej príprave študentov sociálnej práce*. Riešiteľský kolektív, pod záštitou dekanke *Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove*, prof. PhDr. Beáty Balogovej, PhD., ako zodpovednej riešiteľky projektov, sa venoval zhodnoteniu aktuálneho stavu projektov a možnostiam publikovania čiastkových výsledkov a postupov v rámci výskumného ďalšieho procesu.

Výstupom pracovného stretnutia sú tiež sfinalizované publikácie, ktorých zámerom je skvalitnenie edukácie sociálnych pracovníkov a pracovníčok a sú adresované študentom sociálnej práce, ako aj odbornej verejnosti. Ide o *Metodickú príručku pre metodikov praxe sociálnej práce*, *Metodickú príručku pre metodikov pre prácu s mentálne postihnutým klientom*, na ktoré nadväzujú *Pracovné listy*. Ambíciou autoriek a autora je otvoriť odborný diskurz a upozorniť na reálne možnosti a potrebu zmeny modelu výučby odbornej praxe. Jednotlivé výstupy budú prístupné online v knižnici *Prešovskej univerzity v Prešove* a neskôr nájdú aj svoju printovú podobu. Recenzie boli zverené dvom profesorom, ktorých posudenie prispeje ku kvalite menovaných publikácií.

doc. Mgr. Antónia SABOLOVÁ FABIANOVÁ, PhD.

Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove

MIKULÁŠSKY KOLÁČIK A VIANOČNÉ TRHY

Správa z charitatívnych podujatí organizovaných IESP

Prvý decembrový týždeň sa niesol v duchu tradície oslavy sviatku sv. Mikuláša, ale aj tradície inštitútu v realizácii altruistickej zbierky. *Mikulášsky koláčik* je periodickou zvyklosťou na *Inštitúte edukológie a sociálnej práce Filozofickej fakulty, Prešovskej univerzity v Prešove*. V tomto roku bol unikátne spojený s podujatím *Vianočné trhy*, ktoré boli realizované vďaka pravidelnej participácii *Spojenej školy v Trebišove*.

Vianočná súdržnosť a pomoc je hlavným motívom pravidelnosti akcie *Mikulášskeho koláčika* na *Inštitúte edukológie a sociálnej práce FF PU*. Obe akcie v tento sviatočný deň podporili vianočnú atmosféru a vzájomnú solidaritu medzi ľuďmi.

Dôležitosť celej akcie je podčiarknutá príspevkom podujatia pre cieľové skupiny, ktorým bol venovaný finančný výťažok. Podporenými organizáciami boli *Centrum pre deti a rodiny Sečovce – Anjelik*, *Základná škola s materskou školou Svinia*.

Organizáciu *Mikulášskeho koláčika* realizovala doc. Mgr. Michaela Skyba, PhD. s podporou interných doktorandiek na *IESP* Mgr. Stelou Richnavskou a Mgr. Natáliou Vrankovou a tímom *IESP*. Celá akcia bola pod gesciou garantky podujatia, *dekanky FF PU v Prešove* a *garantky odboru* prof. PhDr. Beáty Balogovej, PhD., MBA.

Aktívne participovali mnohí študenti ako dobrovoľníci, ktorí prispeli svojou prácou pri pečení vianočných cukrovín. Študentky a študenti tretieho ročníka bakalárskeho stupňa odboru *Sociálna práca* realizovali samotný predaj a pomáhali pri organizovaní podujatia.

Všetkým účastníkom vyjadril *Inštitút edukológie a sociálnej práce* vrelé poďakovanie. V predvianočnom čase je vzájomná pomoc a súdržnosť potrebná, čo ocenili mnohí prítomní podporujúci formou dobrovoľného príspevku s doplnením, že pre mnohých sa toto podujatie stáva konkrétnou oslavou tohto sviatočného dňa.

Mgr. Stela RICHNAVSKÁ

Mgr. Natália VRANKOVÁ

Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta

Prešovská univerzita v Prešove

ŠTUDENTI A ŠTUDENTKY SOCIÁLNEJ PRÁCE INŠTITÚTU EDUKOLÓGIE A SOCIÁLNEJ PRÁCE FILOZOFICKEJ FAKULTY PU V PREŠOVE NA DISKUSNOM FÓRE V PRAXI

Správa z diskusného fóra

Dňa 21.11.2023 sa v *Domove Nádeje – Centre pre deti a rodiny* (bývalé resocializačné stredisko), *Gréckokatolíckej Charity v Prešove* na Jarkovej ulici č. 79 sa uskutočnilo tradičné diskusné fórum, ktorého sa pod gesciou Mgr. Lívie Pastrňákovskej, PhD. zúčastnili študenti a študentky 2. ročníka bakalárskeho stupňa štúdia odboru *Sociálna práca a Etika a sociálna práca*.

Diskusia prebiehala v príjemnej atmosfére za prítomnosti odborného garanta tohto zariadenia a sociálneho pracovníka – terapeuta Mgr. Petra Gromana, ktorý v zariadení pôsobí dlhé roky a zároveň ako absolvent FF PU odovzdával rady svojim budúcim kolegom. Okrem tohto pomáhajúceho profesionála sa podujatia zúčastnili tiež dvaja klienti, ktorí prechádzajú resocializačným programom s cieľom celoživotne abstinovať. Okrem odpovedí terapeuta na vopred pripravené otázky študentov a študentiek bol program diskusného fóra obohatený voľným rozprávaním životných príbehov samotných klientov. Práve táto skutočnosť priblížila študentom a študentkám problematiku závislostí a ich dôsledkov na život, či sociálne fungovanie konkrétnych ľudských bytostí.

Za otvorenosť klientov a možnosť zúčastniť sa tohto špecifického podujatia patrí tomuto zariadeniu, jej klientom a terapeutovi veľké poďakovanie. Domnievame sa, že medzi študentami a študentkami prevládajú pozitívne spätné väzby (na tento kontakt s praxou), o čom svedčia ich výroky.

„Príležitosť navštíviť resocializačné centrum Nádej bola veľmi dobrá a hlavne bola dobrá pre nabranie nových skúseností a vedomostí. Už od začiatku sa celá návšteva niesla v príjemnej nálade. Zo začiatku som mala pocit, že väčšina z nás mala obavy, aké to bude, čo nás čaká a čo nám to prinesie. Od

samého začiatku sociálny pracovník, ktorý tam bol s nami, vytvoril príjemnú atmosféru. Postupom času sa uvoľnili aj klienti, ktorí tiež zahodili trému. Bolo veľmi silné počuť a zažiť tieto príbehy. Dávam rešpekt a úctu týmto klientom, ako statočne rozprávali. Bol to veľký prínos“ (Ema Malicová).

„... Najviac ma prekvapilo, že jeden z klientov tohto zariadenia je sociálnym pracovníkom a študuje sociálnu prácu“ (Patrik Popovič).

„Diskusné fórum v resocializačnom zariadení Nádej vnímam veľmi pozitívne, pretože to bolo príjemné stretnutie s ľuďmi a ich reálnymi životnými príbehmi. Počas štúdia sa učíme a prijímame množstvo informácií, ktoré sa týkajú závislosti, a taktiež práce so závislými jedincami. Pri tejto príležitosti sme ako študenti mohli vidieť a počuť, ako to reálne v praxi funguje a ako v takýchto zariadeniach sociálni pracovníci pracujú a využívajú teoretické poznatky priamo v praktickej rovine...“ (Valéria Tajbošová).

„... Atmosféra bola uvoľnená. Sociálny pracovník bol milý, ústretový a profesionálny. Klienti boli taktiež uvoľnení a nemali problém odpovedať na naše otázky, ktoré sme si pripravili. Osobne si myslím, že táto skúsenosť bola obohacujúca a prispela k získaniu vedomostí, ktoré študujeme“ (Filip Velas).

„Veľmi sa mi v Centre páčilo, rôzne príbehy od klientov Nádeje, ktoré boli väčšinou

veľmi kruté, ale našli svoju cestu k resocializácii a vďaka tomu môžu viesť zase plnohodnotný život“ (Laura Šimková).

„... Negatívne som vnímala čas 45 minút, privítala by som keby to bolo trochu dlhšie, aby sme sa ešte viac informácii dozvedeli“ (Natália Tomková).

„Diskusné fórum pre mňa bolo skvelou skúsenosťou, dalo mi nový pohľad na závislosť (aké je ľahké jej podľahnúť a aké ťažké je uznať si ju)“ (Ema Rochfalušiová).

„... Bola to skvelá skúsenosť a rada by som si to niekedy zopakovala“ (Viktória Tomková).

Mgr. Lívia PASTRNÁKOVÁ, PhD.

Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove

UČITEĽSKÁ MOBILITA NA SLEZSKEJ UNIVERZITE

Správa z učiteľskej mobility v rámci programu Erasmus+

Prešovská univerzita v Prešove ponúka zamestnancom možnosť zapojenia sa do grantového programu *Erasmus+* aj v rámci učiteľských mobilit.

Na prelome novembra a decembra 2023 sa dve z členiek *Inštitútu edukológie a sociálnej práce, Filozofickej fakulty, Prešovskej univerzity v Prešove* zúčastnili týždňovej učiteľskej mobility na *Fakulte verejných politík Slezskej univerzity v Opave*.

Programom mobility bola účasť na výučbe, predstavenie študijných programov *Filozofickej fakulty PU v Prešove* a možnosti Erasmus+ v Prešove, vrátane dohodnutia možnosti ďalšej pedagogickej a výskumnej spolupráce oboch fakúlt.

Pre študentov bakalárskeho stupňa štúdia odborov *Sociálna práca* a *Sociálna patológia* prebehla výučba, ktorá bola tematicky rozdelená na okruhy: *Sebasúcit a všímavosť v pomáhajúcich profesiách* a *Sebasúcit ako jedno z východísk starostlivosti, Koncept reziliencie v kontexte pocítovanej záťaže na pracovisku sociálnej práce ako pomáhajúcej profesie, Predstavenie spektra možných postupov a aktivít na udržanie/zmenu úrovne reziliencie sociálnych pracovníkov a pracovníčok*. Jednotlivé východiská boli doplnené o krátke workshopy.

Dúfame, že stretnutie s kolegami i študentami *Slezskej univerzity* prinesie budúcu spoluprácu v oblasti vzdelávania a výskumu, ako aj študentských i zamestnaneckých mobilit programu *Erasmus+*, študijných výmen a stáží.

doc. Ing. Mgr. Zuzana POKLEBOVÁ,
PhD.

doc. Mgr. Antónia SABOLOVÁ FABIANOVÁ, PhD.

Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove

KONFERENCIA: NP PARTI: LET'S GO PARTI!

Správa z účasti študentiek IESP na konferencii organizovanej Úradom splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti

V dňoch 14. – 15. 11.2023 sa pod vedením Mgr. Gizely Brutovskej, PhD., študentky *Inštitútu edukológie a sociálnej práce Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove*: Bc. Zuzana Andraščíková, Bc. Jana Haňonová, Bc. Eva Hlinková, Bc. Anastasiia Ornst, Bc. Zuzana Terazová a Anastasiia Symochko zúčastnili konferencie *NP PARTI: LET'S GO PARTI!* Konferenciu organizoval *Úrad splnomocnenca vlády SR* pre rozvoj občianskej spoločnosti v Bratislave a jej súčasťou bolo množstvo workshopov, diskusií, prezentácií a seminárov o participácii. V rámci diskusie na danú odzneli príspevky o podaktivite *Úradu vlády splnomocnenca vlády SR* s názvom *Participácia a ÚSOŠ*.

Študentky IESP zaujali najmä témy implementácie participácie do verejných politík, získali poznatky o možnostiach, nástrojoch a trendoch participácie a dozvedeli sa informácie o e-participácii. Počas prezentačného panelu e-participácie si mali možnosť vyskúšať prostredníctvom *DEMDIS (demokratická diskusia)* aké je to byť súčasťou participácie – skrz online diskusiu a hlasovania týkajúcich sa rôznych tém interaktívnou formou. Zaujala ich téma inovatívnej deliberatívnej iniciatívy, ako sú občianske zhromaždenia a občianske poroty, ktoré sa v súčasnosti realizujú v mnohých krajinách na národnej a miestnej úrovni. Tieto iniciatívy predstavujú nové spôsoby zapojenia občanov do rozhodovacích procesov inštitúcií.

Mgr. Gizela Brutovská, PhD. bola členkou pracovnej skupiny, ktorá participatívnym spôsobom kreovala sylaby nového predmetu *Participatívna tvorba verejných politík*, ktorý bude možné po určitých korekciách, vyučovať aj na sociálnej práci.

Mgr. Gizela BRUTOVSKÁ, PhD.

Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove

POKYNY PRE AUTORKY A AUTOROV

Redakcia prijíma príspevky, ktoré zodpovedajú profilu časopisu. Vami zaslaný príspevok musí byť určený výhradne na publikáciu v časopise *JOURNAL SOCIOTERAPIE*.

Informácie o postupe prijatia

Redakcia prijíma príspevky, ktoré zodpovedajú profilu časopisu. Zaslaný príspevok musí byť určený výhradne pre publikovanie v časopise *Journal socioterapie*. Počet príspevkov od jedného autora je obmedzený na dva za jeden rok. V prípade mimoriadneho vydania časopisu sa počet príspevkov rozšíri.

Ponuka rukopisu a redakčný postup

Akademickým textom sa na účely časopisu rozumie výskumná, resp. prehľadová stáť (teoretická, syntetizujúca, historizujúca a i.). Predpokladom zaradenia príspevku do recenzného konania je skutočnosť, že autor v texte systematicky pracuje s relevantnými prameňmi, objasňuje výskumnú metodológiu a vzhľadom na svoj výskumný cieľ prezentuje zistenia. Toto je v rámci recenzného konania posudzované dvoma na sebe nezávislými recenzentmi. Vzhľadom na profesijný a úzko špecializovaný charakter časopisu sú preferované texty, ktoré obsahujú popri spomínaných aspektoch tiež aplikačnú dimenziu, v ktorej autor objasňuje relevantnosť svojich zistení v kontexte socioterapie v sociálnej práci. Toto je v rámci recenzného konania posudzované ako tzv. odborová primeranosť článku, ktorú vykonáva šéfredaktor a editor.

Rukopisy by mali byť zostavené s rešpektom k požadovanej štruktúre abstraktu (t. j. ciele, teoretické východiská, metódy, výsledky a implikácie pre socioterapiu v sociálnej práci). Recenzné konanie je obojstranne anonymné a je vykonávané dvoma na sebe nezávislými recenzentmi. Práce sú posudzované po stránke obsahovej i formálnej. V prípade potreby môže byť práca vrátená autorom na doplnenie, či na prepracovanie. Na základe posudkov bude redakčnou radou

rozhodnuté o prijatí alebo odmietnutí rukopisu. V sporných prípadoch rozhoduje celá redakčná rada. Redakcii sa prostredníctvom emailovej komunikácie zasielajú dve prevedenia rukopisu. Jedno z nich nesmie obsahovať žiadne údaje, ktoré by mohli viesť k identifikácii autora. Druhé prevedenie prispievateľ odošle v kompletnej verzii.

Rozhodnutie o vydaní

O výsledku publikačného konania (posúdenie odborovej primeranosti a recenzného konania) je autor vyrozumý najneskôr do ôsmich mesiacov od dátumu prijatia príspevku. V priebehu recenzného konania dostane autor štyri spätné väzby: prijatie rukopisu; posúdenie odborovej primeranosti, schválenie recenzentmi a zaradenie do edície.

Náležitosti rukopisu

Text musí byť napísaný v súlade s platnými normami slovenského jazyka a obsahovať uvedené náležitosti:

- I. NÁZOV: výstižný a stručný, zodpovedajúci obsahu, v slovenskom a anglickom jazyku.
- II. ABSTRAKT A KLÚČOVÉ SLOVÁ: v slovenskom a anglickom jazyku, v rozsahu maximálne 200 slov.
- III. VLASTNÝ TEXT (v rozsahu minimálne 6 NS) obsahujúci: úvod, cieľ, teoretické východiská, metódy, výsledky, implikácie pre sociálnu prácu.
- IV. ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV – autorov a autorky žiadame, aby venovali zvýšenú pozornosť presnému a korektnému odkazovaniu podľa normy ISO 690: 2012. V ZBO sa uvádzajú celé krstné mená, nielen iniciály.
- V. AFILIÁCIA (nepovinná)
- VI. KONTAKT NA AUTORA/AUTORKU – meno a priezvisko s titulmi, presná adresa pracoviska (bez skratiek)

Citačná norma

Zdroje v texte a zozname bibliografických odkazov sú zapisované podľa normy *ISO 690: 2012*. V texte je využívaná metóda systému I. mena a dátumu (tzv. harvardský systém). Príklady správneho zápisu citovania, parafrázovania a zápisu v zozname bibliografických odkazov nájdete na webovej stránke univerzitetnej knižnice Prešovskej univerzity: <https://www.pulib.sk/web/data/pulib/subory/stranka/ezp-citovanie-kucianova-2019.pdf>

Formálne požiadavky

Váš rukopis prosím upravte podľa šablóny dostupnej na: <https://www.unipo.sk/filozoficka-fakulta/ieasp-ff/journal-socioterapie/>

Publikačná etika

Rukopisy sú posudzované v obojstranne anonymnom recenznom konaní 2 odborníkmi. Redakcia časopisu *JOURNAL SOCIOTERAPIE* vynakladá všetko úsilie, aby bola zachovaná nestrannosť recenzného konania a tiež zachovaná anonymita autorov. Autor u ktorého bude objavený plagiát alebo falšovanie dát stráca možnosť na publikovanie v časopise *JOURNAL SOCIOTERAPIE*. Autor zaslaním svojho príspevku udeľuje súhlas so zverejnením svojho príspevku v elektronickej podobe na webovom sídle v databáze časopisu *JOURNAL SOCIOTERAPIE*: <https://www.unipo.sk/filozoficka-fakulta/ieasp-ff/journal-socioterapie/>

Rozhodnutie o vydaní

O výsledku recenzného konania je autor vyrozumený najneskôr do 3 mesiacov od zaslania rukopisu